ÖZET

TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
VE
EGEMEN ÖĞRETİ OLAN NEO-KLASİK İKTİSADIN ELEŞTİRİSİ

Alyjan DOWLETOW
Yüksek Lisans–2008
İktisat Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. A. Mesud KÜÇÜKKALAY

Bu çalışmanın amacı iktisat bilimine ve eğitim yöntemlerine yöneltilen eleştirileri dikkate alarak egemen iktisat kuramının sınırlarını ve soso-ekonomik sorunlara çözüm getirebilme potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Aslında bu çalışma "İktisat eğitimi nasıl olmalıdır?" sorusuna cevap aramaktadır.

Çalışmada mevcut iktisat eğitim sistemine ve günümüz iktisat eğitiminde egemen kuram olan neo-klasik iktisada diğer birçok kuram tarafından –buna post otistik iktisat kuramı da dahil- yöneltilen eleştiriler göz önünde bulundurularak araştırma konusunu kapsamlı bir biçimde anlamaya ve konuya her açıdan hakim olarak çözüm önerileri sunmaya çalışılmıştır.

Söz konusu eleştiri ve tartışmalar ışığında mikro-makro ayrımına son verilmesi, sermayeyi destekleyen politikalar yanında sosyal politika prensiplerine de önem veren bir makro iktisadın olması, deneysel çalışmaların üzerinde durulması, iktisatta matematiğin kullanımının amaç değil de araç olduğu bilincine varılması ve iktisat eğitiminin tüm ekolleriyle birlikte bir bütün halinde verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF EDUCATION OF ECONOMICS IN TURKEY AND THE CRİTİSİSM OF DOMİNANT NEO-CLASSİCAL ECONOMİCS

Alyjan DOWLETOW

Master Thesis–2008

Discipline of Ecomomics

Advisor: Doç. Dr. A. Mesud KÜÇÜKKALAY

The purpose of this sdudy is to show the ability of solution potential of dominanat neo-classical economics to socio economic problems by considering critisizms of discipline of economics. This study actually tries to find an answer to this question:“How must be the education of economics?”

In this study we tried to comprehensively understand the research topic and offer solutions considering the critisizm of present education of economics and dominant neo-classical economics by other economic theories including the Post Autistic Economics.

By that arguments and critics we concluded that micro-macro division must be ended, with the capital supported politics there must be macro economics which considers and gives an importance to principles of social politics, emphasize experimental researches, understanding the situation and position of mathematics in economics and the education of economics must be carried on with all other schools.

İÇİNDEKİLER

Özet……iii
Abstracat……iv
İçindekiler……v

GİRİŞ……..1

1. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİ VE TEMEL SORUNLARI

1.1 TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ……..7
1.2 TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ……19
1.2.1 İktisat Eğitiminin Değerlendirilmesi……19
1.2.2 Günümüz İktisat Eğitiminin Sorunları……23
1.2.2.1 İktisat ve Etik……23
1.2.2.2 İktisat Eğitiminde Aşırma (İntihal)……26
1.2.2.3 Neo-Klasik İktisadın Egemen Öğreti Olması……..31
1.2.2.4 İktisat - Matematik İlişkisi……..34
1.2.2.5 Felsefe Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar…….37
1.2.2.6 Sınav Endeksli Çalışmanın
İktisadın Öğrenimine Etkisi……38
1.2.2.7 İktisat Eğitiminde Yabancı Dil Sorunu……41
1.2.2.8 İktisadı Öğretme Tarzından
Kaynaklanan Sorunlar ve Bazı Öneriler……44

2. BÖLÜM
NEO-KLASİK İKTİSATIN ORTAYA ÇIKIŞI, TEMELLERİ VE ELEŞTİRİSİ

2.1 NEO-KLASİK İKTİSATIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ……..50
2.2 NEO-KLASİK İKTİSATIN TEMEL TEORİLERİ……66
2.2.1 Neo-Klasik Değer Teorisi ve Marjinal Fayda……66

2.2.2 Üretim Teorisi……72
2.2.3 Bölüşüm ve Ücret Teorisi……77
2.2.4 Neo-Klasik Fiyat Teorisi……80
2.2.5 Rant Teorisi……84
2.3 NEO-KLASİK İKTİSADIN
TEMEL VARSAYIMLARININ ELEŞTİRİSİ……..87
2.3.1 Neo-Klasik İktisadın İdeolojisi ve Eleştirisi……..87
2.3.2 Neo-Klasik Rasyonalizmin Eleştirisi……91
2.3.3 Neo-Klasizmde Bireycilik (Sübjektivizm)
Varsayımı ve Eleştirisi……95
2.3.4 Neo-Klasik Rekabet Varsayımı ve Eleştirisi……97

3. BÖLÜM
EGEMEN İKTİSATA YENİ ELEŞTİREL BAKIŞ "POST OTİSTİK İKTİSAT"

3.1 OTİZMİN İKTİSADİ BOYUTU……..102
3.2 POST OTİSTİK İKTİSATIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ……108
3.3 EGEMEN İKTİSADIN OTİSTİK NOKTALARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ……112
3.3.1 Matematiğin Aşırı Kullanımı……..112
3.3.2 İktisatta Gerçekçilik Sorunu……117
3.3.3 Mikro İktisadın Gerekliliği……120
3.3.4 İktisatta Çoğulculuk Sorunu……..124
3.3.5 Neo-Klasik İktisatta Fiyat Mekanizması……..125
3.2.6 Neo-Klasizmde Eksiksiz Bilgi Sorunsalı……..127
3.2.7 Neo-Klasizmde Bölüşüm Sorunu……..128

SONUÇ……..130
KAYNAKÇA……..141

GİRİŞ

Son zamanlarda iktisatçılar arasındaki tartışmaların odak noktasını, sosyal bilimlerin geçirdiği evrelerin doğa bilimlerinden farkının ne boyutta olduğu ve egemen teorinin günümüz ekonomilerinin sorunlarını çözemediği yönündedir. Özellikle ardı ardına yaşanan ve toplumları derinden sarsan küresel ekonomik krizler, iktisat biliminin öngörüsüne olan itibarın kaybolmasına neden olurken, sıkça yanılan bir bilim olduğu yönündeki görüşler nedeniyle toplumsal yarar ve işlevinin sorgulanmasına ilişkin tartışmaları artırmıştır.

Bilindiği gibi iktisat bilimi sosyoloji alanında bir disiplindir. Buna karşılık doğa bilimleri karşı alanda yer alır. Sosyal alan ile doğa bilimleri alanları, inceleme konusunu oluşturan elemanlar açısından birbirinden çok farklıdır. Doğa bilimleri alanındaki inceleme elemanlarının iradesi ve çıkar bilinci olmayıp, aralarındaki ilişki evrensel kurallara bağlıdır. Sosyal alanlarda ise inceleme konusunu oluşturan elemanlarının iradesi ve çıkar bilinci vardır. Fizik, matematik gibi bilimlerde kullanılan her zaman, her yerde koşulsuz geçerli olan tek doğru genelde sosyal bilimlerde; özelde ise iktisatta yerini zamana, mekâna ve koşullara bağlı birçok değişken doğrulara bırakır. Ekonomik krizlerin ve konjonktürlerin nedeni çoğu zaman anlaşılamaz hale gelir. Bu yüzden birçok iktisat öğrencisi ve iktisatçı aldıkları eğitimle yaşanılanları çoğu zaman açıklayamaz veya anlayamaz hale gelir, bu da iktisat biliminden uzaklaşılmasına neden olur.

İktisat alandaki teorik çalışmalara baktığımızda, burada da maalesef doğa bilimlerinde gözlemlediğimiz analiz yöntemlerinin kullanılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Sosyal alanda inceleme konusunu oluşturan elemanlar irade ve bilinç sahibi canlı varlıklar olduklarından inceleme konusu evrensel bir sonuç değil de duruma göre değişen sosyolojik bir olaydır. Diğer bir ifade ile sosyal alanda gözlem sonucu kavramlaştırmaya çalıştığımız

ilişkiler düzeni, olağan ve evrensel fizyolojik işleyiş değil de, dengesizlik oluşturucu, duruma göre değişen gelişme sürecini oluşturabilir.

Bununla birlikte iktisatta geçerlilik sorunu yaratan diğer bir durum da, iktisadın hâkim paradigmasının kaynağının piyasa ekonomisinin ilkelerine, dolayısıyla neo-klasik iktisadın temellerini oluşturan kapitalist sisteme dayandırması bilimsel bir faaliyet olarak iktisadın amaçlarının da bu temele göre inşa edilmesine neden olmaktadır.

Aynı zamanda iktisat biliminin içeriği kadar işlenişi de ideolojik amaç yüklüdür. Üniversitelerde hem tarihsel hem de eşanlı olarak farklı sistemlerin kural ve işleyişinin incelenmesi gerekirken, ağırlıklı olarak sadece tek bir sistem ele alınmaktadır. “İktisat Bilimi” ya da “İktisat Teorisi” adı altında yürütülen dersler ve bu derslerde işlenen konularda ağırlıklı olarak neo-klasik sistemin soyut düzeydeki araçları verilmektedir.

İktisadın tarihine bakıldığında her dönem için farklı bir iktisadi ekol ortaya çıktığı görülür. Bu ekollerden bazıları birbirinin devamı, bazıları ise birini yıkıp diğerinin üzerine inşa edilen ekollerdir. Ancak iktisat eğitimi boyunca iktisadi düşünceler sistemi adı altında iktisat biliminin geçirdiği evreler anlatılırken birçok akademisyenin kişisel özverileri haricinde kuru bir tarih anlatımı yapıldığı bir gerçektir. Tek bir doğru varmış gibi (neo-klasik iktisadın doğrusu) anlatılan dersler sonucu; sorgulamadan uzak ve tek bir bilginin mutlak bir şekilde, her yerde uygulanabileceğini sanan iktisatçılar yetişmektedir. Böylece, öğrenciler diğer sistemleri de kapsayacak nitelikte kapsamlı bir perspektif alamadıkları gibi, belirli bir zaman kesitindeki gerçek işleyişin ve bozuklukların nedenlerini de görememektedirler. Böylece öğrenci bir sistemin araçlarını teori, bilgi ya da yansız bilim olarak algılamakta, diğerlerinkini ise, ideoloji yüklü araçlar olarak görmektedir. Bu yolla üniversiteler düşünen ve eleştiren bireyler değil, fakat sistemi benimseyen kafalar üretmektedir.

Öte yandan iktisatta kullanılan matematiksel modeller de eleştirilerin bir diğer yönünü oluşturmuştur. İktisat öğretisinde düşünceyi bulandırmanın ve böylelikle net görüntü almanın engellendiğinin kanıtı da, giderek yoğunlaşan kantitatif ve modelleme yöntemlerinin ağırlık kazanmasında belirginleşmektedir. Özellikle modelleme yöntemi, üç ana aşamada düşünme ve eleştirme yeteneklerini ciddi olarak tahrip etmektedir. Bunlardan birinci aşama varsayımlar aşaması olup, burada ciddi hiçbir itiraza yer vermeyecek biçimde ve amaca yönelik olarak seçilmiş belirleyiciler veya katsayılar saptanır. İkinci aşamada önceden tanımlanmış ve sınırları belirlenmiş bir model, hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan uygulanarak, yine düşünce ve eleştiriyi engelleyici biçimde, dikkatler tekniğe yönlendirilmektedir. Böylece, amaçsal belirleyicilerle, otomatik bir süreç sonunda belirli bir hedefe ulaşılmaktadır. Üçüncü aşamada ise modeller test edilerek bunların gerçeği yansıtma derecesi ölçülür. Burada modelin gerçeği yansıtması şüpheli görülmeyebilir. Ancak böyle bir test yöntemi eleştirileri modele veya modelin işleyişine yönelttiği halde, sistemi ve sistemin işleyişini gözardı etmektedir.

Egemen iktisat öğretisi toplumsal davranışları teorileştirirken, öğreti yandaşları teorinin gerçek yaşama yabancılaşmasını -post otistik iktisat yaklaşımı tezini savunanların çok haklı olarak vurguladığı gibi- bir yandan tarihsel süreçleri ihmal ederek, diğer yandan da maksadı aşarcasına abartılı kantitatif yöntemlere başvurarak perdelemeye çalışmaktadır. Aşırı kantitatif yöntemler teoriyi yaşamdan iyice kopartıp anlaşılmaktan uzaklaştırmakta ve olası eleştirilerin önünü kesmektedir.

Modellerle çalışma yöntemi bireysel düzeyde düşünme, eleştiri yöneltme ve bunlardan da önemlisi, var olanı değiştirme yeteneğini köreltir. Bu yönü ile modelleme sistemi, var olan sistemi belirli süreçlere hapsedip, onu çevreleme işlevini görmekle kalmaz, aynı zamanda, bu sistemi ve onun işleyişine yönelik bireysel bakışları ve algılamaları da ciddi olarak sınırlar. Neo-klasik iktisadın modelleme yaklaşımı, toplumların tarihsel süreç içindeki devinimini gözardı ettiği için, sistemin işleyiş sonuçları hakkında fikir

verememektedir. Soyut teorik temeller üzerinde geliştirilmiş olan ve mükemmel işleyiş modelleri içinde ele alınan araçlar, sistemin gerçek işleyişini kapsayamadığı gibi, gerçek ile ilgili bireysel algılamaları da kesintiye uğratmaktadır. Soyut düzeyde mükemmel görüntü sergileyen araçlar, gerçek hayattaki aksaklıkları iktisadi araçlar dışında gelişen ve sistemin işleyişini bozduğuna inanılan dışsal faktörlere yüklediğinden, söz konusu aksaklıklardan iktisadi sistemi değil, sisteme müdahaleleri sorumlu tutar.

Matematiksel modelleme iktisadın kurumsal ve tarihsel yönünün ihmal edilmesine yol açmış ve ekonomi sınırlandırıcı varsayımlarla oluşturulmuş modeller ile açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu bu matematiksel modellerde öncelikli amaç iktisadi olgunun kendisini açıklamaktan çok, modelin içsel tutarlılığını sağlama yönünde olmuştur. Kâğıt üzerinde soyut teorilerle oluşturulan ideal oluşumlar, çoğunlukla dengeye yönelik olarak sergilenmekte, bu duruma uymayan gerçek durumlar ise, geçici politika yanlışlıklarının veya basit istisna sonucu olarak algılanmakta ve yüzeysel önlemlerle giderilebileceği akıllara sokulmaya çalışılmaktadır. İktisat bilimine ilişkin bu durumun iktisat eğitimine de yansıması, ders programlarında ağırlıklı olarak neo-klasik iktisadın ve buna bağlı olarak da matematiksel modellerin öğretilmesi iktisat biliminin kendisine olduğu kadar iktisat eğitimine ilişkin eleştirileri de arttırmıştır.

Aslında nasıl bir iktisat eğitimi olmalı konusu çoğu ekonomist ve birçok akademisyen tarafından bu güne kadar tartışılmış, ancak ortak bir fikir birliğine varılamamıştır. Bütün dünyada iktisat literatüründe "Nasıl bir iktisat eğitimi?" konusunun sorgulandığı gözden kaçmamalıdır. İktisat son yıllarda ülkemizde yaşadığımız ekonomik krizler sonrası ilgili ilgisiz birçok kişi tarafından konuşulur hale gelmiştir.

Bu çalışma iktisat bilimine ve eğitim yöntemlerine yöneltilen eleştiriler egemen iktisat kuramının sınırlarını ve ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm getirebilme potansiyelini ortaya çıkarma açısından çok önemli bir işleve

sahiptir. Eğer eleştiri mekanizması doğru kullanılırsa araştırma konusunu kapsamlı bir biçimde anlamamızı ve konuya her açıdan hakim olmamızı sağlar. İktisadın ve iktisatçıların gerçek dünyayı algılamada ve sorunlara çözüm önerileri getirmelerinde başarısız oldukları iddiası, bizi egemen iktisadın teori ve varsayımlarını incelemeye götürmelidir. İktisat disiplinini potansiyelini ve kapsamını ortaya koymadan yapılacak her çalışma aynı şekilde eleştirilere maruz kalma riskini taşımaktadır.

Bu anlamda çalışmanın birinci kısmında iktisat eğitiminin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve öğrencilerin aldıkları iktisat eğitimine karşı tepkilere bağlı olarak temel sorunları ortaya koyarak, nihayet çözüm önerileri sunmaya çalışılmıştır. İktisat öğretisinin amacı nedir ve ne olmalıdır; eğer uygulamada bir yanlışlık varsa, bununla nasıl mücadele edilir ya da böyle bir mücadele mümkün müdür vb. gibi konular tartışılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede iktisat eğitimi verilirken geleneksel iktisatçıların muhafazakârlığının ve egemen iktisat ideolojisinin dışında kalınması, yalnızca matematik ve nicel yöntemler değil de insan davranışı, toplumsal ve tarihsel boyutun önemsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Böyle bir tartışma ortamı, burada ifade edilen düşünceleri olgunlaştırırken, aynı zamanda, ne yapılabileceği konusunda da geleceğe ışık tutacaktır.

İkici bölümde ise iktisat biliminde egemen paradigma olan neo-klasik iktisadı ve neo-klasik iktisadın temel teori ve varsayımlarının ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde anlatarak farklı bakış açılarıyla eleştirilmiştir. Neo-klasik iktisat teorisinin dayandığı varsayımların iktisadı bir toplumbilim olmaktan nasıl uzaklaştırdığı ama buna rağmen hala geçerliliğini ve hakimiyetini nasıl koruduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada neo-klasik iktisat tekeli ve matematiksel modelleme yöntemleri bağlamında iktisat bilimine yöneltilen eleştiriler incelenerek iktisadın tutuculuktan uzak kalması ve çoğulcu olması gerektiği üzerinde durulması yeni geliştirilecek olan teori ve politikalara ışık tutması açısından ve tekrar aynı hatalara düşülmemesi açısından çok önemli bir bakış açısı sağlayacaktır.

Muhalif seslerin yükseldiği şu süreçte, sadece Neo-klasik teorinin sistematik bir şekilde eleştirilmesinin yanında, iktisat eğitiminde yeni arayışların da başlaması açısından konu önemini hissettirmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın son bölümünde güncel olması ve iktisat bilimine yeni ve önemli açılımlar kazandırması açısından Post-otistik iktisat hareketini tanıtarak, bu çerçevede günümüz iktisat öğretisine alternatif öneriler sunmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİ VE TEMEL SORUNLARI

1.1 TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ

İktisat biliminin olgunluk düzeyine ulaşması çok eskilere dayanmamaktadır. Her ne kadar Fransa'da ilk ekonomi politik kürsüsünün kurulması 1820'li yıllara rastlasa da o dönemde iktisat henüz hukukun yardımcı disiplini konumundaydı. 1957 yılında hukuk fakülteleri hukuk ve iktisadi bilimler fakültelerine dönüştürülmüştü. Başka ülkelerde, örneğin ABD'de iktisat biliminin gelişim süreci benzer evrelerden geçmemişse de diğer disiplinlerden bağımsızlaşması nispeten yeni sayılmaktadır.[1]

Avrupa'yı izleyen Osmanlı Devleti'nde de iktisatla ilgili malzemeler 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamış, gazete ve mecmualarda yer alan iktisat içerikli yazıları Avrupa'da yayınlanan iktisat kitaplarının çevirileri takip etmiştir. Giderek iktisat eğitiminin önemi kavranmış ve ilk olarak Mekteb-i Mülkiye'de iktisat dersleri okutulmaya başlanmıştır.[2]

Osmanlı'da ilk Mekteb-i Mülkiye, kaymakam, müdür gibi devletin idarî kademelerinde görev alacak kimseleri yetiştirmek maksadıyla, 28 Ocak 1859 da kurulmuştur. Öğretim süresi iki yıl olan okula, öğrenciler imtihanla alınırdı. Öğretim programlarında kânunlar ve iktisat dersleri konulmuştur. Bir müddet sonra okulun öğretim süresi dört yıla çıkarılmıştır. Coğrafya, hesap, ekonomi ve politika derslerine ilâve olarak muhasebe, devletler hukuku ve Fransızca öğretilmeye başlandı. 1891'de okulun öğretim seviyesi biraz daha iyileştirildi.

---

[1] Metin Sarfati, "İktisat Bilimi Üzerine Tartışma", İktisat Dergisi(2001), Sayı:415, İFMC Yay., İstanbul, s.5.

[2] Coşkun Çakır, "Türkiye'de İktisat Eğitimi: Tarihsel Bir Perspektif", I. Uluslararası İktisat Eğitimi Konferansı (2004), Bildiri Özeti, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Osmanlı'da Mekteb-i Mülkiye'nin 1859 yılında kuruluşu ile birlikte "ekonomi politik" adı altında ilk iktisat dersi Emin Efendi tarafından verilmiştir. Aynı dönemde Mülkiye'nin ders programında istatistik de vardır.[3] Daha sonraki Mülkiye'de başlangıçta 2 yıl olan eğitim süresi 1868'de 4 yıla, 1877'de 5 yıla, 1882'de 6 yıla çıkarılmıştır. Bu okulda 19. yüzyıl sonlarında iktisat dersi verenler arasında Mehmet Şerif Efendi ve Sakızlı Ohannes Efendi de vardır. Mehmet Şerif Efendi'nin verdiği iktisat derslerinin notları "İlmi Emvali Milliye" başlığıyla, Ohannes Efendi'nin verdiği iktisat derslerinin notları da "Mebadili İlmi Serveti Milel" adıyla yayınlanmıştır.

Bunlar Türkiye'de yayınlanmış en eski iktisat kitaplarıdır ve bunlarda "liberal iktisat" görüşü anlatılmıştır.[4] 1860'lardan 1900'lerin başına kadar yayınlanan kitaplarda iktisadi liberalizmin açıklanmıştır ve bunlar arasında en etkilisinin Ohannes'in 1880'de çıkan kitabıdır. Çünkü Ohannes'in kitabı "Cavit Bey'in "İlmi İktisat" kitabına kadar Mülkiye'de geleceğin devlet adamlarının eğitiminde kullanılmıştır.[5]

İktisat dersi, 1870'lerin ortasında kurulup üç sene sonra kapatılan Maliye Mektebi'nde de yapılmıştır. Kayıtlara göre 1877'de bu okuldaki iktisat derslerini yine Ohannes Efendi yapmıştır. İktisat ve İstatistik dersleri, 1883'te kurulan Ticaret Mektebi'nde de verilmiştir. İlginç olanı, ilk kez 1872'de açılan ve sayıları kısa surede 69'a çıkan "idadi"lerde iktisat derslerinin okutulmasıdır. Ancak idadiler daha sonra önce sultani, sonra lise adını almışlar ve bunlardan, nedense, iktisat dersleri de kaldırılmıştır.

Bu dönemde Mehmet Şerif Efendi öğretilerinde yalnızca ziraat ile kalkınmanın olamayacağını, sanayileşmenin zorunlu olduğunu ve sanayinin teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ohannes Efendi ise, karşılaştırmalı

[3] Hikmet Yavuzyiğit, (1999), *Mülkiye Tarihi*, 1859–1999, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayını.
[4] Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, (1946), "Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi. Teşkilatı", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını.
[5] Niyazi Berkes, (1972), "Ekonomik Tarih ile Teori İlişkileri Açısından Türkiye'de Ekonomik Düşünün Evrimi", Ankara, ODTÜ, s.39–55

üstünlüklerden hareketle ve liberal bir ortamda Türkiye'de ancak ziraat faaliyetinin anlamlı olduğunu savunmuştur.[6]

Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi "Ekonomi Politik" kitabında ve Mülkiye'nin ilk mezunlarından Akyiğitoğlu Musa "İktisat Yahut İlmi Servet" kitaplarında Ohannes Efendi ve benzerlerinin öğretilerine karşı çıkmışlardır. Akyiğıtoğlu Musa "Milli İktisat" görüşündedir ve sanayiyi yaşatmak için başlangıçta korumacılığın da kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür.[7]

1908'lerde Mülkiye için hareketli bir dönemin başladığı anlaşılıyor. Öğrenci boykotlarının yaşandığı, İttihat ve Terakki yandaşlarının ve karşıtlarının sürekli tartıştığı bir yer haline gelen Mülkiye için önce eğitimin 2 yıla indirilmesi düşünülüyor. 1913'te Paris Sosyal Bilimler Okulu'ndan esinlenerek yeniden yapılandırılmış, eğitim süresi 4 yıl olmuş ve okulda Mali, Siyasi ve İdari olmak üzere üç şube oluşturulmuştur. Bu karar öncesinde Mülkiye'de verilen derslerin darülfünunun diğer şubelerinde de verilmesi kararlaştırılıyor.[8]

1912'de ise Mülkiye'deki iktisat derslerinin bir bölümü Hukuk Fakültesi'nde, diğer bir bölümü Edebiyat Fakültesi'nde ders programlarına konulmuştur. Ancak 1914'te "ilmi iktisat" dersi Edebiyat Fakültesi'nin programından çıkarılmış ve bu fakültenin programında yalnızca "beşeri ve iktisadi coğrafya" dersi kalmıştır.[9]

Bu döneme geldiğimizde iktisatta bazı önemli gelişmeler olmuştur. Bunlardan birincisi, ders programlarında iktisat için "ilmi servet" yerine artık 'ilmi iktisat" denilmeye başlanmıştır. 1914'ten sonra, dünyadaki diğer üniversitelerde olduğu gibi ekonomi politik veya politik iktisat yerine

[6] Ercan Uygur, Oya S. Erdoğlu, "Avrupa ABD ve Türkiye'de İktisat Eğitimi", Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, s.91
[7] Fındıkoğlu (1946), a.g.e.
[8] Ercan Uygur, Oya S. Erdoğlu, a.g.e., s.91
[9] Fındıkoğlu (1946), a.g.e., s.51–53

Türkiye'de de iktisat kullanılmıştır. İkincisi, bir yandan Mülkiye'de mali şube açılırken, aynı anda Hukuk Fakültesinde iktisat ve "Ulumu İktisadiye ve Siyasiye" bölümleri açılmıştır. Hukuk'ta verilen dersler arasında "iktisat" yanında "içtimai ve zirai iktisat", "mesaliki iktisadiye (iktisadi doktrinler) tarihi" gibi dersler de yer almıştır. Üçüncüsü, Hukuk Fakültesi içinde iktisat derslerinin arttırılması, Mülkiye Mektebi'nin 1915'ten 1918'e kadar ayrı bir okul olarak kapatılıp Hukuk fakültesi içinde bir bölüme indirgenmesi ile de ilgili olabilir. Dördüncüsü, 1916'da iki Alman öğretim üyesi, Prof. Flek ve Prof. Hoffman, iktisat eğitimine katkıda bulunmak üzere Darülfünun'a davet edilmişlerdir. Bunlar tercümanlar aracılığı ile iki yıl ders verdikten sonra 1918'de geri dönmüşlerdir. I. dünya savaşının başladığı 1914 yılına kadar, orta ve yüksek eğitim kurumlarında tam bir iktisadi liberalizm, kayıtsız bir ticaret serbestîsinin gereği hakkında oldukça geniş yayın ve telkin yapılmıştır. Bu bağlamda "Ulumu İçtimaiye ve İktisadiye Mecmuası"nın ve yazarları Ahmet Şuayip, Mehmet Cavit ve Rıza Tevfik'in öne çıktığını görüyoruz.[10]

I. dünya savaşı sırasında ise Türkiye'de liberalizm yaklaşımının gerilediğini, buna karşılık milli iktisat eğiliminin güçlendiğini görmekteyiz. Milli iktisat konusunda Yusuf Kemal ile Ziya Gökalp'ın da yer aldığı bir grubun kurduğu İktisat Derneği ve çıkardıkları İktisadiyat Mecmuası bu anlamda çok önemlidir. Ulumu Siyasiye ve İktisadiye Mecmuası ile Ticaret Mektebinin çıkardığı Mecmua da bu yönde yayın yapmışlardır. Bunlar iktisat eğitiminin gelişimini de etkilemiştir. Milli iktisat yaklaşımının bazı Fransız iktisatçılar yanında, özellikle Almanya'daki iktisat düşüncesinden ve eğitiminden etkilendiği anlaşılmaktadır. Bunun asıl nedeni, darülfünunda ders veren öğretim görevlilerinin çoğunun Almanya'dan davet edilerek gelen iktisatçılar olmasıdır.[11]

Kurtuluş Savaşı döneminde, savaşın sıkıntıları ve o döneme kadar Osmanlı'da zanaatsal ve ticari faaliyetleri ellerinde tutmuş olan azınlıkların

[10] Fındıkoğlu (1946), a.g.e., s.53–54
[11] Uygur, Erdoğlu, a.g.e., s.93

savaş nedeniyle ülkeden ayrılması sonucunda, boşalan sektör ve meslek alanlarını doldurma problemi ülke ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan bir eğitim politikasının geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Cumhuriyet'in ilanına paralel olarak 1923'de İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde iktisat eğitimi sorunları da ele alınmıştır. Burada, Kongre Başkanı Kazım Karabekir iktisat eğitiminin önemini vurgulamıştır. Yine bu kongrede temsil edilen tüccar grubunun iktisat öğretimine ilişkin olarak kabul ettiği "tedrisat-ı iktisadiye" (iktisat öğretimi) ilkeleri olarak, Türkiye'nin mühim ticaret merkezlerinde ticaret mektepleri açılması, tüm mekteplerde iktisadi tedrisata ehemmiyet verilmesinin öngörülmesi belirleyici olmuştur.[12]

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı iktisat eğitimi kurumlarından, Ali Ticaret Mektebi'nin öğretim programlarında çok hızlı değişiklikler yapılmış ve 1923'de Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi adıyla İktisat Vekâleti'ne bağlanmıştır. 1925'te kurulan Ankara Hukuk Mektebi, iktisadi doktrinler ve milli iktisat konularını işleyen dersler okutmaya başlamıştır.[13]

1924'te Mülkiye Mektebi'nde ders programı yeniden değerlendirilmesine rağmen ciddi bir değişiklik yapılmamıştır. Sadece öğretim süresi 3 yıla indirilmiştir. Mülkiye Mektebi 1925'de programlarını yeniden düzenleyerek pek çok dersin sayısını ve içeriğini değiştirmiştir. Bu anlamda program değişikliği öğrencilerin son sınıfta İdari, Mali ve Siyasi şubelere ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu program iktisat eğitimiyle ilgili birçok yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Birinci ve ikinci sınıflardaki "ilmi iktisat" dersi haftada 2 saatten 3 saate çıkarılmış, aynı sınıflara 2 saatlik "ilmi mali" dersi de eklenmiştir. Birçok dersleri diğer şubelerce de paylaşılan mali şube "mesaliki iktisadiye (iktisadi doktrinler) tarihi", "nakit, itibar ve borsa", "mukayeseli kavanini maliye ve istikrazat (borçlanma)", 'ilmi maliye",

[12] Gündüz Ökçün, (1968), "Türkiye İktisat Kongresi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, s.262.
[13] İktisatlılar Vakfı, (Çevrimiçi), http://www.iktisatlilar.org/ocakfakulteninkurulusu.htm, 10 Şubat 2008.

"kavanini maliye", "iktisadi içtimaiye", "iktisadi zirai" gibi Türkiye için yeni olan dersleri beraberinde getirmişti. Mülkiye Mektebi'nde yabancı dil dersleri hariç, haftalık 22 saatlik ders programının 13 saati bu gibi iktisat derslerine ayrılmış ve program Fransız örneklerinden geniş çaplı bir aktarma şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sırada yine 1925'te Ankara'da kurulan Hukuk Fakültesi'nde bir "milli iktisat" dersi başlatılmış ve bir süre sonra "umumi (genel) iktisat" içinde ele alınacak olan, "iktisadi doktrinler tarihi" dersleri de verilmiştir.[14]

1929, Türkiye için birçok yönden sıkıntıların arttığı bir yıl olmuştur. Bir süredir yaşanan dış ticaret ve ödemeler dengesi açıkları bu yıl, yılsonunda yürürlüğe girecek olan yeni gümrük tarifesinin ithalatı pahalandıracağı düşüncesiyle, çok yükselmişti. Açıklarla birlikte Türk Lirası önemli ölçüde değer kaybetmişti. Diğer yandan batı dünyasında yaşanan büyük bunalımla birlikte ihracat miktarı da fiyatları da gerilemişti. İşte bu ortamda, 12 Aralık 1929'da "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" kurulmuştur. Bu cemiyetin kuruluş amacı 1929 bunalımının yıkıcı etkilerini en aza indirmek için, bir yandan israfla mücadele ederek tasarrufu teşvik etmek, diğer yandan yerli malların tanıtımını ve kullanımını özendirmekti. Cemiyetin ilk başkanı Kazım Özalp o dönemin Meclis Başkan'ıydı ve kurucuları da, ikisi dışında, milletvekilleriydi. Bu cemiyetle Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinin sonraki dönemlerde yakın ilişkileri olmuştur.[15]

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yayın organı olan İktisat ve Tasarruf dergisinin ilk sayısı "İlk Hedef Akdeniz'di, İkinci Hedef iktisat" başlığını atmıştı. Ancak bu derginin yayın hayatı 1936'da sona erdi. Cemiyet'in her yıl düzenlediği "Yerli Mallar ve Tasarruf" haftaları için "Milli İktisat" haftaları değerlendirmesi yapılıyordu. Bu çalışmaların etkisiyle

[14] Selim İlkin, (1972), "1920–1961 Döneminde Türkiye'deki iktisat ve Ticaret Eğitimi ile İlgili Kuruluşların Gelişimi Tarihi Üzerine bir Deneme", Türkiye'de Üniversitelerde Okutulan İktisat. Üzerine (Der: F.Görün), Ankara, ODTÜ, s. 3–38.
[15] Erdinç Tokgöz, (2004), "Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu", Ankara Türkiye Ekonomi Kurumu.

1931'de sonradan adı "Türk İktisat Cemiyeti" olacak olan "Türk İktisatçılar Cemiyeti" kuruldu. 1931'de kuruluşu yapılan bir başka oluşum da 1932 Ocak ayında yayına başlayacak olan "Kadro" dergisiydi.

1923'de kurulan Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, Darülfünun'un ülkedeki reformlara paralel olarak modern bir üniversite haline dönüşmesi yönünde önemli değişiklikler yapılacağı beklentisi doğmuştur. 1930 yılı sonlarında Atatürk'ün Darülfünun'u ziyareti bu kurumun olumlu yönde harekete geçmesine yetmemiştir. Yine de, bu beklentiyi doğuran temel nedenler; öğretim üyeleri ile öğrencilerin çalışma ve yetişme şartlarından memnun olmaması ve Darülfünun'un bilim ve öğretiminin durgun, yenilikleri izlemekten uzak bulunması ve klasik derslerle yetinmesidir. Darülfünundaki öğretim üyeleri de Cumhuriyet'in iktisadın yeniden yapılanması konusundaki girişimlerine ilgisiz kalıyorlardı. İlginç olanı, iktisat ve iktisat eğitimi gibi konularda yapılan tartışmalarda Darülfünun yoktu ve tartışmalar Kadro dergisi çerçevesinde yoğunlaşıyordu. Kadrocular darülfünundaki öğretim üyelerini "kürsü iktisatçıları" olarak eleştiriyordu. Ayrıca, Fransa'daki Ecole des Sciences Politiques'den aktarma bir model üzerine yapılandığından Mülkiye Mektebi de eleştiri alıyordu. Cumhuriyet kurulduktan sonra ve özellikle Büyük Bunalım'ın ardından 1930'ların başında "milli iktisat" yaklaşımı bir kez daha yükselişe geçti.[16]

Yüksek öğretimde kökten değişimi sağlamak amacıyla 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi, Darülfünun'da reform yapılmasını öngören bir karar almıştır. Bunun için de Maarif Vekâleti, bir rapor hazırlamak üzere İsviçre'den Profesör Albert Malche'ı (1876–1956) çağırmıştır. Malche, 4 aylık bir çalışma ve temaslar sonucunda hazırladığı raporunu Maarif Vekâleti'ne sunmuştur. Malche, raporunu hazırlamak amacıyla, zamanın Darülfünun Emini (rektör), fakülte reisleri (dekanlar) ve profesörler ile görüşmüş ve onların hayat tarzı, mali durumları, üniversiteye girişe ilişkin görüşlerini

[16] Eyüp Özveren, (1999), "Kadro Dergisi Ekseninde Bir Kurumsal Yenileşme Örneği olarak İktisat Fakültesi", ODTÜ, Gelişme Dergisi, sayı 26, s.3–4.

almıştır. Malche, raporunda, Darülfünun'un yasal durumu, öğretim kadrosu, öğrenci istatistikleri, profesörlerin atanması, fakülteler ve enstitüler, öğretim plan, program ve sınavları, dersler ve konferanslar, kitaplar ve yabancı diller vb. konularda yorum ve önerilerde bulunmuş ve raporunun sonuç kısmında, "Darülfünun meselesi esas itibariyle Türkiye'nin fikri, manevi hatta içtimai istikbali meselesidir"[17] demiştir.

Malche'nin raporu da dikkate alınarak 31 Temmuz 1933'te kabul edilen 2252 sayılı kanunla Darülfünun kapatılmış ve 31 ağustos 11 ay sonra 31 Mayıs 1934'te İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Bu açılış bazı Avrupa dergi ve gazetelerinde de yankı bulmuştur. Dönemin Maarif Vekili Reşit Galip Bey, kurulan üniversitenin Darülfünun ile hiçbir ilişkisinin olmadığını belirtmiştir. Üniversitenin ilk rektörü olarak da prof. Cemil Bilsel atanmıştır. Malche raporuna göre, Mülkiye'nin de kapatılıp Hukuk fakültesine bağlanması bekleniyordu, ancak bu yapılmadı.[18] İstanbul Üniversitesi öğretim kadrosu üç gruptan oluşturulmuştur. Darülfünun'dan naklen alınanlar, Cumhuriyet yılları içinde Avrupa'ya gitmiş ve yetişmiş gençler, yabancı profesörler Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne geçerken, mevcut 157 öğretim üyesinden sadece 59'u yerini korumuştur. Aynı yıl, Almanya, Yahudi asıllı veya Nazi iktidarı karşıtı fikirlere sahip olan bilim adamlarını üniversitelerden kovmuştu. İşte bu bilim adamlarının bir kısmı Türkiye'deki diğer üniversitelerde ve 40 kadarı da İstanbul Üniversitesi'nde görev almıştır. Bunların bir kısmı daha sonra İ.Ü. İktisat Fakültesi'nin kuruluşunda rol alacaktır.[19]

Mülkiye Mektebi'nin adı 1934'te Atatürk'ün önerisiyle önce Siyasal Bilgiler Okulası, sonra da Siyasal Bilgiler Okulu (SBO) olarak değiştirildi. 1935'te de bu okulun Ankara'ya taşınmasına karar verildi. SBO, Kasım

[17] İstanbul, İ.Ü. Rektörlüğü Basımevi, Malche Albert (1939), "İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor.", İstanbul, T.C.Maarif Vekilliği.
[18] İlkin (1972), a.g.e., s.18–19
[19] İktisatlılar Vakfı, (Çevrimiçi), http://www.iktisatlilar.org/ocakfakulteninkurulusu.htm, 15 Ocak 2008

1936'da Ankara'daki yeni binasında öğretime başladı ve eğitim süresi 4 yıla çıkarıldı.[20]

1933'ten başlayarak, Türkiye'de eğitimin yeniden yapılandırılması ve genç cumhuriyetin eğitim gereksiniminin sağlanması yolunda çok yönlü adımlar atılmış, uygulamalara girişilmiştir. Cumhuriyet idaresine uygun idareci yetiştirmek üzere SBO Ankara'ya taşınırken, iktisatçı gereksinimi için SBO'nun yeterli olmayacağı düşünüldüğünden başka adımlar da atılmıştır. Bu bağlamda (1) iktisat eğitimin yoğun olarak yapıldığı bir müessese olarak 1916 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak İçtimaiyat Enstitüsü kurulmuş, bu kurum 1933 yılında İktisat ve İçtimaiyyat Enstitüsü adını almış ve Hukuk Fakültesi'ne bağlanmıştır.[21] Edebiyat Fakültesi'nde Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından 1916'da kurulan İçtimaiyyat (Sosyoloji) Enstitüsü, 1934 yılı başlarında İktisat ve İçtimaiyyat Enstitüsü adıyla Hukuk Fakültesi'ne bağlanmıştı. Bu enstitünün müdürlüğüne Almanya'dan Türkiye'ye gelen Prof. Wilhelm Röpke, onun yardımcılığına da Prof. Muhlis Ete getirilmişti. Daha sonra (2) 1933'te Darülfünun'un kapatılması ve 1934'te İstanbul Üniversitesinin açılma sürecinde Hukuk Fakültesi'nde iktisat dersleri arttırılmıştı. 1934 Üniversite Reformu'ndan sonra, Almanya'dan gelen hocalar iktisat eğitiminin pekişmesine katkı sağlamışlar ve onların da etkileriyle 1936 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak İktisat Fakültesi kurulmuş, fakülte 1937 yılında eğitime başlamış ve böylece Türkiye'de iktisat eğitiminin kurumsallaşması resmen temellendirilmiştir. Yine Almanya'dan gelen Prof. Gerhard Kessler ve Prof. Alexander Rustow yanında Prof. Muhlis Ete ve Prof. Ömer Celal Sarc da bu fakültede iktisat dersleri vermeye başlamışlardı. En önemlisi de, (3) Aralık 1936'da İstanbul Üniversitesi bünyesinde yer almak üzere İktisat Fakültesi kurulmuş ve 1937 Şubatında eğitime başlamıştı.[22]

---

[20] Yavuzyiğit, (1999), a.g.e.
[21] Coşkun Çakır ve Şevket Kamil Akar (1997), "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (1936)", (çevrimiçi), http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/tarihce.htm, 25 Aralık 2007.
[22] Fındıkoğlu (1946), a.g.e., s.73–74

Eğitimin ilk yılında İstanbul İktisat Fakültesi'nde (İİF) eğitim süresi 4 yıldır. Ders programında genel dersler, pratik dersler ve seminer olmak üzere üç grup ders vardır. İİF'nin ilk yıllarında hukuk dersleri önemli yer tutmaktadır ve bunlar genellikle Hukuk Fakültesi'nde yapılmıştır. Belirtmek gerekir ki, İİF'nin ilk yıllarında seminerler de dersler şeklinde yapılıyordu ve seminerlerin önemli bir bölümü Avrupa'dan gelen öğretim üyeleri tarafından veriliyordu. İİF programında 1939 ve 1942 yıllarında yapılan düzenlemelerle hukuk derslerinin ağırlığı azaltılmış, iktisat derslerinin saatleri arttırılmıştır. İşletme iktisadı dersi birinci sınıfa alınmıştır. İİF'nin kuruluşuyla, İktisat ve İçtimaiyyat Enstitüsü İİF'ye taşındı ve adı 1949'da İçtimaiyyat Enstitüsü olarak değiştirildi. Araştırma ve yayın faaliyetlerine katkı yapacağı düşüncesiyle 1949 da Maliye Enstitüsü, 1952'de İstatistik Enstitüsü, l954'te İşletme İktisadi Enstitüsü gibi enstitüler kurulmuştur. Aynı şekilde araştırma ve yayın faaliyetlerine katkı yapacağı düşüncesiyle Ekim 1939'dan itibaren İktisat Fakültesi Mecmuası yayın hayatına başlamıştır. Bazen aksamalar olsa da dergi halen yayınlanmaktadır. İİF'de 1941 yılında doktora programı da başlatılmıştır. İİF'nin doktora programı, 1955-1956'ya kadar Türkiye'de tek doktora programıdır.[23]

İİF'de dersler ve seminerler kürsüler çerçevesinde düzenlenmişti ve 8 kürsü oluşturulmuştu. Umumi İktisat ve İktisat Teorisi kürsüsünün ilk başkanı Prof. Röpke'dir. Röpke 1937'de ülkesine dönünce, yerine Prof. Dobretsberger geçmiştir. Dobretsberger de 1941'de ayrılınca, yerine Prof. U. Ricci atanmıştır. Bu vesile ile belirtmek gerekir ki, Avrupa'dan gelen iktisatçıların tümü İİF'de aynı anda birlikte bulunmamışlardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Avrupa'dan gelen iktisatçılar genellikle iyi bilinen iktisatçılardır. Bunlardan en çok bilineni, yukarıda da sözünü ettiğimiz Fritz Neumark'tır.

İİF ders programında, 1950'lerde önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin, Harvard Üniversitesinde bir süre Alvin Hansen ile de çalışan Sabri

[23] Uygur, Erdoğlu, a.g.e., s.96-97

Ülgener geri döndüğünde 1957–1958 döneminden itibaren Keynesyen iktisadin temel öğelerini de içeren Milli Gelir ve İstihdam dersini vermeye başladı. Bu ders aslında makro iktisat dersiydi ve 1960'lar ortasında zaten makro iktisat adını alacaktı. Aşağıda belirttiğimiz gibi, SBF'de de 1956-1957'den başlayarak Para, Banka ve Konjonktür dersinde Keynesyen iktisat anlatılıyordu.

SBO'nun 1943 yılı "talimatnamesi"ne göre, okulun öğretim etkinliği; esas derslerden, kılgın (pratik) derslerden ve seminerlerden, yabancı dil derslerinden, muvakkat (geçici) ders ve konferanslardan, inkılâp tarihinden oluşur. Kılgın dersler genellikle esas derslere bağlı olarak ilk üç yılda yapılır. Böylece kılgın derslerde; esas derslerde üzerinde durulmasında yarar görülen konular açılabilir ve derinleştirilebilir, öğrenciye ödevler yaptırılabilir ve konuların tartışılmasına olanak sağlanabilir. 1939–1940 ders yılından başlayarak, önceleri "nakit, borsa, banka" olan dersin adı, "para, banka, borsa" oldu ve işletme iktisadi dersi programa eklendi. SBO'nun Mart 1950'de adı ve tüzel kişiliği değişti. Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak Ankara Üniversitesi'ne katıldı. 1950'de okulun fakülte olmasıyla birlikte 19 kürsü oluşturuldu.[24]

1945'ten itibaren, dış burslar, teknik yardım vs. ile geniş çapta ABD'nin etki alanına sokulan Türk Eğitim Sistemi, ABD ile Aralık 1949'da yapılan yeni bir anlaşma ve bununla kurulan Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu aracılığıyla daha güçlü bir şekilde ABD'nin direkt kontrolü altına sokuluyordu. Bu yıllarda Türkiye'ye gelmeye başlayan yabancı ekonomik danışman heyetlerinin -çoğu ABD'li- kendi bakış açılarına uygun olarak, iktisat ve ticaret eğitiminde de değişiklikler istedikleri görülmektedir. Bu bağlamda 1949'da Thornburg raporu, 1950'de Baker raporu, 1952'de Ford Vakfı heyeti raporu örnek olarak gösterilebilir. SBF'de 1960'lardan itibaren eğitim iyileşmiştir, bunda da yurt dışına 1950'lerde gönderilen öğretim üyelerinin önemli etkisi

[24] Ankara Üniversitesi (1954), "Ankara Üniversitesi Rehberi", Ankara, Akın Matbaacılık.

olmuştur. SBF 1955 yılında uygulamaya konulan yeni ders programında değişiklikler yapmıştır. Burada üç şubenin adı İdari, Maliye ve İktisat ve Diplomasi ve Dış Münasebetler olarak değiştirilmiş ve şubelere ayırma üçüncü sınıftan başlatılmıştır.[25]

1955–1956 eğitim yılında SBF'de doktora programı da başladı. SBF'de lisans ders programı 1966 yılında çıkarılan yönetmelikle bir kez daha değişti ve bölüm seçimi üçüncü sınıfta başladı. Artık üç şube kalkmış, yerine dört bölüm gelmişti ve bunlar İktisat ve Maliye, İşletmecilik, Siyaset ve idare Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler idi. Bu programla SBF'de birçok "ilk" gerçekleşti. İlk kez seçimlik dersler getirildi, ilk kez ekonometri dersi konuldu ve bir Ekonometri Kürsüsü oluşturuldu, ilk kez matematik dersi konuldu. mikroiktisat ve makroiktisat dersleri SBF programına ilk kez girdi.[26]

İİF'de 2005–2006 ders yılında biri Türkçe, biri İngilizce olmak üzere iki iktisat programı yürütülmektedir. İİF Türkçe iktisat programına baktığımızda, SBF'deki iktisat programı ile önemli ölçüde uyuştuğunu görüyoruz. Ancak iki önemli fark da var. Birincisi, SBF'de yalnızca birinci sınıfta zorunlu matematik dersi verilirken, İİF'de hem birinci hem ikinci sınıfta zorunlu matematik dersi yer alıyor. İkincisi, SBF'de tarih ve özellikle hukuk dersleri İİF'ye göre çok daha fazladır. Günümüzde çok sayıda iktisadi ve idari bilimler fakültesi bünyesinde ve farklı bölümler altında iktisat eğitimi yoğun bir şekilde devam etmektedir.

[25] İlkin, (1972), a.g.e., s.25–30
[26] SBF (1978), *Siyasal Bilgiler Fakültesi*, SBF Yayınları, No. 424. Ankara.

1.2 TÜRKİYE'DE İKTİSAT EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1.2.1 İktisat Eğitiminin Değerlendirilmesi

İktisat eğitimi, genel olarak, sınırlı kaynaklarla insan ihtiyaçlarının karşılanmasında bireylerin ve toplumların kararlarını ve bu kararların, nedenlerini, etkilerini ve etkinliğini incelemeye yöneliktir. İktisat bölümü lisans programı; öğrencilere alanlarında sağlam bir teorik altyapı kazandırmayı ve bunu uygulamalı alanlarda ekonometrik ve istatistikî yöntem ve analizlerle desteklemeyi hedeflemektedir. Bu öğretinin temel amacı; öğrencilere gerçek hayattaki ekonomik olaylara ve sorunlara yaklaşımlarında geniş bir perspektif verebilmek ve bu sorunların çözümünde güncel analitik araçları uygulayabilme becerisini kazandırmaktır.

Ancak iktisat bölümlerinin ders programları ve derslerin içerikleri incelendiğinde derslerin genel anlamda geleneksel iktisat teorilerinin anlatıldığı, güncel teorilere ve analiz yöntemlerine yer verilmediği görülmektedir. Öte yandan geleneksel iktisat teorisinin de aktarılırken ülke koşullarına uyarlanmaksızın mukayese yeteneğini geliştirmeyi amaç edinen bir anlayıştan uzak bir şekilde aktarılmaktadır. [27]

Bu anlamda üniversitelerde gerek iktisat bölümü öğrencilerinden gerekse diğer bölümlerde okumakta olup da iktisat dersini alan öğrencilerden yükselen sesler ve gelen şikâyetler aynı doğrultudadır: "İktisat dersini sevmiyoruz, çünkü çok zor, çok sıkıcı". Bütün şikâyetlerin aynı yönde olması ve giderek artması bunu önemli bir sorun haline getirmektedir. Bu önemli soruna yönelik bir çözüm bulabilmek için öncelikle "Acaba nerede hata yapıyoruz?" sorusuna cevap vermek gerekmektedir. Eğer öğrencilerin

[27] Özge İzdeş, "Nasıl Bir İktisat Eğitimi", İktisat Dergisi(2001), Sayı:415, İFMC Yay., İstanbul, s.40.

şikâyetlerinin nedenleri doğru saptanabilirse o zaman, bu şikâyetleri giderebilecek doğru çözüm yolları bulunabilir. Ancak, sadece öğrenci şikâyetleri değil, aynı zamanda yapılan hatalar da tespit edilmeli ve olası şikâyetlerin de önüne geçilmelidir. Amacın sadece şikâyetleri gidermek olmadığı, aynı zamanda iktisat eğitiminde kalitenin ve verimliliğin artırılmasının hedeflendiği unutulmamalıdır.[28]

Son birkaç yıldır sınıf içi tartışmaların, öğrenci katılımının, bilgisayar kullanımının daha yaygın hale gelmeye başladığı görülmüştür. Yani bir değişim eğilimi vardır. Ancak bu değişim kolay olmayabilir ve pek çok engelle (öğrencilerden, eğitmenlerden, sistemden kaynaklanabilecek engeller) karşılaşılabilir. Örneğin motivasyon hem öğrenciler hem de eğitmen açısından önemlidir. Dersin başında eğitmenin ve öğrencilerin yükümlülükleri açıkça ortaya konulur ve üzerinde anlaşmaya varılırsa dönem içinde her iki taraf da neler yapması gerektiğinin bilincinde olur. Böylece motivasyonu sağlamak kolaylaşır. Öğrenci açısından önemli olan her şeyin kendisinde başlayıp kendisinde bittiğinin bilincine varmasıdır. Eğitmen açısından önemli olan ise öğrencilerin yapabileceklerini ortaya koymaları için onlara yolu açmak, fırsat tanımaktır.[29]

Yapılan çalışmalar, araştırmalar öğrencilerin sadece tahtanın, ders kitabının, kürsünün ve sınıf ortamının kullanıldığı, eğitmenin doğruları bilen tek kişi olarak otorite kurduğu, öğrenciye söz hakkı tanımayan, derse katılma fırsatı vermeyen klasik eğitim sistemini sıkıcı bulduklarını göstermektedir. Öyleyse, eleştirel düşünme ve sorgulamaya dayanan, öğrenci merkezli bir iktisat eğitimi ile öğrencilerin derse katılımları ve başarı durumları klasik eğitimine kıyasla daha yüksek seviyeye çekilebilir. Klasik iktisat eğitimi ile eğitmenin sadece ders kitabını, sınıf ortamını kullandığı, tartışmaya ve düşünmeye kapalı bir eğitim kastedilmektedir. Dersin tüm yükünü eğitmen tek başına taşımaktadır. Öğrenciler açısından bu tarz bir ders sıkıcı ve zor

[28] Zuhal Aslan, Üniversitelerde İktisat Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: "Değişim Gerekli mi?", s.4
[29] T.S. Parish, (1999), *The essential elements of motivation for students and teachers,* s.649.

olarak adlandırıldığı için bu derste kalitenin ve verimliliğin düşük olması kaçınılmazdır. Buna karşılık, öğrenci merkezli eğitimde ders yükü öğrenci ve eğitmen arasında paylaşılmaktadır. Ders sınıfla sınırlı kalmamakta, pek çok destekleyici araçla zenginleştirilmektedir. Öğrencilerden düşünmeleri, soru sormaları, araştırmaları beklenmektedir. Dolayısıyla böyle bir eğitimin, katılımı ve başarı düzeyini artırması beklenmektedir.[30]

İktisat öğretisinin günümüzdeki durumu ve bu öğretinin yürütülüşü, aynı mevzu etrafında şekillenen iki farklı konudur. Bunlardan birincisi, iktisat öğretisinin içeriği; ikincisi ise, bu öğretinin yükseköğretim kurumlarında oturtuluş ve okutuluş biçimidir. Eğitimin toplumsal işlevi açısından bu iki işlev aynı temel amaca yöneliktir. Bu hedef; bireysel düzeydeki iktisat algısını denetlemek ve sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

İktisat öğretisinin içeriği kadar bu öğretinin işlenişi de ideolojik amaç yüklüdür. Üniversitelerde hem tarihsel hem de eşanlı olarak farklı sistemlerin kural ve işleyişinin incelenmesi gerekirken, sadece bir sistem ele alınmaktadır. "İktisat Bilimi" ya da "İktisat Teorisi" adı altında yürütülen dersler ve bu derslerde işlenen konularda tek bir sistemin soyut düzeydeki araçları verilmektedir. Böylece, öğrenciler tarihsel bir perspektif alamadıkları gibi, belirli bir zaman kesitindeki gerçek işleyişin ve bozuklukların nedenlerini de görememektedirler. Sistemin araçları öğretilirken bu araçlara yönelik eleştiriler de geliştirilebilmektedir. Fakat böyle bir eleştiri sistemi değil, araca yönelik olarak ve onu mükemmelleştirme çabası ile yapılmaktadır. Açıktır ki bu tür eleştirel yaklaşım sistemin çatışmalarını göremeyeceği gibi, görülebilir hataları da sisteme değil fakat kötü uygulama, yetersiz yönetim vb. gibi araçsal düzeydeki süreçlere yıkarak, sistemi aklamaktadır.

---

[30] D. Kökdemir, (1999), *Psikolojiye giriş ve genel psikoloji derslerinin içeriğinin değiştirilmesi hakkında eleştirel bir yaklaşım,* Türk Psikoloji Bülteni, 13, s.28–31.

Üniversitelerdeki iktisat öğretisinde aynı bağlamda ciddi bir hata da sadece düşünce sistemi olarak değil, fakat ifade dili olarak da öğrencilerin diğer sistemlere karşı kapalı tutulmaya çalışılmasıdır. Böylece bir sistemde eğitilen öğrenci, diğer sisteme ait bir esere karşı dil ve kavram olarak yabancılaşmaktadır.

Çalışmanın sonraki başlığında iktisat eğitiminin temel sorunsalları ayrı ayrı başlıklar halinde ve ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. İktisat eğitimindeki sorunlara kısaca birkaç çözüm önerisi sunmak gerekirse yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

— İktisat eğitimi tüm ekolleriyle birlikte bir bütün halinde verilmelidir.

— İktisat bilim felsefesi ve arka plandaki görüşler net bir biçimde ortaya konabilecek bir dersle verilebilir.

— Ayrıntılardansa önce resmin tamamını gösterip daha sonra özele geçilebilir. Bu sayede öğrenci ne yaptığının, amacının ne olduğunu anlamakta zorlanmaz.

— Yaşanan ekonomik gerçekler ve ekonomi gündemiyle iktisat teorisinin nasıl bağdaştırılacağına yönelik uygulamalı tartışma dersleri konulabilir.

— İktisadi gerçekliği açıklamada iktisat çoğu zaman matematiksel bir aygıt kullanmıştır. Ancak bunu yaparken matematiğin içinde boğulup asıl varılması gereken hedeften yani iktisadi olguları tasvir etmek ve politika önerici olmaktan uzaklaşılmamalıdır.

Bu bölümde, her şeyin çok hızlı bir şekilde değiştiği günümüz dünyasında gerçek dünyayı daha iyi tasvir edebilmek; iktisat biliminin sınırlarını genişletip, toplumların gelişme dinamiklerini tüm boyutları ile kavrayacak bir amacı hedef alarak ve tarihsel boyutta oluşan iktisadi olguların tarihsel deneyimin dışında anlaşılamayacağı gerçeği vurgulanmıştır.

1.2.2 Günümüz İktisat Eğitiminin Sorunları

1.2.2.1 İktisat ve Etik

Neo-klasik iktisat okulu 19. yüzyıl sonundan bu yana gelişen liberal öğreti kaynaklı iktisat kuramlarını değişmez ve evrensel geçerli ekonomi yasası olarak kabul etmiştir. Bu kabulleniş, bilimin ve iktisadın gerekleriyle değil de sermayenin ve sanayileşmenin gereksinimleri doğrultusunda siyasi dayatmalar sonucunda gerçekleşmiştir. Yani serbest piyasa düzeni her türlü ahlaki ve etik sınırları göz ardı edilerek, "değişmez doğa yasası" olarak kabul edilmiştir. İktisat günümüzde sadece sermayenin gereksinimlerini doğru olarak kabul eden ve bunu aksatabilecek her türlü etik ve ahlaki kuralları yok sayan bir bilim dalına dönüşmüştür.[31]

Serbestleşmenin bütün ülkelerin refahını artıracağını savunan Neo-klasik modellerle gözlemlenen dünya ülkelerinin koşulları arasında birçok ekonomik ve sosyal farklar olmasına rağmen, bu derin farklar gözardı edildi. 1980'den, özellikle 1990'dan bu yana yaşanan deneyimlere göre, Batı ülkelerinin sermaye kesimi çok yararlanırken, özellikle yoksul sınıfların ve yoksul ülkelerin yeni düzenden kayıpları çok olmuştur. Ancak bu hiç önemli sayılmadı ve ortaya çıkan kaygılardan iktisat bilimi hiç etkilenmeden yoşuna devam etti.[32]

İktisat "etik" değerleri böylece üzerinden attı; geçmişte ahlaki kaygılarla ulus-devletin desteklediği ekonomi kadar toplumsal kalkınma için geliştirilen politikalar tasfiye edildi. Bireyin ve toplumun menfaatleri iktisat kuramında önemini kaybederken sermayenin çıkarları daha önemli hale

[31] Gülten Kazgan, "İktisat ve Etik", (çevrimiçi), http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/iktisat_ve_Etik.doc, s.3 20 Ocak 2008
[32] Salih ŞİMŞEK ve Şükrü CİCİOĞLU, "İktisat Eğitimine İlişkin Temel Sorunlar ve Öneriler", s.17

geldi. Eskiden makro-ekonomik istikrarın göstergesi olan “enflasyon oranı artı işsizlik oranı” yerini, sadece enflasyon oranına bıraktı; gelişmekte olan ülkelerin kalkınma/büyüme ve gelir dağılımını iyileştirme hedefli kuramları ve bunlara dayanan politikaları rafa kaldırıldı. Bunların yerini sermayenin kârlarını büyütmeye dönük kuramlar ve politikalar ağırlık kazandı. Güçlü sendikalarıyla gelir dağılımını düzenlemeye çalışan Batı Avrupa ve o modeli benimsemeye çalışan gelişmekte olan ülkelerde bir yandan emek-ikamesine dönük teknolojik değişme istihdama ve ücretlere baskı oluşturmaya başlarken, diğer yandan örgütlü işçi aleyhine değişen işveren davranışları ve hükümet politikaları ve düşen büyüme hızları sosyal hayatı olumsuz etkiledi. Gelir dağılımı hem ülkeler bazında hem de her ülkenin kendi içinde giderek kötüleşmeye başladı.

Türkiye’de ve dünyada iktisat ders kitapları, neredeyse her işte olduğu gibi, Amerikan kökenli ders kitapları örnek alınarak yazılmaktadır. Bu yeni anlayışın iktisatçılar arasında yayılmasının başlıca aracı da bu alandaki yüksek eğitimin dayandığı kitaplardır. Hele İngilizceye dayalı eğitim artık yerli ders kitabı yazma gereğini de ortadan kaldırdıkça, ABD kaynaklı ders kitapları ana bilgilenme kaynağı oldukça tek kutuplu dünyanın tek boyutlu bilim anlayışı da her yere yayılmış olmaktadır. İnsanı konu eden tıpta dahi Batı tıp bilimi yanında bir Doğu tıp biliminin varlığı kabul edilirken, onun en temel faaliyetini kapsayan İktisadın tek boyutlu olması mümkün değildir. Kısacası, iktisadın bilimselleştiği varsayılan süreçte tek kutuplu dünyaya refakat eden “bilimsel iktisat”, etik değerleri ve insanı atmış, serbest piyasa ekonomisini yüceltmiş, rekabet de bunun ön koşulu sayarak zenginlere hizmet eder hale gelmiştir. İnsanı, onun kurumlarını, gelişmişlik düzeyini dışlayıp, “işte tek doğru budur”, şeklinde yapılan dayatma başlı başına bir etik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.[33]

[33]Kazgan, a.g.m. s.6

Diğer yandan iktisatçıların, kendi topraklarında geniş kitlelerin işsizlik ve yoksulluğa sürüklendiği, gelir dağılımının bu kadar bozulduğu, üretici kuruluşların devrildiği ortamlara, doruklarda gezinen işsizliğe ses çıkarmaması de bir etik sorundur.

Chicago Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde, 1950'li yılların sonu ile 1960'lı yılların başında, öğretim üyesi kadrosunda çok sayıda kuramsal fizikçi ve matematikçi bulunmaktaydı. Aslında, kuramsal iktisat bilimini geliştirenlerin başında Neo-klasik iktisat ve bunun önde gelen isimleri arasında da doğa bilimleri mensupları hep yoğunluk taşımıştı. Fizik ve matematik temelli Chicago Üniversitesi'ndeki bu iktisatçılar iktisattaki etik sorunu algılamamış olmalıydılar ki, serbest piyasayı "evrensel yasa" diye kabul eden liberal öğretiye bağlı Neo-klasik anlayışın egemen olduğu bu okula katılmışlar, serbest piyasayı refahın ve ekonomideki bütün sorunların çözümü diye kabul etmişlerdi. Bu okul, ne Marksizmi, ne konjonktürel ekonomik istikrarsızlığın ve işsizliğin kamu harcamalarını ayarlayarak giderilebileceğini savunan Keynes kuramını, ne azgelişmiş ülkelerin farklı yapısını ve gizli işsizliği inceleyen kuramları, ne de gelir dağılımıyla ilgilenmeyi kabul ediyordu. Gizli işsizliği reddedip, köylü-üreticileri dahi serbest piyasa koşullarında rekabet sayesinde kârını maksimumlaştıran girişimci olarak gören T.W. Schultz ve ücretler serbest bırakılır, sendikaların ve sosyal katkıların serbest iş piyasasına müdahalesi olmazsa konjonktürel işsizliğin olmayacağını savunan M. Friedman Nobel ödülü almışlardı. Ancak Neo-klasik iktisatçılara haksızlık etmemek için belirtelim ki, bunların arasında gelir dağılımını da kurama ekleyenler, dışsallıkları da inceleyenler vardı. Ne var ki, günümüze bunlardan kalan sadece (dışsallıklar arasında) "çevre" sorunu diye tanımlanan bir bölümü oldu.[34]

Neo-klasik okulun bu özelliği, aynı zamanda, ahlaki kayıtların iktisatçılar tarafından dışlanmasına götürdü. İktisat bütün diğer öğretileri,

[34]Kazgan, a.g.m. s.1–2

okulları dışlayıp, ahlaki değerlerden arınmaya, böylece "sanki" doğa bilimiymiş gibi sayılmaya başlandı. Fakat ilginçtir iktisattan doğan işletme dalının mensupları "iş yaşamı için etik" konusunu ciddi bir sorun olarak pek çok yerde bölümün müfredat programına aldılar. Çünkü tek okullu iktisadın serbest piyasa kuramı işlerken, ciddi etik sorunları iş yaşamında ortaya çıkıyordu, bunun üzerinde durma gereği doğmuştu.

21. yüzyılın başında "İktisat" dünyada ve Türkiye'de ciddi bir bunalım yaşıyor. Etik değerlerden arındırılmış, Nobel adaylığını kazanmış, bilimsellik basamaklarında yukarı tırmanmış İktisat, bir yandan da doğa yasası gibi sunduğu "serbest piyasa modeli"nin getirdiği ürkütücü sonuçların çelişkisini yaşıyor. Bu kuramın yıkıcı etkilerini gündeme getiren iktisatçılarsa azınlıkta kalıyor, seslerini duyuramıyor, çok zaman da bir kenara itiliyorlar. İktisadın bu etik sorunlarının kökeninde iktisatçıların payı kadar, politikacıların da payı vardır. İktisatta etik sorununun çözümü için öncelikle sermayenin çıkarından çok insan ve toplum refahının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalı ve iktisat biliminde tekelcilikten vazgeçerek çoğulculuğa önem verilmelidir.

1.2.2.2 İktisat Eğitiminde Aşırma (İntihal)

İktisat biliminde etik kavramından bahsetmişken aşırmayı göz ardı edemeyiz. Çünkü bilimde etik kavramının önemli bir ayağını da aşırma oluşturmaktadır. Bu anlamda burada aşırmanın anlamından bahsettikten sonra çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Aşırma, diğer adı ile intihal kavramını Türk Dil Kurumu, "başkalarının yazılarından bölümler, dizeler alıp kendisininmiş gibi gösterme veya başkalarının konularını benimseyip değişik biçimde anlatma" şeklinde ifade etmektedir.[35] İntihal teriminin İngilizce karşılığı 'plagiarism'dir. Bu terim

[35] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/, 25 Ekim 2007

akademik çalışmalarda hırsızlık veya düzenbazlıkla kendine ait bir eser ortaya çıkarmak şeklinde de tanımlanmakta olup, şu şekilde açıklanmıştır: "başkasına ait bir cümlenin, bir eserin veya bir fikrin sahibi belirtilmeksizin, referans verilmeden adeta kendi ürünüymüş gibi ortaya koymasıdır".[36]

Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, yapıtlarını ve şekillerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisininmiş gibi sunmak ve yabancı dilden kitap ve makale tercüme ederek kendi yazmış gibi basmak aşırmanın öz bir tanımıdır.

Aşırma ile ilgili 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda şu hususlar belirtilmiştir:

- Alenileşmiş olsun veya olmasın, eser sahibi veya halefinin yazılı izni olmadan bir eseri umuma arz eden veya yayımlayan
- Sahip veya halefinin yazılı izni olmadan, bir esere veya çoğaltılmış nüshalarına ad koyan
- Başkasının eserini kendi eseri veya kendisinin eserini başkasının eseri olarak gösteren
- Kaynak göstermeyen veya yanlış yahut kifayetsiz veya aldatıcı kaynak gösteren
- Eser sahibinin yazılı izni olmaksızın bir eseri değiştiren
- Aralarında mevcut bir sözleşme olmasına rağmen bu sözleşme hükümlerine aykırı olarak bir eser veya işlenmelerinin kendi tarafından çoğaltılmış nüshalarını satan veya dağıtan
- Hak sahibinin izni olmaksızın bir eseri ve çoğaltılmış nüshalarını, bu Kanunun 81 inci maddesinin yedinci fıkrasında sayılan yerlerde satan
- Bir eserin nüshalarını yasal veya yasal olmayan yollardan ülkeye sokan ve her ne şekilde olursa olsun ticaret konusu yapan

[36] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/plagiarism, 10 Ocak 2008

- Bir eseri topluma açık yerlerde gösteren veya temsil eden, bu gösterimi düzenleyen veya dijital iletim de dahil olmak üzere her nevi işaret, ses ve/veya görüntü iletimine yarayan araçlarla yayan veya yayımına aracılık eden

Aşırma ve bununla ilgili akademik sahtekârlıklar şu biçimlerde gerçekleşmektedir: [37]

1. Bir cümleyi veya cümleler grubunu, yayınlanmış bir kaynaktan, kaynak göstermeden tırnak içine almadan aynen aktarmak.
2. Bir cümle veya cümleler grubunda ifade edilen bir fikri, kendi sözcük ve cümleleri ile ifade ettikten sonra kaynak göstermemek.
3. Daha önce yazılmış bir dönem tezini öğretim üyesine sunmak.
4. Dönem tezini, para karşılığında veya parasız başkasına yazdırmak.
5. İnternette, dönem tezi yazma sitelerinden, dönem-tezi indirmek veya para ile satın almak.

Aşırma gelişen teknolojinin sunduğu imkânlarla öğrenciler arasında sıkça göze çarpan ve başkalarının fikirlerini etik olmayan yollardan kullanma durumudur. Bu durum öğrencilerin derslerdeki sorumluluklarını yerine getirmemelerine neden olan önemli bir problemdir. Bu problemin çözümü için öncelikle aşırmaya neden olan unsurların ortaya çıkarılması ve öğrencilerin bu yola başvurmamaları için gereken önlemlerin alınması gerekmektedir.[38]

Yüksek lisans ve doktora dereceleri tez yazmayı gerektirmektedir. Bu tezlerin hazırlanmasında bütün düzeylerde, çoğunlukla göz ardı edilen önemli bir konu aşırma konusudur. Aşırma konusuna gereken önem veriliyor mu? Benim inancım bu konuya gereken önemin verilmediği yönündedir. Lisans düzeyinde gerektiği kadar önem verilmeyen bu konu, lisansüstü düzeyde

[37] Tansel Aysıt, "İktisat Eğitimi ve Bilimsel Aşırma Üzerine", Türkiye Ekonomi Kurumu Ulusal İktisat Eğitimi Sempozyumu, 2005, s.119
[38] Erman Uzun v.d., "Öğrenci Gözüyle Aşırma (İntihal) Neden ve Çözüm Önerileri", s.1–2

veya profesyonel yaşamda daha büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında lisans düzeyinde sık karşılaştığımız aşırma olayının, ilköğretim ve lise eğitim sistemimiz ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu düzeylerde öğrenciler özgün yazmaya özendirilmek yerine, kitap ve ansiklopedilerden kopya yapmaya yönlendirilmektedirler. Bu sebeple aşırma alışkanlığının kaynağını bu düzeydeki eğitimde aramamız gerekir ve aşırma ile mücadele bu düzeydeki eğitimde başlamalıdır.[39]

Yakın zamanlarda aşırma konusu kamuoyunda gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Aşırma zamanımıza mahsus bir sorun değildir. Eskilerden beri var olan bir sorundur. Buna rağmen, günümüzde aşırma olayının artıyor olduğu düşünülmektedir. Bunun sebebi, birçok bilginin ve kaynağın internette kolaylıkla bulunuyor olmasıdır. Bu sebeple, aşırma eskiye nazaran daha kolaylaşmış ve yakalanma riski azalmıştır. Aşırmanın yaygınlığı ve nedenleri üzerine ABD'de birçok çalışma yapılmıştır. Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin akademik sahtekârlık üzerine görüş ve davranışlarını inceleyen anket çalışmaları vardır. Birçok eğitimci, aşırma konusunda cezalar verilmesinin, kurumsal önlemler alınmasının gerekli olduğu konusunda hemfikirdir. Aşırmadan kaçınmak için, yol göstermenin, kavuzluk yapmanın, öğrencileri bu konuyu ciddiye almaları konusunda teşvik edici olduğu da bir gerçektir. Eğitim kurumları, akademik sahtekârlık üzerine beyanatlar hazırlamalıdırlar. Bu beyanatlar, akademik sahtekârlığı tanımlamalı, bundan kaçınmanın kurallarını vermeli ve ceza yöntemlerini açıklamalıdır. Ayrıca aşırmayı önlemek için önce bu sorun konusunda eğitim yapılmalıdır. Öğrenciler aşırmanın kötü bir şey olduğunun farkında olmayabilirler. Öğrencilere, akademik sahtekârlığın ne olduğu anlatılmalıdır. Bu konuda hem öğrenciler, hem öğretim üyeleri eğitilirse, öğrencilerin aşırma ihtimali ve meyli azalır.[40]

---

[39] Tansel, a.g.e., s.118
[40] Tansel, a.g.e, s.121–122

Dönem tezini, dönem başında verip, dönem sonunda toplamak, arada öğrenci ile ilişki kurmamak kötü bir stratejidir. Genelde öğrenciler nasıl planlayıp, nasıl araştıracaklarını ve nasıl yazacaklarını bilmiyorlar. Bu durumda aşırmaya yönelebilirler. Özellikle, başka birinin tezini veya para ile satın aldıkları bir tezi veya internette web sitelerinden indirdikleri bir tezi kendilerininmiş gibi sunabilirler. Bu konuda öğrencinin gelişimini izlemek çok önemlidir. Öğrenci, başlangıçta bir önerme hazırlayıp konusunu açıklığa kavuşturmalıdır. Öğretim üyesi bunun üzerinde görüş bildirir. Ara yazımlar, örneğin gelişme raporları istenip bunlar üzerinde görüş bildirilir. İkinci bir nokta, Öğrencilerden sınıfta sunuş yapmalarını istemektir. Bu sunuşta, tezden ne öğrendiklerini, karşılaştıkları sorunları, kullandıkları kaynakları anlatabilirler. Böyle sunuşlar, hem öğrencilerin konuyu daha iyi öğrenmelerini sağlayacak, hem de topluluk önünde anlatma deneyimi verecektir. Böyle sunuşlar başka birinin tezini kendininmiş gibi verme olasılığını azaltacaktır. Böylece araştırmalarını arkadaşları ile paylaşıp, sınıfta, iyi ve kötü yönlerini tartışma ortamı doğacaktır.[41]

Akademik aşırma ile ilgili aktarılmaya çalışılan düşüncelerin ışığında şu sonuçlara ulaşabiliriz:

1. Aşırma konusu ilköğretim ve orta öğretimde işlenmeli ve öğrenciler bu konuda bilinçlendirilmelidir.
2. Aşırma denilen akademik sahtekârlığı anlamak ve başa çıkmak için araştırmalara gereksinim vardır. Aşırmanın yaygınlığı ve sebepleri üzerine çalışmalar yapılmalıdır.
3. Aşırmadan kaçınmanın yolları ayrıntılı olarak öğrencilere anlatılmalıdır. Bu konuda üniversiteler ve okullar aşırmadan nasıl kaçınılacağını ve sonuçlarını anlatan el kitapları ve web sayfaları hazırlayabilirler.

[41] Mark Clayton, (1997), "How Teachers Can Reduce Cheating's Lure", Christian Science Monitor 43. s.103–118

1.2.2.3 Neo-Klasik İktisadın Egemen Öğreti Olması

Üniversitelerin iktisat bölümlerinde lisans düzeyinde, neo-klasik iktisadın tek ve egemen öğreti olarak okutulduğunu biliyoruz. Lisans düzeyinde iktisat bilimi adına sadece neo-klasik iktisatla yetinilmesi, öğrencilere başka bir iktisat öğretisi yokmuş izlenimi verilmesi yanlıştır. Üniversitelerin iktisat bölümlerinden mezun olan pek çok öğrenci, eğer kendi çabalarıyla öğrenmemişlerse, neo-klasik iktisattan başka bir iktisadın varlığından haberdar bile olmuyorlar.[42]

Ders kitaplarında geleneksel iktisat kuramının egemen olması ve diğer yaklaşımlara çok az yer verilmesi gibi bir tekelci yaklaşım çok sakıncalıdır. Bu nedenle alternatifsiz kabul edilen bu kuram özgün arayışları gereksiz kılacak bir düşünce tembelliğine zemin hazırlamıştır.[43] Kazgan 1987 yılında yazdığı bir makalesinde bu durumu çok öz olarak şöyle ifade etmekte: "Rekabetin erdemlerine inanan neo-klasik iktisat, iktisadi düşüncede bütün rekabeti ortadan kaldırdı ve adeta iktisat teorisinde düşünce tekeli kurdu." Neo-klasik iktisadın öğretide bu kadar hâkim olması iki farklı nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan biri neo-klasik iktisadın teknik yapısının sürekli gelişerek güçlenmesi ve kendisine yöneltilen eleştirileri de dikkate alarak çözüm önerileri sunmasıdır. Diğeri ise hâkim dokunun kendi anlayış tarzını dikte ettirmeye çalışıyor olmasıdır.[44] Kâğıt üzerinde mükemmel görünen araçlar, gerçekte ortaya çıkan aksaklıkları iktisadi araçlar dışında gelişen ve sistemin işleyişini bozduğu düşünülen dışsal faktörlere yüklendiğinden dolayı söz konusu aksaklıklardan neo-klasik sistemi değil, sisteme müdahaleleri sorumlu tutmaktadır. Bu nedenle iktisat öğretisinde gerçek hayattaki tüm çarpıklıklara rağmen, ısrarla günümüzdeki koşulları yansıtmayan ve çok farklı varsayımlara dayanan neo-klasik araçlar işlenir.[45]

---

[42] Ester Biton Ruben, (2001), "İktisat Öğretiminin Sorunları", İktisat Dergisi Sayı:415, İFMC Yay. İstanbul, s.35
[43] T. Bulutay, (2003), "Bilim ve İktisat", İktisat İşletme Finans: 211. s.5–50
[44] Ruben, a.g.m., s.36.
[45] İ. Önder, (1998), "İktisat Öğretisi Üzerine", İktisat Dergisi: 376. s.5–8

Neo-klasik öğretide kapitalist sistemin veri olarak alınması, piyasa ekonomisinin optimal sonuçlara ulaşacağını göstermeye çalışan teorik modele dayanması ve iktisadın görev alanının mevcut sosyo-ekonomik yapı ile sınırlandırılması da önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu düşünce tekeli devam ettikçe ekonominin yeniden biçimlendirilebileceği düşünülemez. Örneğin mal ve hizmetlerin piyasa mekanizmaları aracılığıyla dağıtılıp kapitalist sınıf yapıları içinde üretilmeleri "doğa kanunu" mertebesinde olgular olarak kabul edilmektedir.[46]

Bir egemen ideoloji olarak neo-klasik paradigma, iktisat araştırma yöntemlerinin sınırlarını çizmekte ve tüm iktisatçılar bu sınırlar içinde kalmaya zorlanmaktadır. Oysa bilim ancak farklı bakışların çatışması, birlikte gelişmesiyle sağlıklı gelişebilir ve sorunlara ışık tutabilir.[47]

Eleştirilen diğer bir nokta da, neo-klasik iktisadın toplumdaki bireyler, gruplar ve sınıflar arasında çıkar çatışmalarının olmadığını kabul eden varsayım ile ekonomik dengeyi kararlı, dengesizliği ise geçici bir durum olarak gören varsayımlar üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Oysa bu varsayımların hiçbiri, gerçek dünyayı açıklamamakta ve gerçek dışı bir dünyayı tasvir etmektedir. Gerçek ekonomik yaşama baktığımızda kapitalist sistem dışında farklı ekonomik yapılanmalar bulunduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde neo-klasik öğretinin varsaydığının aksine çeşitli toplumsal sınıflar arasında çıkar çatışmalarının da olduğu bilinmektedir. Yine ekonomik dengenin kararlı varsayılması ve dengesizliğin geçici bir durum olarak görülmesi de neo-klasik öğretinin gerçek dünyayı tasvir etmekten uzak olduğu yönündeki görüşlerin çoğalmasına neden olmuştur.[48]

---

[46] Bernand Guerrien, (1999), "Neo-Klasik İktisat", Çev.: Ertuğrul Tokdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, s.13-14,

[47] Serap Durusoy (2008), "İktisat biliminin yeri ve yöntemi neden sorgulanıyor?", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, s.14–16

[48] Gürel Tüzün, (1979), "İktisat ve Matematik Üzerine", İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar, Der. Fikret Görün, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını: 33, s.59–65

Neo-klasik iktisadın, gerçekleri açıklamaktan uzak kaldığı yönünde eleştirilere giderek artmaktadır. Öyle ki eleştirilere niceliksel iktisatçı olan W. Leontief iktisadi sorunlar karşısında eldeki bilimsel araç ve gereçlerin yetersiz olmasını önemli bir eksiklik olarak görmüş ve iktisadın sadece matematik model kurma işinden ibaret hale geldiğini düşünmüştür. Bu durum matematik modellerin, içsel tutarlılığı sağladığı sürece modelin geçerliliğinden şüphe edilmemesine yol açmış ve modellerde kullanılan varsayımların ampirik olarak sağlam olup olmadığı göz ardı edilmiştir. Neo-klasik sistem içinde kurulan modeller ve yapılan varsayımlar yetersiz ve gerçeklerden kopukturlar. Bu modeller ya tam rekabet durumunu öngörmektedirler ya da temsili ajanların varlığından hareket etmektedirler. Ayrıca iktisat bilimine ilişkin tüm bu sorunların iktisat eğitimine de yansıması, ders programlarında ağırlıklı olarak neo-klasik iktisadın ve buna bağlı olarak da matematiksel modellerin öğretilmesi öğrencilerin de tepkisine yol açmıştır. Öğrenciler derste anlatılan neo-klasik iktisadı anlamaya çalışırlarken yaşadıkları iktisadi dünyayla gerekli bağı kuramamaktadırlar ve iktisadi yaşama yabancılaşmaktadırlar.[49]

Nitekim Fransa'da 2000 yılının Haziran ayında bir grup iktisat öğrencisi tarafından internet üzerinden yayınlanan bildiri, bu konudaki tartışmaların bir örneğini oluşturmuştur. Bu anlamda Fransa'da iktisat öğrencilerinin neo-klasik iktisat öğretisine başkaldırısı ve başkaldırıya öğretim üyelerinin de katılmasıyla iktisat çevrelerinde geniş yankı bulmuştur. Le Monde gazetesi de bu dalgaya geniş bir yer vermiş ve dünyada Post Otistik İktisat hareketinin kamuoyuna ulaşmasına neden olmuştur. (Bu konu çalışmanın III. Bölümünde ele alınmıştır.) Fransa'da "otistik bilim" adı verilen neo-klasik iktisat öğretisine karşı girişilen kampanyanın Türkiye bakımından önemi, Fransa'daki amacı da aşmaktadır. Zira Türkiye'deki iktisat öğretisine yöneltilmesi gereken eleştiri bir yandan iktisat teorisinin içeriğine, diğer yandan da söz konusu "otistik bilim"in gelişmiş ekonomilerde üretilmiş olmasından dolayı gelişmekte olan

[49] Fikret Görün, (1979), "Çağdaş İktisadın Bazı Sorunları", İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar İçinde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını: 33. s.45

ekonomilerin sorunlarına çözüm getirmiyor olmasınadır. Fransız öğrencilerin bu tespitleri iktisat biliminde ve eğitiminde gelinen noktaya duyulan rahatsızlığı ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

1.2.2.4 İktisat - Matematik İlişkisi

İktisatla matematik arasındaki ilişki son zamanlarda en çok tartışılan konulardan biridir. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki iktisatla matematik arasındaki sağlıksız ilişkiyi eleştirenler, iktisatta matematiksel yöntemler kullanılmasını eleştirmemektedirler, bunun yerine matematiğin iktisadi olayları daha iyi açıklayabilmek için bir araç olmaktan çıkıp başlı başına bir amaca dönüşmesini eleştirmektedirler. Karşı olunan nokta, iktisadın matematiğin bir alt disiplini gibi ele alınması, iktisadın matematiğin içinde kaybolmasıdır.

İktisatta matematik kullanılması normaldir. Ancak iktisatta gerçek çok boyutlu ve karmaşıktır. Ancak bu gerçeği tek bir araçla, yalnızca matematikle kavrayabilmek olanaksızdır. Dolayısıyla diğer yaklaşımlara da (kurumcu, davranışçı, tarihçi) yer verilmelidir. Bu farklı ve bazen karşıt yaklaşımlar arası iletişim, tartışma, sıklıkla da çatışma bilimin gelişmesinin en sağlıklı yoludur.
İktisadın nicel bir bilim haline dönüşmesi birçok eleştiriyi beraberinde getirmiştir. 1950 öncesinde Marshall, Wicksell, Keynes gibi matematiği çok iyi bilen iktisatçılar tarafından dahi iktisadın matematikselleştirilmesine yönelik karşı çıkışlar günümüzde daha da artmasına ve iktisadın sosyal bilimi mi, yoksa evrensel yasalara sahip bir bilim mi olduğuna yönelik tartışmaların tekrar gün ışığına çıkmasına neden olmuştur.[50]

Neo-klasik iktisada göre, matematiğe başvurmak önemlidir. Çünkü ekonomik olaylarla ilgili soyutlamayı yoğun bir şekilde matematiğe

[50] Durusoy, (2008), a.g.m., s.16-19

başvurmadan başarmak mümkün değildir. Neo-klasiklere göre "çok boyutlu bir gerçekliğin tahlil edilip kavranmasında matematiksel araçlar büyük önem taşır. Sadece anlatım yoluyla etkinlik sağlamak zordur. Son yüzyılda matematiği iktisada yerleştirmek yolunda bilinçli ve yoğun çabalar harcanmıştır. Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında J. Von Neuman, J.Timbergen ve T. C. Koopmans gibi düşünürlerin sağladığı katkı iktisat kuramına ekonometri, oyun kuramı, kaos gibi alanların eklenmesi şeklinde olmuştur.[51]

İşte gösterilen bu çabalar sonucunda matematiğin iktisat içindeki anlamı ile diğer doğa bilimleri içindeki anlamı arasında bir fark kalmamış ve iktisat da tıpkı bir doğa bilimi gibi görülmeye başlanmıştır. Bu süreç iktisadın kurumsal ve tarihsel yönünün ihmal edilmesine neden olmuş ve iktisat sınırlandırıcı varsayımlarla oluşturulmuş matematiksel modeller ile açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu matematiksel modellerde öncelikli amaç iktisadi olgunun kendisini açıklamaktan çok, modelin içsel tutarlılığını sağlama yönünde olmuştur.[52]

Nitekim Nobel ekonomi ödülü alanların büyük bir çoğunluğunun ekonometri kuramına ve matematiksel iktisada katkı yapanlar olması neo-klasik iktisada metodolojik hâkimiyet için iyi bir kanıt sunmaktadır. Bu durum iktisat ideolojisinin modern toplumun egemenlik sisteminin en önemli parçalarından biri olduğunu ortaya koymakla birlikte iktisadın pozitif bilimlere ne kadar yaklaştığını, insan boyutunun iyice devreden çıktığı bir bilim olma yolunda dönüşüm sergilediğini göstermektedir.[53]

Toplum bilimleri arasında yer alan iktisat, 1960'lı yılların sonundan bu yana, giderek daha fazla matematiksel dili kullanarak, bütün diğer öğretilerde okullarda geliştirilmiş kuramlardan kendisini soyutlayarak ve öğretilerden

[51] Durusoy, (2008), a.g.m., s.12
[52] Durusoy, (2008), a.g.m., s.12
[53] İnsel, (2000), a.g.e., s.1-3

sadece birinin, liberalizmin kuramlarını doğa kanunu gibi kabul ederek gelişme yolunu seçmiştir.

Bu konuyla ilgili şu olayı anlatmakta fayda vardır. İktisat bilimine matematiği sokmuş insanlardan biri Hollanda doğumlu Amerikalı iktisatçı Yale Üniversitesi profesörlerinden Tjalling Koopmans'dır. Aynı dönemde Nobel Ödülü sahibi iktisatçı James Tobin ile beraber çalışmışlardır. Tobin, 1950'lerde verdiği seminerlerin birinde tahtaya bir tüketim fonksiyonu yazar. Koopmans bu denklemin ne anlattığını sorar. Tobin Tüketim fonksiyonunun ne olduğunu Koopmans'ı memnun edecek şekilde anlatamaz. Koopmans, 'öğrencilere matematik değil, iktisat öğretmek için buradasın, unutma!' diyerek semineri terk eder. Bundan çok sonra Tobin olayla ilgili: 'O gün Koopman'ın ne demek istediğini anlayamamıştım, ama artık ben de öğrencilerime aynı şeyi yapıyorum' demiştir.[54]

İktisat, uygulamalı bir bilim dalıdır. İktisat öğretiminin başlarında uygulama daima önde olmalıdır. Bu tartışma bizi doğrudan 'iktisatta ne öğretmelidir?' sorusuna getiriyor. İktisat elbette evrensel bir bilimdir, ama uygulaması kurumsal farklılıklar taşır. Dolayısıyla, lisans düzeyinde kurumsal yapıyı ihmal ederek öğrencilere iktisat eğitimi verildiği iddia edilemez. Niceliksel yöntemler öğrenciye iki açıdan fayda sağlamaktadır. Bir yandan iktisadı daha iyi öğrenmesine yardımcı olurken, diğer taraftan öğrendiklerinin ışığı altında iktisat sahasında araştırma olanağı sağlar. Ancak dikkat edilmesi gereken bir konu matematiğin iktisat için sadece bir araç olduğu, amaca dönüşmemesi gereğidir. Burada eleştirilen konu, kurulan modelin gerçeği yansıtmak gibi bir amacı olmadığı için kabul edilen varsayımlardan hareketle problemin sadece bir matematiksel modele indirgenmesidir.[55] Modelin sadece iç mükemmeliyetçiliği ile ilgilenilmektedir. Bu da kullanılan karmaşık

---

[54] **Ercan KUMCU** (2005), "**İktisat eğitimi üzerine düşünceler 3", *Hürriyet*, 20 Ekim 2007.**

[55]Metin Sarfati, "İktisat Bilimi Üzerine Tartışma", İktisat Dergisi (2001), Sayı:415, İFMC Yay. İstanbul, s.5.

yöntemlerle sağlanmaktadır. Eğer öğretim üyeleri sonuçları göstermek için grafikleri kullanırken diğer ekonomi derslerinin felsefesini izlerlerse ve bu grafikleri doğru biçimde çizerlerse matematik kullanmadan iktisat bilimini anlatabileceklerdir.

1.2.2.5 Felsefe Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Günümüzde iktisat eğitiminin öncelik taşıyan önemli bir sorunu da iktisat felsefesine gereken önemin verilmemesidir. Herhangi bir bilim dalı öğrenilirken önce o bilimin ardında yatan felsefenin öğretilmesi gerekmektedir. O bilim dalının vardığı sonuçları öğrenmeden önce söz konusu bilim dalının geçirdiği fikri aşamaların iyice öğrenilmesi gerekir. Üniversitelerin görevi her tekniğin ve her sonucun ardındaki düşünce sisteminin alternatif düşünce sistemleri arasındaki ilişkilerin tarafsız bir şekilde öğrenciye yansıtılmasını sağlamak olmalıdır. Öğrenci eğer işin başında iktisadi düşüncenin gelişme seyrini ve farklı iktisadi düşünce okullarının varlığını, iktisadi felsefenin nasıl oluştuğunu ve farklı okullar arasında nasıl farklılıklar gösterdiğini öğrenirse ileriki sınıflarda okuyacağı iktisat öğretisinin var olan tek öğreti olmadığını kolaylıkla algılayabilecektir.[56]

İktisat öğretisinde farklı sistemler ve onların araçları aynı ağırlıkta ve aynı aktarım yöntemi ile verilmemektedir. Ders programlarından da açıkça görüldüğü gibi, ana gövdeyi kapitalist sistemin işlenişi oluşturmaktadır. Bunun yanında, diğer sistemlerle ilgili bilgiler fevkalade marjinal bir biçimde ve ana gövdenin yanında, bazen tarihsel kalıntılar gibi, bazen de çürümeye tutmuş ve yer yüzünden silinmeye mahkum olan bir düzenin kırıntıları biçiminde verilmektedir. Böylece öğrenci bir sistemin araçlarını teori, bilgi ya da yansız bilim olarak algılamakta, diğerlerinkini ise, müzede seyirlik ve ideoloji yoğun araçlar olarak görmektedir. Böylesine çarpık öğreti sistemi o denli ileri düzeye

[56] Ruben, (2001), a.g.m., s.37.

taşınmaktadır ki, bilim görüntüsü ile verilen araçların yanında diğer sistemlerle ilgili araçlar öğrenciye verildiğinde, ikinci grup bilgiler ideoloji olarak görülmekte ve algılanmaktadır.

> *"İktisat programları hangi içerikte düzenlenirse düzenlensin, iktisadi düşünceler tarihinin programın temel unsurları arasında yer almasını gerekli görüyorum. Bu ders öğrencilerimizin ekonomideki devrevi hareketleri andıran düşünce akımlarını ve onların kısa ve uzun dönem yansımalarını ayrıntılarıyla izlemelerini sağlayarak düşünce ufuklarını genişletecek ve bugünü değerlendirmelerinde kuşkusuz daha geniş bir bakış açısı verecektir."*[57]

İktisadi düşünce tarihi veya iktisat felsefesinin 3 ya da 4. sınıfa gelmiş iktisat öğrencisine diğer derslerden bağımsız ve görece önemsiz bir dersmiş gibi okutulması çok yanlış bir uygulamadır. İktisadi düşünce tarihi veya iktisadi felsefe adlı bir dersin temel bir ders olarak ve geniş kapsamlı bir biçimde, farklı iktisadi okulları karşılaştırmalı olarak içerecek şekilde iktisat bölümlerinin birinci sınıflarında okutulması gerekmektedir. Çünkü öğrenci eğer işin başında iktisadi düşüncenin gelişme seyrini, farklı iktisadi düşünce okullarının varlığını, iktisadi felsefenin nasıl oluştuğunu ve farklı okullar arasında nasıl farklılıklar gösterdiğini öğrenirse, ileri sınıflarda okuyacağı iktisat öğretisinin var olan tek öğreti olmadığını ve farklı koşullar içeren farklı durumlarda farklı sonuçların doğacağını çok daha kolaylıkla algılayabilecektir.[58] İktisadi düşüncenin gelişimi konusunda yeterli bilgi sahibi olunmadan iktisat bilimini tam olarak kavramak mümkün değildir.

1.2.2.6 Sınav Endeksli Çalışmanın İktisadın Öğrenimine Etkisi

[57] F. Şenses, (1986), "Başlıca Sorun Alanları Açısından Türkiye'de İktisat Eğitimine Toplu Bir Bakış", İktisat Dergisi Ocak, s.13–14
[58] Ruben, a.g.m., s.37

Klasik iktisat eğitiminde eğitmen, sınıfta bir otoriteyi temsil etmektedir. Tüm konuları kendisi anlatacak ve anlattıktan sonra sınav yapacaktır. Öğrencilerden beklenen derslere düzenli olarak devam etmeleri, sınıfta eğitmeni dikkatle dinleyip not almaları, derse düzenli olarak çalışmaları ve sınavlarda başarılı olmalarıdır. Bu gruptaki öğrencilerin internet'teki tartışma tahtasına, diğer sınıftaki derslere katılma şansları yoktur. Performanslarını değerlendirmek için kullanılacak tek araç ara sınav ve final sınavıdır.

Klasik iktisat eğitiminde, eğitmen sınıfta dersi tüm ayrıntılarıyla anlatmakta ve dersin tüm yükünü tek başına üstlenmektedir. Bu durumda öğrencilerin düzenli olarak çalışması sağlanamamaktadır. Bu yöntem öğrenciler açısından sıkıcı bulunduğu için derse katılımları da az olmaktadır. Öğrencilerin performansını değerlendirmek için kullanılacak tek ölçüt sınav olduğu için, öğrenciler çalışmayı sınava kadar ertelemektedirler. Sınav öncesinde havada uçuşan onlarca kavramı ezberlemek doğal olarak öğrenciler için bir işkenceye dönüşmekte ve sonuç olarak öğrencilerin başarısı azalmaktadır. Üstelik bu şekilde ezberlenen bilgiler 2 gün sonra unutulmakta ve dolayısıyla bunların gerçek kullanım amaçları hiçbir zaman tam olarak kavranamamaktadır.[59]

Yapılan ikili görüşmelerde bazı konuların daha kolay öğrenilmesinde sınavların da etkili olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin çoğu sınavda çıkabileceğini düşündükleri konuları daha dikkatli dinlediklerinden ve daha fazla çalıştıklarından daha iyi ve kolay anlayabildiklerini ifade etmektedirler. Öğretim üyelerinin derste bazı konular üzerinde ağırlıklı olarak durmaları, öğrencilerin bu konuları sınavda çıkabileceği düşüncesiyle daha fazla çalışarak anlamalarına neden olmaktadır.[60]

---

[59] Zuhal, a.g.m., s.6

[60] Bedriye Tunçsiper ve Dilek Sürekçi, "İktisada Giriş Derslerinde Öğrencilerin Öğrenme Güçlüklerinin Belirlenmesi", Türkiye Ekonomi Kurumu Ulusal İktisat Eğitimi Sempozyumu 2005, s. 184

Sınav sisteminin konuların öğreniminde etkili olması, sınav sayısı ve yöntemi ile ilgili seçeneklerin de gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin, bir ara sınav ve bir yarıyıl sonu sınavı ile değerlendirmesi seçeneği yanında, daha sık aralıklarla ve farklı ağırlıklarda küçük sınavlar yapılması başarıyı artırabilir. Çünkü öğrenciler bu sınavlar için daha düzenli çalışmak zorunda kalacaklardır. Farklı bir yöntem olarak, bir konu anlatımının öncesinde o konuyla ilgili başlıklarda küçük testler uygulanabilir. Bu yöntemle ders konuları anlatılmadan önce, her hafta sınıfta hangi konunun işleneceği öğrencilere duyurulacaktır. Öğrencilerin her dersteki konuya hazırlanarak gelmeleri gerekmektedir. Çünkü konu anlatılmadan önce öğrenciler o konudan bir mini sınav olacaklardır. Bu yöntemin sağlayacağı fayda, konunun eğitmenin bakış açısı yerine öğrencilerin kendi bakış açıları ile nasıl anlaşıldığının görülmesi olacaktır. Bu durum öğrencilerin ders öncesi hazırlık yapmasını sağlayacak ve derslerin daha verimli geçmesine de etkili olacaktır. Bir konu üzerinde otorite konumundaki eğitmenin öğrencilere bilgi aktarması öğrencilerin kendi yorumlarını oluşturmalarında sıkıntı olabilir ve büyük ölçüde eğitmenin görüşlerinden etkilenmeleri söz konusu olabilir. Oysa ilk kez kendileri bir kaynaktan okudukları bilgileri analiz edip yorumladıklarında hem öğrenciler kendi pozisyonlarını daha rahat belirleyebilecekler hem de eğitmen konunun genel olarak nasıl ve ne kadar anlaşıldığını, nelerin eksik kaldığını görme şansına sahip olacaktır. Böylece dersin geri kalan kısmı ona göre şekillenecektir, yani derse yön veren öğrenciler olacaktır.

Öğrencilerin motivasyonları düşükse notla motive edilmelidirler. Daha sık sınav yapıp, ödev vererek ders çalışmasının ertelenmesi davranışının önüne geçilebilir. Tuckman, sınıfı, yaş ortalaması eşit ve cinsiyetlere göre öğrencilerin eşit dağıldığı iki gruba ayırmıştır. İki grup da aynı ders kitabını kullanmakta ve günün aynı saatlerine denk gelecek şekilde aynı eğitmenden ders almaktadır. Grubun birine o dersin konusu anlatılmadan önce konuyla ilgili bir sınav yapılmaktadır. Ellerindeki tek kaynak ders kitabıdır. Daha sonra öğrenciler birbirlerinin kâğıtlarına not vermektedirler. Diğer gruba ise önce o

dersin konusu anlatılmakta daha sonra anlatılanlardan bir sınav yapılmaktadır. İki grup karşılaştırıldığında verilen ödevlerin kalitesinde önemli bir fark olduğu görülmüştür. İlk grup daha başarılıdır. Tuckman, bunun nedeninin erteleme davranışı olduğunu söylemektedir. Öğrenciler ellerinde dersin içeriği hazır bulunduğu için her türlü çalışmayı son dakikaya bırakmaktadırlar. Bu davranış yüzünden öğrencileri motive etmek güç olmaktadır.[61]

1.2.2.7 İktisat Eğitiminde Yabancı Dil Sorunu

İngilizce bilgisi yetersiz olan öğrenciler, dersin İngilizce okutulmasına bağlı olarak, ders içinde konuları takip edememekte, bu nedenle bazı konuları anlamada güçlük yaşamaktadır. Bununla birlikte İngilizce seviyesi iyi olan öğrenciler de ders içinde anlamakta zorlandıkları bazı konuları ancak daha sonra çalıştıklarında daha iyi anlayabildiklerini belirtmektedirler. Bu durum öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun İngilizce düzeylerinin yetersiz olmasına bağlı olarak, dersi anlama güçlüğü yaşadıklarını ortaya koymaktadır.[62]

Dersin İngilizce anlatılmasından kaynaklanan diğer bir sorun ise, konuların birebir Türkçeye çevrilmesi nedeniyle ortaya çıkan mantık boşluğudur. Öğrenciler dersin konularıyla ilgili çoğunlukla ön bilgiye sahip değildirler. Bu durum konuların çevirileri sırasında anlam boşluğu yaşamalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte, dersin yabancı bir dille verilmesi sonucunda öğrencilerin yorum yetenekleri ve sorgulama güçleri sınırlanmakta ve birçok konuyu anlamadan ezbere yönelmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, İngilizceleri yetersiz olan bazı öğrencilerin, dersi

[61] B.W. Tuckman, (1998), "Using tests as an incentive to motivate procrastinators to study.", The Journal of Experimental Education: 66, s.141–148.
[62] Tunçsiper ve Sürekçi, a.g.e., s.181

anlamaya çalışmadan, matematiksel ilişkileri kullanabileceği konuları saptayıp, dersi geçmeye yöneldiği de belirlenmiştir.[63]

Dersin İngilizce verilmesi, yabancı dili yetersiz öğrencilerde sorun yaratmaktadır. Ancak yabancı dil öğreniminin üniversite eğitimdeki yeri de son derece önemlidir. Bu nedenle, bu ikisini dengeleyecek bir çözüm yolunun bulunması gerekmektedir. Bu konuda, öğrencilerden tek başlarına ya da bir grup olarak ders konularından birinden ödev hazırlamaları istenebilir. Ödevin hazırlanması aşamasında kişisel veya grup sorumluluğu taşıyan öğrenciler düzenli olarak çalışmak ihtiyacı duyacaklardır. Ödevleri hazırlamak için farklı İngilizce kaynaklar okumaları ve bunları derleyerek İngilizce olarak sunmaları ise mesleki İngilizcelerinin gelişmesini sağlayacaktır.[64]

Birçok 'vakıf üniversiteleri'nde öğretim dili İngilizce olmaya başladı. Bazı üniversitelerde "İngilizce iktisat" adı altında bölümler açıldı. İngilizce öğrenmek için bu programlar mutlaka çok faydalıdır. Ama lisans düzeyinde iktisat öğretmek için böyle programlara ihtiyaç var mıdır? İktisat alanında lisansüstü eğitim yapmayı arzulayanlar için yabancı dilde yapılan iktisat eğitiminin önemini de yadsımıyorum. Özellikle lisansüstü iktisat eğitiminde, bilimsel kaynakların neredeyse yüzde yüzü yabancı dilde yazılmış çalışmalar olmaktadır. Dolayısıyla, yabancı dil bilmek iktisat yazınını yakından takip edebilme olanağı sağlamaktadır. Bu olanak hiçbir şekilde küçümsenemez. Ancak lisans düzeyinde işler biraz karışıyor. Çoğu zaman öğrenci yabancı dil ve iktisat konularını aynı anda öğrenmeye çalışmaktadır. Yani, yabancı dil ile iktisat öğrencinin kafasında yarışmaktadır. Bazen, iktisat öğretelim derken sadece yabancı dil öğretilmiş olmaktadır.[65]

---

[63] Tunçsiper ve Sürekçi, a.g.e., s.181
[64] Tunçsiper ve Sürekçi, (2005), s.181
[65] **Ercan KUMCU,** (2005), "**İktisat eğitimi üzerine düşünceler 4-5", *Hürriyet*,20 Aralık 2007.**

Yabancı dile bir ‘iletişim aracı' olarak bakılmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Düşünün ki, Türkiye ekonomisi hakkındaki bir dersi Türk bir hoca anadili Türkçe olan öğrencilere İngilizce anlatmaya çalışmaktadır. Derste kullanılan kaynaklar Türkçe, Hocanın anadili Türkçe. Özellikle başlarda, öğrenciler çoğu zaman dersi İngilizce anlamakta zorluk çekiyorlar. Söyleneni anlamaya mı yoğunlaşsınlar, yoksa söylenenleri not defterlerine mi geçirsinler bilemiyorlar. Böyle bir ortamda iktisat eğitiminin yabancı dilde olması öğretimin verimliliğini düşürecektir.

Lisans öğrencileri iktisadi terimlerin Türkçe karşılıklarını çoğu zaman bilemiyorlar. Türkçe konuştukları zaman dahi, iktisadi terimler yabancı dilde söyleniyor. Garip bir iktisat dili ortaya çıkıyor. Ancak üniversite öğreniminden sonra bu öğrenciler iş bulabilmek için çeşitli kamu ve özel kuruluşların sınavlarına giriyorlar. Sınavlar doğal olarak Türkçe yapılıyor. Öğrenciler, üniversitenin son sınıfında büyük bir çabayla Türkçe iktisat öğrenmeye çalışıyorlar. Çelişkili bir durum ortay çıkıyor.[66]

İyi iktisat bilmek için iyi İngilizce bilmenin sayısız yararları vardır. Örneğin İngilizce bilmek iktisat bilimini öğrenmek ve iktisat literatürünü takip etmek açısından çok yararlıdır. Çünkü artık iktisatta kayda değer söyleyeceği olanlar çoğunlukla İngilizce söylemektedirler. Bu amaçla yabancı dil öğretilmelidir. Ancak bunun bir amaç değil, araç olduğunu akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Çünkü amaç ve aracı karıştırdığımızda, amaç olan iktisat ikinci planda kalıp araç olan İngilizce amaç haline gelmektedir.

1.2.2.8 İktisadı Öğretme Tarzından Kaynaklanan Sorunlar ve Bazı Öneriler

Dersin öğretme tarzından kaynaklanan sorunların nedenlerinden biri, konuların basitleştirilmeden ve ayrıntıya girilmeden anlatılmasıdır. Yapılan

[66] **Ercan KUMCU** (2005), “**İktisat eğitimi üzerine düşünceler 5”, *Hürriyet*,20 Aralık 2007.**

araştırmalarda öğrencilerin çoğu konuları, anlatım biçiminin karmaşık olmasına bağlı olarak, güç anladıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca bağlı olarak, dersin basit bir anlatım ile sunulması konuların daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Derslerde kavramların örnekler verilerek somutlaştırılmasının anlama zorluklarını önemli ölçüde azalttığı görülmektedirler.[67]

Bunun yanında iktisat eğitiminde bilgisayar desteğinin kullanılması da oldukça önemlidir. Daha esnek şartlar ve uygulama imkânı veren bilgisayar destekli eğitimle öğrencilerin internet ortamından yararlanarak daha fazla araştırma yapması sağlanabilir. Yine internette tartışma ortamlarının yaratılması daha dikkatli çalışmalarını sağlayabilir. Bununla birlikte birçok kullanıcının bilgi alış verişinde bulunması da anlatım dilinin güçlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca, öğrenciler iktisat terminolojisine daha kolay hakim olabilecek ve dersler daha zevkli halde yürütülebilecektir.[68]

Etkili bir eğitim için, özellikle iktisat derslerinde son derece uygun olacak "probleme dayalı öğrenme yaklaşımı" ile dersler işlenebilir. Son yıllarda oldukça gündemde olan bu yaklaşımla, dersin belirli bölümlerinde, konu ile ilgili önceden hazırlanan problemler öğrencilere verilerek tartışmaya açılabilir. Bu problemlerin özellikle günlük hayatla da bağlantılı olması, yöntemin daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Öğrenciler verilen sorunu çözerken hem bilgilerini kullanarak ezberden uzaklaşacak, hem de derse aktif olarak katılabileceklerdir.[69] Dersin sınıf dışı faaliyetlerle desteklenmesi, yardımcı kaynaklarla zenginleştirilmesi, ödevler yoluyla konuların öğrenciler tarafından araştırılmasının teşvik edilmesi; tartışmaya, sorgulamaya, düşünmeye yönelik hazırlanan bir ders programıyla ders yükünün öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında paylaşılmasını sağlayacaktır. Böylece

[67] Tunçsiper ve Sürekçi, (2005), a.g.e., s.185
[68] Tunçsiper ve Sürekçi, (2005), a.g.e., s.185
[69] Tunçsiper ve Sürekçi, (2005), a.g.e., s.186

öğrencilerin, yazma, okuma ve düşünme faaliyetleri gelişecek ve iktisat eğitiminden aradıkları somut fayda sağlanmış olacaktır.

Bunun yanında, araştırma görevlileriyle öğrenciler arasındaki iletişimin güçlendirilmesi önerilebilir, çünkü öğrenci-araştırma görevlisi iletişimi daha kolaydır. Bu iletişimin güçlenmesi ile hem öğrenciler zorlandıkları konuları daha kolay anlayabilir, hem de öğretim üyesi-öğrenci iletişimi artabilir.

Her bilim dalında olduğu gibi, iktisat da giderek çok daha teknik bir öğreti haline gelmektedir. Matematik bilmeden iktisat alanındaki bilimsel yazını takip etmek giderek zorlaşmıştır. Öğrenciler sınıf geçmek için anlamadıkları ve ne işe yaradıklarını bilmedikleri bir takım teorileri ezberliyorlar. İktisadi konuları kendi başlarına gazetelerden öğrenmeye çalışıyorlar. Ne gazetelerde çıkan iktisadi haberleri doğru dürüst analiz edebiliyorlar ne de iktisadi teoriler ile yaşayıp gördükleri arasında bir ilişkiyi anlayabiliyorlar. Üniversitenin lisans düzeyinde amaç iktisadi teorileri mi öğretmek olmalıdır yoksa iktisat biliminin günlük hayat ile ilişkisini gözler önüne serip öğrencilerin iktisat biliminin değerini anlamalarına mı çalışılmalıdır? Böyle bir eğitim sisteminde, öğrenciye önce konuyu sevdirmekle başlamak gerekmektedir. Hiçbir konu karmaşık ve ne işe yaradığı belli olmayan teorilerin ezberletilmesi yoluyla konunun yabancısına sevdirilemez. Sanıyorum, iktisat eğitiminde en büyük yanlış burada yapılmaktadır.

Birçok konuda olduğu gibi, iktisat bilimi öğrendikçe sevilen alanlardan biridir. Önce, iktisadın ne işe yaradığını öğretmek gerekmektedir. Tek başına matematik nasıl zor ve sıkıcı olarak algılanırsa, iktisat bilimi de yapılanların ne işe yaradığı bilinmediğinde, zor ve sıkıcıdır. Bu yaklaşımın başlangıç noktası gerçek hayatta yaşanan olaylar olacaktır. Her derste gerçek hayattan bir iktisadi olay ele alınıp iktisat, uygulamalı öğretilmelidir. Tek başına arz ve talep teorilerini anlamak zor ve sıkıcı olabilir. Ancak petrol fiyatlarının son günlerde neden artma eğiliminde olduğunu anlatmaya çalışırken arz ve talep

teorilerinden söz etmek öğrencinin canını sıkmayacaktır. Aynı konuda, maliyet, yeni yatırım olanakları ve beklentilerin iktisadi dengeler üzerindeki etkilerini de kapsamak kolaylaşacaktır. Örneğin “Para Teorisi” iktisattaki en soyut ve karmaşık teorilerden biridir. Üniversitelerin lisans düzeyinde, para teorisini ayrıntılarıyla anlatmak yerine, Merkez Bankası'nın kısa vadeli faizleri geçen ay neden düşürdüğünü ya da düşürmediğini anlatmak öğrencilerin ilgisini çok daha fazla çekecektir. Farkında olmadan, para teorisinin bazı temel noktalarını da öğreneceklerdir.

İktisat öğretisinin derste sunuluş biçimi iktisat eğitiminde başlı basına bir sorunsaldır. Klasik iktisat eğitiminde, eğitmen sınıfta dersi tüm ayrıntılarıyla anlatmakta ve dersin tüm yükünü tek başına üstlenmektedir. Bu durumda öğrencilerin düzenli olarak çalışması sağlanamamaktadır. Bu yöntem öğrenciler açısından sıkıcı bulunduğu için derse katılımları da az olmaktadır. Son yıllarda öğrenci merkezli iktisat eğitimi çalışmalarında eğitmenin rolü, bilginin kaynağı olmaktan çok, öğrenme sürecinin yöneticisi ve öğrencilere kendi eğitimlerinin sorumluluğunu veren bir rehber olarak belirtilmektedir. Öğrencilerin derse aktif şekilde katılmaları, eleştirel düşünme becerilerini kullanıcı yönde tartışma ortamlarının yaratılması, dersi öğrenmede kendilerine sorumluluk verilmesi ve ortak çalışmalarda bulunmaları, çok yönlü düşünmelerini ve konuları daha kolay kavramalarını sağlamaktadır. [70]

Son birkaç yıldır literatürde bu konuyla ilgili pek çok örneğe rastlanmaktadır. Artık çözüm arayışları hız kazanmıştır. Yapılan çalışmalarda internet kullanımından, projelerden, ödevlerden, grup çalışmasından, habersiz sınavlardan bahsedilmektedir. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın amaç iktisat derslerini daha zevkli, daha anlaşılır hale getirmek ve öğrencilerin motivasyonunu artırmaktır. İktisat dersinin (tıpkı diğer dersler gibi) sadece tahtayı ve kürsüyü kullanarak öğretilemeyeceğinden, böyle bir yöntemin öğrenciler tarafından sıkıcı bulunduğundan bahsedilmekte ve

[70] Aslan, a.g.m. s.7.

dersin başka araçlarla desteklenmesi ve zenginleştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.[71] Sınıf içinde çok çeşitli öğrenciler bulunduğunun, dolayısıyla her birinin farklı yollarla öğrenebilme olasılığının söz konusu olduğunun gözden kaçmaması gerektiğini belirtmektedirler. Bu yüzden çeşitli öğrenme yöntemlerinin öğrencilere sunulması gerekmektedir.

Motivasyon hem öğrenciler hem de eğitmen açısından önemlidir. Dersin başında eğitmenin ve öğrencilerin yükümlülükleri açıkça ortaya konulur ve üzerinde anlaşmaya varılırsa dönem içinde her iki taraf da neler yapması gerektiğinin bilincinde olur. Böylece motivasyonu sağlamak kolaylaşır. Öğrenci açısından önemli olan her şeyin kendisinde başlayıp kendisinde bittiğinin bilincine varmasıdır. Zaman sınırsız değildir, bu yüzden tasarlayarak, planlayarak hareket etmek önemlidir. Eğitmen açısından önemli olan öğrencilerin yapabileceklerini ortaya koymaları için onlara yolu açmak, fırsat tanımaktır.[72]

Bilgisayar destekli eğitim uzun zamandır pek çok alanda kullanılmasına rağmen iktisat eğitiminde yeni yeni kullanılmaya başlanmıştır. İnternet, web siteleri, elektronik tartışma tahtası gibi araçların kullanımının öğrenciler ve eğitmen arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaktadır. Herhangi bir konunun sınıf dışında da tartışılmaya başlanmış olması katılımcılara konuyu araştırmaları, buldukları sonuçları yorumlamaları ve diğer katılımcılara aktarmaları için zaman ve fırsat kazandırır. Geleneksel ders araçlarına ilave olarak tartışmalar için bilgisayar ortamının kullanılması, sınıftaki yüz yüze görüşmelere, tartışmalara engel olmamakta aksine bunları desteklemektedir. Sınıf içi tartışmaların özelliklerini de kapsayan elektronik tartışma ortamları etkileşim ve birlikte öğrenmeyi beraberinde getirmektedir. Çünkü bu ortam okuma, araştırma, kavrama ve anlama becerisini gerektirmektedir. Bu çalışmalar öğrencileri daha eleştirel düşünmeye, farklı düşünceleri rahatlıkla

[71] Aslan, a.g.m. s.6.
[72] Parish, (1999), a.g.m., s.649

ortaya koymaya, kendi yorumlarını oluşturmaya ve daha yaratıcı cevaplar bulmaya yöneltmektedir.[73]

Öğrencilerin iktisat derslerini zevksiz ve anlaşılması zor bulmalarının temel nedeni yeni ve oldukça karmaşık pek çok iktisadi terimle karşılaşmalarıdır. Bu durumda birlikte öğrenmenin, bireysel ve rekabetçi öğrenmeye kıyasla daha etkili olduğu görüşü ağır basmaktadır. Bu nedenle, para ve maliye politikalarının ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini öğretmek üzere bilgisayar destekli bir deney paketi hazırlanmış ve sınıfta uygulanmıştır. Varsayımsal olarak oluşturulan bir ekonomide öğrencilere faiz oranı, hükümet harcamaları, vergi oranı gibi çeşitli değişkenleri kontrol etme şansı veren bu uygulamada eğitmen ekonomide ortaya çıkan bir değişiklikten bahsetmekte daha sonra öğrencilerden bir politika stratejisi belirlemelerini istenmiştir. Böylece öğrenciler uygulayacakları herhangi bir stratejinin etkilerini hemen görme şansına sahip olmaktadırlar. Bu uygulama sayesinde öğrencilerin yaptıkları çalışmalarda kalitenin arttığı, öğrencilerin iktisat terminolojisine daha fazla hakim oldukları, derslerin daha zevkli hale geldiği, öğrencilerin motivasyonlarının arttığı, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştiği, öğrencilerin kendi öğrenimlerinde daha aktif ve daha sorumlu hale geldikleri görülmüştür.[74]

Yapılan çalışmalar, araştırmalar öğrencilerin sadece tahtanın, ders kitabının, kürsünün ve sınıf ortamının kullanıldığı, eğitmenin doğruları bilen tek kişi olarak otorite kurduğu, öğrenciye söz hakkı tanımayan, derse katılma fırsatı vermeyen klasik iktisat eğitim sistemini sıkıcı bulduklarını göstermektedir. Öyleyse, eleştirel düşünme ve sorgulamaya dayanan, öğrenci merkezli bir iktisat eğitimi ile öğrencilerin derse katılımları ve başarı

[73] S.A. Greenlaw, (1999), "Using groupware to enhance teaching and learning in undergraduate economics.", The Journal of Economic Education, 30 , s.33.
[74] C.L. Cohn, (1999), "Cooperative learning in a macroeconomics course", College Teaching, 47, s.51.

durumlarının klasik iktisat eğitimine kıyasla daha yüksek seviyeye gelmesi beklenmektedir.[75]

Klasik iktisat eğitimi ile eğitmenin sadece ders kitabını, sınıf ortamını kullandığı, tartışmaya ve düşünmeye kapalı bir eğitim kastedilmektedir. Dersin tüm yükünü eğitmen tek başına taşımaktadır. Öğrenciler açısından bu tarz bir ders sıkıcı ve zor olarak adlandırıldığı için bu derste kalitenin ve verimliliğin düşük olması beklenmektedir. Buna karşılık, öğrenci merkezli eğitimde ders yükü öğrenci ve eğitmen arasında paylaşılmaktadır. Ders sınıfla sınırlı kalmamakta, pek çok destekleyici araçla zenginleştirilmektedir. Öğrencilerden düşünmeleri, soru sormaları, araştırmaları beklenmektedir. Dolayısıyla böyle bir eğitimin, katılımı ve başarı düzeyini artırması beklenmektedir.[76]

Öğrenci merkezli iktisat eğitimi modeli, dersin sınıf dışı aktivitelerle desteklenmesini, yardımcı kaynaklarla zenginleştirilmesini, ev ödevleri, projeler ile ders konularının öğrenciler tarafından araştırılmasının teşvik edilmesini, tartışmaya, sorgulamaya, düşünmeye yönelik bir programla ders yükünün eğitmen ve öğrenciler arasında paylaşılmasını esas almaktadır.

Etkili bir eğitim için yedi temel ilkeden bahsedilebilir:
1. Öğrenciler ve eğitmen arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi,
2. Aktif öğrenme tekniklerinin kullanılması,
3. Öğrenciler arasındaki etkileşim ve işbirliğinin geliştirilmesi,
4. Düzenli ve hızlı geribildirimler verilmesi,
5. Zaman ve görevlerin öneminin vurgulanması,
6. Yüksek beklentilerin iletilmesi,
7. Farklı isteklere ve öğrenme yollarına saygı duyulması.

[75] Aslan, a.g.m., s.11
[76] Aslan, a.g.m., s.12

2. BÖLÜM

NEOKLASİK İKTİSATIN ORTAYA ÇIKIŞI, TEMELLERİ VE ELEŞTİRİSİ

2.1 NEO-KLASİK İKTİSATIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Neo-klasik iktisat kuramının eleştirisine başlamadan önce kuramının ortaya çıktığı dönemden ve böyle bir kurama neden ihtiyaç duyulduğundan bahsetmek yerinde olacaktır. Neo-klasik iktisat kuramı 1870'li yıllarda gerçekleşen marjinalist devrimle başlamıştır.[77] O yıllarda Avrupa çok ciddi bir iktisadi ve siyasi bunalımın tam ortasındaydı. Kapitalist sistemin hızlı ve sınır tanımayan büyümesi, hemen hemen tüm piyasalarda oligopolistik ve tekelci yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bu da üretim teknik ve ilişkilerini çok hızlı bir değişime uğratarak toplumsal düzende çok ciddi bir sarsıntı meydana getirdi.[78] 1870'lere gelindiğinde, özellikle Avrupa'da, yukarda bahsedilen bunalım tüm Ulusların tüm sınıfları tarafından derin bir şekilde hissedilmekteydi. Bu anlamda neo-klasik iktisadın tarihsel gelişimi üç aşamada incelenebilir. Bunlardan birincisi "marjinalist devrim dönemi" diyebileceğimiz 1871–1874 arasında yaşanan gelişmelerdir. William Stanley Jevons, Carl Menger ve Léon Walras'ın yaptığı çalışmalarda "azalan marjinal fayda" kavramı ilk defa kullanılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım zaman içinde Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill ve Karl Marx tarafından biçimlendirilmiş olan klasik değer kavramının yerine geçmiştir. Bu bir devrim olmasına karşın neo-klasik teorinin egemen teori halini alması uzun zaman alacaktır. 1890–1894 yılları arasında John Bates Clark, Phillip H. Wicksteed ve Knut Wicksell tarafından marjinal üretkenlik teorisinin kurulması, yani marjinalci anlayışın üretim alanına sokulması neo-klasik iktisadın

[77] Gülten Kazgan, 1980, "İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi", Remzi kitabevi, İstanbul, s.147

[78] E. Screponti, S. Zonogni, (1993), *An outline of History of Economic Thought, Clerandon Pres*, Oxford, s.145

gelişimindeki ikinci sıçramayı yaratmıştır. Son olarak 1934–1947 dönemi neo-klasik iktisatta "Paretocu diriliş" dönemi olarak bilinir. John Hicks, Harold Hotelling, Oskar Lange, Maurice Allais ve Paul Samuelson'un çalışmalarıyla ordinal fayda kavramının ortaya koyulması ve neo-klasik değer teorisinin yerine oturtulması sağlanmıştır.

Neo-klasik iktisadın ortaya çıkış koşullarını incelerken önce 19. yüzyıldaki tarihsel koşullar ele alınarak klasik iktisadı işlevsizleştiren ve yeni bir teori kurulması ihtiyacını doğuran nedenler incelenecektir. Daha sonra bu koşullar üzerine ortaya çıkan marjinalist devrim neo-klasik iktisadın üç temel okulu ele alınarak aktarılacak ve son olarak da neo-klasik iktisadı klasik iktisattan ayıran temel farklar özetlenmeye çalışılacaktır.

Neo-klasik iktisadın ortaya çıkış sürecini biçimlendiren dinamiklerin doğru biçimde analiz edilebilmesi için öncelikle 19. yüzyıl Avrupa'sında yaşanan gelişmelerin ve bilimsel, sosyal, kültürel değişimin göz önünde bulundurulması gereklidir. Yüzyılın ilk yarısı boyunca egemen teori olarak güvenilirliğini koruyan Klasik iktisadın zaman içinde geçerliliğini kaybetmesine ve toplumsal problemlere çözüm üretememesine yol açan gelişmeler 1870'den sonra marjinalist bir "devrimin" ortaya çıkmasına ve yeni bir teorinin yavaş yavaş egemen konuma yükselmesine zemin hazırlayacaktır.[79]

Klasik iktisadın ilk yıllarında Avrupa'da ortamın son derece uygun olduğu söylenebilir. Eski rejim ile 1789 ideolojisi arasındaki çatışma sürmektedir ama burjuvazinin varlığını sürdürmesi için tüm koşullar mevcuttur. Liberal sanayi ekonomisinin başarıya ulaşmaması için hiçbir neden yokmuş gibi görünmektedir. Kent burjuvazisi, artık iktidarını kesinlikle ortaya koymuştur ve henüz karşısında durabilecek bir güç de yoktur. Liberal söylemler de ekonominin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Sanayi giderek

[79] "The Neoclassicals – Introduction", The History of Economic Thought Website, (Çevrimiçi), http://cepa.newschool.edu/het/essays/margrev/ncintro.htm, 6 Eylül 2007.

artan bir hızla gelişmektedir ve sanayi ve ticaret kuruluşlarının sayısının artmasında rekabetin büyük payı vardır. Toplam üretim, yüzyılın ilk yarısında iki katına çıkar.

1890'larda krizlerden çıkan Avrupa çok büyük bir iktisadi büyüme sürecine girmiştir. Hızlı gelişen teknoloji ve alt yapı yatırımları Avrupa'da bir üretim patlamasıyla sonuçlanırken, artık iyice gelişen ve altın standardı uygulamasının kurlara getirdiği görece istikrarla canlanan uluslararası piyasalar tüm Avrupa ülkelerinin dış ticaretini çok geliştirmişti. Bunların yanı sıra 1870–1890 krizlerinden ders alan Avrupa burjuvazisi sömürgelerden elde ettikleri nimetleri işçi sınıfıyla da paylaşmaya başlamış ve bu da, yine görece bir toplumsal barış sağlamıştı. I. Dünya Savaşı'na kadar gelişen ulaşım ve iletişim olanakları da iktisadi canlanmayı körükleyen etmenler olmuşlardı. Bu hızlı gelişme döneminde, neo-klasik iktisatçılar tutarlı bir yapı oluşturmaya başlamışlardır.[80]

Ülkelerin zenginliği gerçekten artmaktadır ve bu artışla birlikte servetler arasındaki eşitsizlik de yükselmektedir. 1850'lerde toprak sahipleri artık toprağın büyük bir kısmına el koymuştur. Yönetimler de varlıklı sınıfın çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır. Mülkiyet bir otorite kazanmıştır. Fabrikalar daha çok kırsal bir ortamda varlığını sürdürür ve patronlar buraları henüz oluşturulmayan üstyapının eksikliği sayesinde kendi mülkü gibi yönetir. Devletin bile buraya müdahale gücü sınırlıdır. Bu otoriteye karşı sesler emeğini satarak yaşan kesim tarafından yükselmeye başlayacaktır.[81]

Klasikler sanayi kapitalizminin başlangıcında yaşamışlardır. Üretimi incelerken toplumun iktisadi yapısını da inceliyor; mübadele ve piyasa düzeniyle ilgili sorunları bu yapı için geçerli olan değişkenlerle açıklıyorlardı. Bu yıllarda hız kazanan sanayileşme ve kentleşme, beraberinde pek çok

[80] Hasan DUDU, (1923), "Neo-klasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi" Aydınlanma Dergisi, s. 27
[81] Leon Walras, "The History of Economic Thought Website", (Çevrimiçi), http://cepa.newschool.edu/het/profiles/walras.htm, 6 Eylül 2007.

sosyal problemi de getirmiştir. Uzun çalışma saatleri, sağlığa zararlı çalışma koşulları, çocuk ve kadın işçilerin çalıştırılması, toplumsal sağlık problemlerinin ön plana çıkması ve bütün bu sorunların bir sonucu olarak devletin gittikçe daha fazla ekonomiye müdahale etmesi klasik teorinin temel taşını oluşturan laissez faire ilkesine istisnalar getirmeye başlamıştır. Fakat 19.yüzyıl sonunda, kapitalizme yöneltilen şiddetli eleştiriler toplumsal düzen konusunda tarafsız kalmayı imkânsız hale getirmekteydi.[82]

19. yüzyıl, proletaryanın zafer kazanmış burjuva sınıfı karşısındaki sınıf olarak sesini yükseltmeye başladığı ve -özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren- gücünü ciddi biçimde gösterdiği bir dönemdir. Yüzyılın ilk yarısında el emeğinin çok fazla olması sayesinde kapitalistler ücretleri baskılama olanağı bulmuştur. Kırsalda işçiler fabrika gelirlerine bir yan gelir kaynağı olarak baktığı için büyük bir sorun yoktur ama sanayinin yoğunlaştığı yerlerde tek gelir kaynağı fabrika olunca bol miktarda emeğin ve makinelerin rekabeti ücretleri çok düşük seviyelere çekmektedir. Reel ücret oranları bu süreç içinde sürekli düşme eğilimi gösterir. Ayrıca işçilerin çalışma ve yaşama koşulları da korkunç düzeydedir. İş güvenliği diye bir kavram yok gibidir. İş kazalarında binlerce insan hayatını kaybetmektedir. Yaşama koşulları da bir o kadar kötüdür.[83]

Bu güvensizlik duygusu ve sefalet yavaş yavaş işçinin kendiliğinden örgütlenerek direnmesi sonucunu doğurur. İlk sendikalar biçimlenir ve sınıflar arası çatışmada gerilim artmaya başlar. 1831 Lyon başkaldırısı proletaryanın gücünü ve sistem için yarattığı tehlikeyi göstermesi bakımından önemlidir. Bunun arkasından yasalar sertleştirilerek önlemler alınmaya çalışılır. Burjuvazinin kendisini var ederken uyandırdığı bu sınıf artık burjuvazinin en büyük düşmanı olarak tarih sahnesindedir. Aynı dönemde sosyalist düşünce de büyük gelişim gösterir. İnsanı kurtarmak için toplumun örgütlenmesi

---

[82] Esin CANDAN ve Avni Önder HANEDAR, "İktisat Neden Bir Kapalı Kutudur? Hâkim İktisadın Değer Yargısı – Sınama İlişkisi", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilinler Fakültesi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi IV Ekim 2005, Ankara, s.2

[83] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/Neoclassical economics, 10 Ekim 2007.

gereklidir ve bunun için doğal liberalizme karşı uyanan tepki, dayanışma öğretilerinin ortaya çıkmasını sağlar. Saint-Simon, Blanc, Owen, Fourier, Proudhon gibi isimler proletaryanın kurtuluşu için çözümler üretmeye çalışır. Marx ve Engels'in 1847 tarihli Komünist Parti Manifestosu da "*bütün ülkelerin emekçileri birleşin!"* diyerek proletaryayı dayanışmaya çağırmaktadır. 1857 yılında baş gösteren dünya çapındaki aşırı üretim bunalımı üzerine kızışan ortamı Marx ve Engels yaklaşan devrimin habercisi olarak yorumlar. Yüzyıl bitmeden toplanacak olan iki "Enternasyonal" ile de sosyalist hareket dünya çapında ses getirecektir.[84]

İşçi sorunu öylesine dayatılmaktadır ki hiç kimse görmezden gelemez. Sanatta, toplumsal kültürde proletaryanın çektiği acıları dile getiren sesler yükselir. Hıristiyanlıktan esinlenen bir sosyal hareket ortaya çıkar. Proletaryanın acılarını hafifletmek için bazı çabalar harcanması gündeme gelir. 14 saate varabilen çalışma sürelerine, kadın ve çocuk işgücüne, çalışma koşullarına ilişkin kanunlar çıkartılır. Ayrıca bazı diğer toplumsal konularda da "bırakınız yapsınlar" düşüncesinin çözüm üretemediği görülmektedir. Dönemin düşünürleri; toplumsal sağlık problemleri, fakirlik, oy hakkı konularında kafa yorarlar. Bunların sonucu devletin sisteme giderek daha fazla müdahale etmesidir. Kamu hizmetinin verilebilmesi için giderek daha fazla kamu kuruluşu kurulmaktadır. Tüm bunlar liberal öğretiye aykırı gelişmelerdir ve klasik iktisadın liberal söylemlerinin ciddi biçimde sorgulanmasına neden olur.[85]

19. yüzyıl içinde bilimsel yöntemlere duyulan saygı artmaya başlamıştır. Bilimin insan yaşamına yaptığı katkı, sanayide görülen atılım, yeni keşiflerin yapılması, kimyada ve diğer alanlarda yaşanan gelişmeler bilimin cazibesini artırmıştır. Bilimin kendine olan güveni arttıkça yöntemleri ve örgütlenişi de gelişmeye başlamıştır. Özelikle matematik alanındaki

---

[84] Karl Marx, , *Grundrisse*, Çev: Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 1979.
[85] Gökmen Tarık Acar, "Tarihsel Koşullar Açısından Neo-klasik İktisadın Ortaya Çıkış Süreci" (çevrimiçi), http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/g_acar4.doc, 15 Şubat 2007.

ilerleme, bilimsel bir yöntem olarak büyük bir saygınlık kazanmasını sağlamıştır. Matematik tümevarımsal düşünce biçimi yaygınlaşmıştır. Matematikteki bu ilerleme Walras ile birlikte iktisatta da yansımasını bulacaktır.

Klasik teorinin temel özelliklerinden biri, objektif olmasıdır. Temel ilgi alanı mal üretimi, bu üretimi etkileyen fiziksel çevre koşulları ve bu üretimin maliyetleri olmuştur. Değerlendirmelerini objektif maddi koşulları göz önünde tutarak yapmaktadır. 1850'lerden itibaren ise düşünce alanında sübjektivist görüş, yani var olan her şeyin ancak düşünen bir özneye, ona gerçeklik veren bir bilince göre gerçeklik ve değer kazandığını öne süren anlayış görülmeye başlamıştır.[86]

Avrupa'da sübjektivist düşünceye yakın bir anlayışa sahip olan Katolikliğin yükselişe geçmesinin yanında, psikoloji gibi bilimlerdeki gelişmeler de bu ilerlemeyi desteklemiştir. Weber ve Fechner ilk orijinal dürtü ne kadar güçlü olursa ortaya çıkan tepkinin artması için bir sonraki dürtünün daha yoğun olması gerektiğini gözlemlemiş ve "*bir duygu yoğunluğunun aritmetik oranda artması için dürtünün geometrik oranda artması gereklidir*" sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç, iktisatta azalan marjinal fayda ilkesine temel oluşturmuştur. İktisatta kişinin kendi düşünceleri, değer yargıları, alışkanlıkları, içgüdüleri gibi kavramlar ele alınmaya başlanmıştır. Bu değişimde klasik iktisadın değişik yer ve zamanlara uyum sağlayamaması ve güvenilirliğini kaybetmesinin büyük payı vardır. İnsanların iradelerine daha fazla önem verilmesi gittikçe artan sayıda iktisatçı tarafından savunulurken bu düşünceden iki ayrı yaklaşım çıkmış, bir grup değerin sübjektif yönüne eğilerek fayda değer kavramını kurmuş, diğer grup ise insanın doğa güçleri

[86] E. Roy Weintraub, "Neoclassical Economics", The Concise Encyclopedia of Economics, (Çevrimiçi), http://www.econlib.org/library/Enc/NeoclassicalEconomics.html, 30 Mart 2008

üzerindeki kontrol yeteneğini ön plana çıkartarak kurumların önemini vurgulamıştır.[87]

Sübjektivist yaklaşımı benimseyen iktisatçılar tarihsel süreç içinde daha sonra matematiksel yöntemi belirleme ve maliyet kavramına verilen önem konularında da ayrışmalar yaşamışlardır. Jevons, Walras, Fisher'in başı çektiği ve matematiksel yaklaşımı benimseyen grup iktisadi olayların kantitatif olarak ifade edilebileceğini kabul ederken Menger, Wieser, Böhm-Bawerk, Clark gibi isimlerin temsil ettiği matematiksel olmayan ve "psikolojik okul" olarak isimlendirilen grup ise sübjektivizmi ilgilendiren psikolojik etkenler üzerinde durmayı tercih etmişlerdir.

Yukarıda aktarılan gelişmeler varlık koşullarını zorlamakla birlikte, Klasik iktisat 1850'lere kadar egemen iktisadi düşünce olarak kalmayı başarmıştır. Bu tarihten sonra ise Klasik teorinin söylemleri ciddi biçimde sorgulanmaya başlamıştır. Bilimsel anlamda yaşanan gelişmeler yeni bir teori yaratmaktan uzak olsa da, klasik iktisadın birçok teorisinin çökmesine zemin hazırlamıştır.

1850'den itibaren Avrupa nüfusunun hızla artmasıyla birlikte tarım üretiminin de iyileştirilmesi, Malthus'un nüfus teorisine duyulan güvenin bütünüyle yok olmasına yol açmış ve bu teoriyi en çok eleştirilen kavramlardan biri haline getirmiştir. Malthus'un nüfus geometrik olarak artarken yiyecek maddelerinin aritmetik olarak arttığını ve bu yüzden nüfus artışının insanlığı çıkmaza sokacağını söylemesi, hem nüfus ile ilgili karamsar öngörülerinin doğru çıkmaması nedeniyle, hem de asıl suçluyu gizlediği iddiasıyla eleştirilere uğrar. Yaşanan problemlerde zenginliğin eşitsiz dağılımının ve mülkiyetin küçük bir azınlığın elinde toplanmasının asıl suçlu olduğu yönünde sesler yükselir. Klasikler Malthus'u savunmaya çalışırken sosyalist yazarlar eleştirirler. Karl Marx'a göre Malthus işçiyi bir yük hayvanı

[87] "The Neoclassicals – Introduction", The History of Economic Thought Website, (Çevrimiçi), http://cepa.newschool.edu/het/essays/margrev/ncintro.htm, 30 Mart 2008.

gibi görmektedir. Üstelik açlıktan ölürken bir de bekar yaşamaya zorlamaktadır. Tüm bu gelişmeler Malthus'un Klasik teorinin bölüşüm alanındaki temel taşlarından biri olan teorisinin geçerliliğini yok etmiştir. Aynı dönemde J.S. Mill'in daha önce kabul etmiş olduğu "ücret fonu" teorisini reddetmesi klasik teorinin bir başka alanda daha çökmesine yol açmıştır.[88]

Klasiklerin iyimserliğine karşın ekonominin durumu da liberal söylemleri her zaman haklı çıkartmaz. Sismondi ve daha sonra Marx, yaşanan duraklamanın kapitalizmin içsel bir özelliği olduğunu ilan ederler. Kapitalizmin bunalımları sosyalist düşünürler tarafından kapitalizmin sonunu getirecek işaretler olarak görülürken liberaller gelişmenin zorunlu sonuçları ve sistemin gelişmesini durduramayacak etkenler olarak bakarlar. Yine de bu durum başta ABD olmak üzere bazı ülkelerde sanayiyi koruyan politikaları destekler.

Karl Marx kapitalist karın kaynağı olarak ücretli kesimin sömürüsünü gösterir. Liberal sistemin savunusu yapılırken yanıtlanması gereken en önemli sorulardan biri işte bu karın kaynağı meselesi olacaktır ve bu konuda yapacağı çalışmalar Eugen Böhm-Bawerk'e büyük prestij sağlayacaktır. Ricardo'nun toprak rantı teorisi emek değer anlayışının temelini oluşturur ve 19. yüzyılın ikinci yarısında biçimlenen emek değer teorilerinin hareket noktasıdır. Klasik teorinin bir diğer önemli dayanağını oluşturan bu teori Jevons'un marjinalist devrimi başlatan 1871 tarihli "*Theory of Political Economy*" isimli kitabıyla yıkılır. Jevons bu kitabında değeri marjinal fayda kavramıyla açıklamış ve emek değer teorisini şiddetle eleştirmiştir. Bu gelişme liberal sistemin geleceği için çok önemlidir. Son yıllarda yükselen işçi hareketleri ve sosyalist hareket sistemin geleceği için tehlike oluşturmaya başlamıştır ve bu hareketin teorik zemininin çökertilmesi stratejik bir öneme sahiptir. Jevons kitabında bunu şu sözlerle ifade eder: "*Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı, siyasal ve ekonomik*

[88] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/Neoclassical economics, 13 Mayıs 2007.

özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz".[89]

Özetleyecek olursak 1870'lere gelindiğinde artık liberal düzen tutucu güçlerle sosyalizm arasında sıkışmış haldedir. Klasik iktisadın rant teorisi dışında tüm teorileri ciddi eleştirilere uğramakta ve var olan problemlere çözüm öneremektedir. Bir tarafta sosyalist partiler kurulup enternasyonaller sürerken Marksist iktisat dünya çapında ses getirmeye başlamaktadır. Liberalizmin geleceği, devletin ekonomideki rolü, iktisadın yöntemleri ve klasik teorinin geleceği en çok tartışılan konular arasındadır.

İşte tüm bunlar olurken marjinalist gelişim kendini göstermeye başlamıştır. Marjinal devrimin genel olarak 1870'lerde ortaya çıktığı kabul edilmekle birlikte marjinal fayda kavramının kullanılması 1850'lerde Gossen'a, hatta 1940'larda Bentham ve Dupuit'e kadar geri götürülebilir. Fransız Jules J. Dupuit 1844 tarihli "*De la mesure de l'utilité des travaux publics"* isimli çalışmasında bu kavramdan bahsetmiştir. Günümüzde bazı iktisatçılar marjinalizmi Gossen ile başlatmayı tercih etmektedir. Tüm bu isimleri marjinalist devrimin öncüleri olarak saymak mümkündür ama yaptıkları çalışmalar, yapıldıkları tarihlerde bilimsel ve toplumsal koşulların uygun olmaması nedeniyle etkili olamamıştır. Bu kavramın analitik bir çerçeve oluşturacak, hatta yeni bir paradigma ortaya koyacak kadar bütünsel bir ifadesi ancak 1870–1900 yılları arasında mümkün olabilmiştir. Bu zaman dilimi içinde önce talep teorisine uygulanan marjinal fayda kavramı daha sonra üretim ve gelir dağılımı konularında da yerini almıştır. Böylelikle marjinallik kavramı mikro iktisat olarak bilinen her alanda kullanılabilir hale gelmiştir. Bu tarihsel süreç içinde "marjinal fayda" kavramını bulan iktisatçılar "birinci kuşak" olarak isimlendirilirken marjinal üretkenlik kavramını bulan iktisatçılar "ikinci kuşak" olarak tanınmıştır.[90]

---

[89] W. Stanley Jevons, (1879), *The Theory of Political Economy*, Macmillan and Co, 2. ed., London,
[90] Savaş, Vural, *İktisatın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, 4.bs., Ankara, 2000. s.521-577

Birinci kuşak marjinalistler 1871–1874 yılları arasında birbirlerinden habersiz olarak ayrı ayrı ülkelerde görüşlerini biçimlendirmiştir. İngiltere'de William Stanley Jevons (1835–1882) "*Politik Ekonomi Teorisi*" ve Avusturya'da Carl Menger (1840–1925) "*İktisadın İlkeleri*" kitaplarını 1871 yılında, İsviçre'de Leon Walras (1834–1910) ise "*Ekonomi Politiğin Unsurları ve Toplumsal Zenginlik Teorisi*" isimli kitabını 1874–1877 yıllarında yayınlayarak marjinal fayda kavramını ortaya atmıştır. Bu çalışmaların ortak noktası değişim değerini belirleyen etkenin "üretim maliyeti" değil "marjinal fayda" olduğunu öne sürmeleridir. Bu çıkışla birlikte hem klasik teoriden, hem de Marksist teoriden kesin bir kopuş yaşanmıştır. Bu iktisatçılar ve takipçilerinin çalışmaları ilerleyen yıllarda sırasıyla Londra Okulu, Lozan okulu (matematikçi okul) ve Avusturya okulu (psikolojik okul) olarak tanınacaktır. Matematikçi okul marjinal faydayı matematiksel formüllere bağlamaya çalışırken psikolojik okul son birimin yararını tüketicinin ruhsal eğilimlerine göre ölçmeye yönelik çalışmalar yapacaktır.[91]

Neo-klasik teorinin genel hatlarını L. Walras'ın (1834–1910) çizdiğini söyleyebiliriz. Walras'ın çağdaşı olan A. Marshall (1842–1924) Adam Smith geleneğini devam ettirerek kısmi denge analizini kullanmış ve piyasalarda kısmi denge üzerinde durmuştur. Bununla birlikte analizinin zaman aralıklarını içermemesi, genel bir denge modeline ulaşabilmesini engellemiştir. Walras bu zorluktan kaçınmak için statik bir model kullanmayı tercih etmiştir. Walras analizi bu yöntemleriyle matematiksel analizin de önünü açmıştır. Statik bir modelin tıpkı fizik gibi matematiksel bir yapı üzerine kurulması çok daha kolaydır. Bu yüzden bu statik model iktisadın "doğal bilimler gibi bir bilim" olma yolunda ilerleyişinde çok önemli bir rol oynamıştır. Pareto, Hicks ve Samuelson gibi isimlerin ürettiği kavramlar ve uyguladıkları yöntemler tam rekabet ve pareto optimum gibi bazı önemli kavramlara ulaşılmasını sağlamıştır.[92]

---

[91] Savaş, a.g.e., s.521–577

[92] Gökmen Tarık ACAR, "Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi", (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/g_acar.pdf, s. 2-3, 10 Ocak 2008.

Marjinalist devrim Menger, Javons ve Walrass tarafından başlatıldıktan ve konu ile ilgili yayınlar yapıldıktan sonra 10 yıl kadar süren bir sessizlik dönemi başladı. Bu dönemde neo-klasik iktisat kuramı ile ilgili yeni çalışmaların yapılmamış olması o devirde Avrupa'nın içine düştüğü iktisadi bunalımlarla açıklanabilir. Ne var ki 1880'lerden 1890'ların ortalarına kadar neo-klasik iktisat kuramı tam anlamıyla bir patlama yapmıştır. Bugün iktisada giriş kitaplarında okutulan kuramlar arka arkaya akademik makalelere konu olmaya başlamıştır. Edgeworth, Wickstead, Pigou, Böhm-Bawerk, Wieser, Pantoleoni, Barone, Pareto, Wicksell, Cassel, Fisher, Clark bu dönemde neo-klasik iktisat kuramına katkıda bulunan en önemli iktisatçılar olmuşlardır.[93] Daha sonraları, 1870'lerde Menger, Walrass ve Javons'un önderliğinde gelişen marjinalist hareketin gerçekten bir devrim olup olmadığı veya klasik kuramın devamı olup olmadığı çok tartışılmışsa da, kesin olan şey bu hareketin 19.yy'ın sonlarından itibaren iktisadi paradigmayı kökünden değiştirmiş olduğudur.[94]

Neo-klasik iktisat, klasik iktisattaki emek - değer teorisini ve dolayısıyla onun getirdiği bir sürü sorunu bir kenara bırakarak, kendi içinde daha tutarlı, matematikselleşmeye ve soyutlamaya çok daha uygun fayda değer teorisini ikame etmiştir. Bu, gerçekten de iki okul arasındaki en temel kopuş noktasıdır. Klasikler değişim değerini temel alırken neo-klasik iktisatçılar kullanım değerini temel almıştır. Onlara göre değiştirme değeri, kullanım değerinin (faydanın) bir ürünüdür. Kullanım değeri nicelik olarak ifade edilemez. Bu yüzden de kullanım değerinin karşıladığı ihtiyaç miktarla saptanmalıdır. İnsan bedava olan havaya elmastan daha çok ihtiyaç duyar. Bu yüzden ihtiyacın niceliği değil, tatmin edilmeyen ihtiyacın son biriminin niceliği ölçülmelidir.[95]

---

[93] Screponti, 1993, a.g.e., s.176
[94] Screponti, 1993, a.g.e., s.150
[95] William Barber, 2007, *İktisadi Düşünce Tarihi*, çev: İhsan DURDU Metropol Yayınları, s.195–202

Klasiklerde fayda, yalnızca malın bir özelliği olarak algılanır. Bu yüzden de klasik iktisatçılar mal ile tüketici arasındaki ilişkiyi incelememiştir. Smith'in ünlü elmas-su paradoksu bu yüzden çözümsüz kalmıştır. Marjinal fayda, bir malın ilave bir biriminin belli bir tüketici için olan "sübjektif değerini" yani isteği tatmin gücünü gösterir. Bireyin bir mala verdiği önem o malın ne derecede kıt olduğuna bağlıdır. Malın arzı ne kadar fazlaysa marjinal ünitenin önemi de o oranda az olacaktır. Suyun bir fiyatının olmamasının nedeni arzının talebinden çok daha fazla olmasıdır. Aynı şekilde elmasın değerinin altında da kıt olması yatar. Bu mantık kullanılarak ekonomik değer, üretim alanından tüketim alanına ve nesnellikten öznelliğe kaydırılmıştır. Bir malın değeri artık malın kendisinde değil malın alıcısındadır. Klasik iktisatçılarda değeri üretim maliyetinin belirlemesi geçersiz bir yaklaşım olmasına karşın nesneldir. Marjinalcilerin değerin kaynağı olarak faydayı ele almış olmaları ise öznel bir anlayış olduğu için yine yanlıştır. Çünkü değer artık tüketimde belirlenmektedir ve üretici değeri belirleyemez. Çöldeki bir insan için bir bardak su paha biçilmez iken suyun bol olduğu bir şehirdeki insan için değeri sıfırdır. Değeri malın kıtlık derecesi belirler. Aynı mantığa göre müteşebbisler işçilerden daha çok kazanırlar çünkü girişimci sayısı az, işçi sayısı fazladır. [96]

İktisadın meşhur "kıt kaynakların etkin dağıtılmasıyla maksimum fayda elde etmenin yolunu araştıran bilim olduğu tanımı da bu dönemde literatüre girmiştir. Dolayısıyla neo-klasiklerin temeli rasyonalite (rasyonel homoeconomicus) ve maksimum fayda unsurlarından oluşmaktadır. Neo-klasik iktisatta temel hareket noktası rasyonel davranan bireydir. Bunun anlamı üreticilerin kar, tüketicilerin fayda maksimizasyonu peşinde koşmasıdır. İnsanların tercihleri ile teknoloji veridir. Tarihsel zaman yerine kavramsal zaman söz konusudur. İşte bu çerçeve neo-klasik iktisadın tarih, sosyoloji, siyaset, psikoloji ve sınıf ilişkileri ile temasını keser.[97]

---

[96] Gökmen Tarık Acar, "Tarihsel Koşullar Açısından Neo-klasik İktisadın Ortaya Çıkış Süreci" (çevrimiçi), http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/g_acar4.doc, 15 Şubat 2007

[97] Kazgan, (1980), a.g.e., s.117–118.

Neo-Klasikler' in görüşleri iktisat literatüründe “Piyasa Ekonomisinin Başarısızlığı” olarak da bilinmektedir. Klasik İktisada önemli bir katkı olarak kabul edilen Neo-Klasik İktisat, piyasa ekonomisinin tek başına optimumu sağlamaktan uzak olduğunu bu nedenle kamu ekonomisine gerek olduğunu savunmaktadır. Neo-Klasikler'e göre piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan başlıca faktörler; tam rekabetin gerçekleştirilememesi dışsal ekonomiler, içsel ekonomiler, kamusal malların üretilme zorunluluğu ve marjinal maliyetin sıfır olduğu üretim faaliyetlerinin varlığıdır.

Bilindiği gibi, fiyat mekanizması düzgün işlediği sürece ekonominin doğal olarak dengeye geldiğini savunan Klasik liberal akım, zamanla geniş tepkiler alıp, çürütülmeye başlanınca, Klasik Ekolün revizyonu olarak da nitelendirilen Neo-klasik liberal akım ortaya çıktı ve üretici-tüketici gibi küçük karar birimlerinin davranışlarını incelemeye yöneldi. Böylece, Klasiklerin ortaya koyduğu makroekonomik yaklaşım korunmakla birlikte, mikroekonomik görüş ile ilgili konular ön plana çıktı. Ancak ikisinin de ortak paydası “homo economicus” (ekonomik adam) olarak kabul ettikleri bireylerin kendi çıkarlarına göre hareket ederken, uzun dönemde de toplumun refahını artıracak şekilde hareket etmiş olduklarıdır. Yani bireyin çıkarları, toplumun da çıkarlarıdır. Buna göre her iki ekol de ekonomiyi insan için bir araç olarak görmez, insanı ekonomi için bir araç gibi, homo economicus olarak görür. Her şey ekonominin, ekonomi de sermayenin hizmetinde olmalıdır.[98]

Marx, Ricardo ve Smith’in görüşleri etrafında değişik kollardan gelişen klasik iktisat kuramının en önemli gündemi büyüme sorunuydu. Neo-klasik iktisat kuramı ise yarattığı paradigmanın kalbine sınırlı kaynakların paylaşılması sorununu koymuştu. Bu temel fark dışında neo-klasik iktisat kuramı klasik kuramdan altı önemli noktada ayrılıyordu:[99]

[98] Cihan YÜKSEL, “Devlet Sosyalizmi, Gerekçeleri ve Liberalizmin Eleştirisi”, Türkiye Üniversite Öğrencileri Bağımsız İktisat Kongresi 2004, Ankara: Bizim Büro Basımevi, s.70
[99] Screponti, (1993), a.g.e., s.148–150

a) Neo-klasik iktisat kuramının ana fikri daha sonradan Samuelson tarafından şöyle ifade edilmiştir: Bütün iktisadi problemlerin temelinde basit bir prensip vardır: Belirli kısıtlamalar altında maksimizasyon yapmak. Bu anlayış iktisat problemlerinin çok basit bir mekanik soruna indirgenmesi anlamına gelmektedir. Neo-klasik iktisat kuramı bu çerçevede tüm iktisadi hayatın, iktisadi ünitelerin iktisadi ilişkilerden elde edecekleri faydayı maksimize etmesine dayanmaktadır.

b) Günümüzde halâ etkisini sürdüren faydacı siyasi iktisat çerçevesinde yeniden formülize ettikleri değer kuramı ve azalan marjinal fayda hipotezi klasiklerden farklı olarak ortaya koydukları en önemli yaklaşımlardır. Bu sayede insan davranışını akılcı hesaplamalarla fayda maksimizasyonu yapmaya dayandıran evrensel bir şablon elde etmişlerdir.

c) Malların ve üretim faktörlerinin tam olarak ikamesi prensibini geliştirmişlerdir. Böyle bir anlayış klasiklerde yoktur.

d) İktisadi birimlerin bireyselliği fikrini geliştirerek Marksist kuramları geçersiz kılmışlardır. Klasikler üçlü sınıf ayrımını kabul ederlerken, neo-klasikler atomisite niteliğinde bir toplumsal yapı tasarlamışlardır.[100]

e) Geliştirdikleri iktisadi kanunların evrensel olduğunu iddia etmişlerdir. Bu anlayış kaynakların kısıtlılığı varsayımına dayanmaktadır. Böylece iktisadı, doğa bilimlerine yaklaştırmaya çalışmışlardır. Bunu sağlamak için kuramlarında evrensel bir doğrulayıcı dil olarak matematiği kullanmışlardır.

f) Klasiklerin nesnel bir temele dayanan emek değer kuramının yerine öznel bir değer kuramı geliştirmişlerdir. Bu kurama göre bir malın fiyatı onun marjinal faydasına eşittir. Klasikler ise bir malın fiyatını o malı üretmek için toplumsal olarak gerekli olan birim emek cinsinden ifade etmekteydiler. Bu altı nokta neo-klasik iktisat kuramının genel çerçevesini çizmektedir. Daha

[100] Kazgan, (1980), a.g.e., s.147

sonraları ufak tefek düzeltmeler yapıldıysa da özellikle yöntem konusunda genel yaklaşım korunmuştur.

Özetle neo-klasiklerin temel savlarını söyle sıralayabiliriz;[101]
-Aksak rekabetin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasını savunurlar.
-Pozitif dışsallığın bulunduğu alanlardaki faaliyetlerin devletçe desteklenmesini, negatif dışsallığın bulunduğu faaliyetlerin de ya bizzat devletçe yapılmasını ya da bu faaliyetleri yapan özel birimlerin düzenleyici vergiler gibi kurallara tabi tutulmalarını savunurlar.
-Pozitif içselliğin söz konusu olduğu faaliyetlerin KİT'ler aracılığıyla bizzat devletçe yerine getirilmesini savunurlar.
-Tam kamusal mallar dışında yarı kamusal, doğal tekel malların da kısmen devletçe üretilmesini savunurlar.
-Emek-değer teorisinden ziyade malların faydalılık dereceleri üzerinde durmuşlar.
-Toplumsal uyumun sınıflar arası ilişkilerden değil, bireysel faydadan kaynaklandığını savunurlar.
-İktisadi faaliyet ve teorilerin matematiksel analizini yapmışlar, bunun için daha çok akılcı, soyutlayıcı statik denge analiz yöntemlerini kullanmışlardır.

Neo-klasik iktisat kuramının başarısının sebeplerini iki başlık altında inceleyebiliriz: İçsel Sebepler: Neo-klasik iktisat kuramı klasik kuramın açıklayamadığı, piyasada fiyat oluşumu, gelir dağılımı düzeneği, kaynakların verimli kullanılması için gerekli olan şartlar gibi konuları tutarlı bir şekilde açıklamaktaydı. Dışsal Sebepler: En önemli dışsal sebep klasik kuramın ortaya koyduğu kavramlar ile kapitalizmi eleştiren sosyalistlere karşı, Avrupa egemen çevrelerinin tutarlı bir iktisat kuramı arayışı içerisine girmiş olmalarıdır.[102]

[101] Coşkun C. Aktan, (Çevirimiçi), http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/neo-klasik-iktisat.htm, 15 Ocak 2008.
[102] DUDU, (1923), a.g.m, s.25

Neo-klasik iktisat kuramı 20. yüzyılın çift kutuplu dünyasında özellikle kapitalizminin desteğini alarak ana akım haline gelmiştir. Ana akımla kastedilen iktisat eğitiminin temeline yerleştirilmiş olması ve iktisadi çalışmaların %95'inin kuramsal referans kaynağı olmasıdır. Günümüzde, Türkiye de dahil serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olan ülkelerin üniversitelerinin iktisat bölümleri lisans ve lisansüstü öğrencilerine giriş derslerinden başlayarak neo-klasik iktisat kuramı çerçevesinde oluşturulmuş olan modelleri öğretmektedirler. Neo-klasik kuram 1870'li yılların başında ortaya çıkmış ve o günden bu yana iktisat biliminin merkezi paradigmasını oluşturmuştur. Hatta bu öylesine güçlü bir hakimiyettir ki, günümüzde iktisat dendiğinde anlaşılan neo-klasik paradigma eksenli bir bilimdir. [103]

[103] DUDU, (1923), a.g.m., s.28

2.2 NEOKLASİK İKTİSATIN TEMEL TEORİLERİ

2.2.1 Neo-Klasik Değer Teorisi ve Marjinal Fayda

Marksizmin gelişmesi, neo-klasikleri, değeri yeni bir açıdan izah etmeye götürdü; nesnel reel maliyet 1870'lerden itibaren yerini sübjektif reel maliyete bıraktı. Yeni teori psikolojik etkenlere dayandırılıyor; "fayda" ön plana alınıyor, değerin belirleyicisi olarak emek-zaman yerini sübjektif zahmete bırakıyordu. Bu çerçevede neo-klasik iktisat, marjinal değer ve bölüşüm anlayışında birleşen iktisat okullarının oluşturduğu bir bütündür.[104]

Neo-klasik kuram Smith'in kullanım-değer teorisinin yerine daha niceliksel bir teori olan fayda-değer teorisini benimsemiştir ve bu sayede kullanım değerini, malların değişim (mübadele) değerini belirleyen unsur haline getirmiştir. Kullanım değerinin niceliksel hale gelmesi marjinal fayda kavramıyla mümkündür. Fayda-değer teorisinin temel aksiyomu, Marshall'ın doygunluk yasası adını verdiği azalan marjinal fayda yasasıdır. Bir malı tüketiminden sağlanan fayda, o malın tüketilen miktarı ile birlikte artar, ancak bu artış azalan bir şekle olur. Böylece tüketim miktarı artarken toplam fayda artmakta, ancak her ek birimin sağladığı fayda (marjinal fayda) azalmaktadır.[105]

Klasik Teorinin temel ilgi alanını mal üretimi ve bu üretimi engelleyen fiziksel çevre koşulları ve çeşitli üretim masrafları oluşturuyordu. Her ne kadar çalışmanın zahmeti ve tüketimden vazgeçme gibi ruhsal maliyetler de inceleme konusu yapılmışsa da uygulamada masraf (maliyet) kavramı, üreticinin çeşitli üretim faktörlerine yaptığı parasal harcamalarda yoğunlaşmıştır. Aynı şekilde fayda ve talep kavramları da tartışma konusu

[104] CANDAN, 2005, a.g.m., s.2
[105] Yılmaz AKYÜZ, (1977), "Sermaye, Bölüşüm, Büyüme", Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.97

yapılmış fakat genel eğilim, talebi, nüfus ve kapital arzı gibi objektif maddi koşullara dayandırmak olmuştur. Ancak bu tutum 19. yüzyılın ikinci yarısında değişmeye başlamış ve "sübjektivizm" adı verilen ve objektif maddi koşullar yanında ve bazen onlardan önce, kişinin duygu, düşünce, tercih, alışkanlık ve içgüdülerini ön plana çıkaran yeni bir yaklaşım ortaya çıkmaya başlanmıştır. Gittikçe daha çok sayıda iktisatçı bu tutumun terk edilmesini ve insanların isteklerine, tercihlerine ve iradelerine daha çok önem verilmesini istemeye başlamıştır. Böyle düşünenlerin bir kısmı değerin sübjektif yönüne eğilmiş ve fayda kavramını ön plana çıkarmıştır. Yani bir malın değeri onun için katlanılan zaman ve emek değil de kişinin ondan alacağı fayda ve tatmine göre ortaya çıkıyordu.[106]

Sübjektivizm, iktisatta insana ve insan davranışlarına önem verilmesini ve ekonomik kıymetlerin insan isteklerinden kaynaklandığını savunur. Buna göre kıymet, herhangi bir şeyin asli unsuru olmayıp, insan istek ve tercihleri tarafından yaratılır. Dolayısıyla fayda, mallar ile insan arasındaki bir ilişkiyi yansıtır. Sübjektif iktisatçılar, objektif değeri reddetmezler fakat objektif değerin geri planda kaldığını ve sübjektif faydaya bağlı olduğunu düşünürler.[107]

Sübjektivist değer teorisi marjinal kavramına bağlı olarak gelişmiştir. Sübjektivist görüşe göre malların objektif ve ölçülebilir bir değerleri yoktur. Değer, bireylerin mallarda buldukları tatmine göre değişen relatif (izafi) bir kavramdır. Dolayısıyla aynı mala atfedilen değerler kişilere göre değişiktir.[108]

İnsan, tüketme imkânlarının çoğalması ile birlikte tükettiği maddeler arası farklılıkların olduğunu algılamaya başlamış ve tüketimi sırasında bu eylemden haz almaya yönelmiştir. Zaten, bu haz duygusu, insanda canlılığını sürdürebilmesi için gerekli yeme arzusunu oluşturan hormonal bir aktivite

[106] Kazgan, 1980, a.g.e., s.126–127
[107] Savaş, a.g.e., s.517
[108] Onur Kumbaracıbaşı, *Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi,* Kalite Matbaası, Ankara 1976, s.136

sonucu oluşur. O halde haz (pleasure), insanın canlılığının sürmesi için gerekli enerji tüketiminden elde edeceği faydayı (utility) niteleyen ve organizmayı bu süreç içinde motive eden, yani bir eylem için istek uyandıran, bir güdüdür. İnsanın biyolojik dengesi içinde somut bir tanıma oturtulan bu kavram, sosyal denge içinde farklı bir içerikte incelenmiştir. Bu bağlamda "fayda" sözcüğünün iktisat tarihinde "yararlılık" ve "haz" gibi iki değişik anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni, gelişen sosyoekonomik yapılanmada insanın istek ve arzularının yaşamak için beslenme güdüsünün ötesinde şekillenmesidir. İnsanın sınırsız istek ve arzuları, onu koyduğu hedefe yönelik araçları geliştirmeye yönlendirirken, o, bu hedefin gerçekleşmesi halinde elde etmek istediği doyuma ulaşacağını düşünmektedir. Jevons (1871) fayda terminolojisini farklı bir şekilde ele alır. Mademki bir eylem zevk yarattığı gibi acıya da neden olabiliyor, o halde, fayda bir nesnenin kullanılmasında elde edilen "zevk ve önlenen acı toplamından" oluşur.[109]

Fayda-değer teorisinde malların değerleri, içerdikleri toplam faydaya değil marjinal faydaya veya nihai birimin faydasına bağlıdır. Marjinal fayda bir malın tüketilen miktarıyla ters orantılı olduğundan, bir mal ne kadar kıtsa o malın marjinal faydası ve değeri o ölçüde yüksektir. Böylece neo-klasik iktisada göre kıtlık, malların marjinal faydalarını ve değerlerini belirleyen temel unsur olmaktadır.[110]

Marjinal fayda, bir malın ilave bir biriminin belli bir tüketici için olan sübjektif kıymetini veya “istek tatmin gücü’nü gösterir. Bir ferdin belli bir malın ilave ünitesine atfettiği önem kısmen, o malın ne kadar bol veya kıt olduğuna bağlıdır. Bir malın arzı ne kadar çoksa, o malın marjinal ünitesinin önemi de o oranda az olacaktır. Dolayısıyla suyun bir fiyatı olmamasının nedeni, arzının talebine göre çok fazla olması ve dolayısıyla marjinal ünitesinin faydasının

[109] Ernur Demir Abaan, “Fayda Teorisi ve Rasyonel Seçimler”, T.C. Merkez Bankası, Ankara 1998 s. 44–45
[110] AKYÜZ, (1977), a.g.e., s.97

sıfır olmasıdır. Joseph A. Schumpeter, 18. yüzyılda çok sayıda İtalyan ve Fransız düşünürün kıymet paradoksunu çözümlemiş olduğunu, dolayısıyla bu paradoksun, Adam Smith'in zannettiği gibi kullanım kıymetine dayalı bir değişim teorisi oluşturulmasına engel olmadığını belirtir.[111]

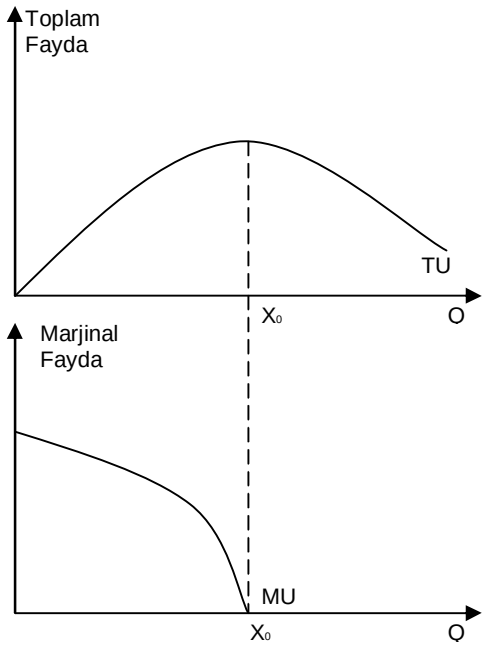
Jevons'un iktisat'a yaptığı en büyük katkı "fayda teorisi"nin temellerini atmış olmasıdır. Jevons, fayda teorisini kendinden önce bu konuda çalışan H.Gossen, Dionysius Lardner ve Fleeming Jenkins'in fikirlerine dayandırdığını kitabında açıkça belirtmiştir. Ayrıca Weber ve Fechner'in insan davranışlarını etkileyen nedenler ve bu etkenlere karşı gösterilen tepkiler ile ilgili görüşlerini dikkate almıştır. Bu öncülerin görüşlerinden yararlanmış olmasına rağmen Jevons'un ortaya koyduğu teori orijinal ve öncekilerden bilimsel niteliği yönünden çok üstündür.[112]

Jevons'a göre iktisadın, ilim olarak şanslı olduğu yön uğraştığı birçok büyüklüğün ölçülebilir olmasıydı. Bu nedenle matematiğin ve istatistiğin iktisadın gelişiminde önemli yararlar sağlayacağına inanıyordu. Bu düşüncelerine rağmen, teorisinde "sübjektif fayda" kavramına en önemli rolü vermiştir. Bu konuda şunları yazmıştır: "Bir birim zevk veya acıyı, zihinde canlandırmak bile zordur. Fakat, bizi almaya satmaya, borç vermeye, ödünç almaya, çalışmaya dinlenmeye, üretmeye ve tüketmeye teşvik eden güç, bu duygularımızın miktarıdır ve bu duyguların kantitatif etkilerinden onların göreli miktarlarını tahmin etmemiz gerekir. Yer çekimini de, bir duygumuzu ölçebildiğimizden daha fazla ölçemez ve onun hakkında daha fazla bir şey bilemeyiz. Fakat tıpkı yerçekiminin bir sarkacın hareketi üzerinde yarattığı etkiler yardımıyla ölçmemiz gibi duyguların eşit olup olmadıklarını da zihnin bu konudaki kararına bakarak tahmin edebiliriz".[113]

---

[111] Joseph A Schumpeter, "History of Economic Analysis", London: Georgr Allen-Unwin Ltd 1972, s.1054
[112] Savaş, (2000), a.g.e., s.530
[113] Jevons, (1879), a.g.e., s.11

Faydanın niteliğini ve koşullarını araştırmanın iktisat problemi için gerçek anahtarı sağlayacağını" öne süren Jevons malı zevk veren veya acıyı defeden herhangi bir nesne veya herhangi bir hareket veya hizmet olarak tanımlamıştır. Bu tanımda Bentham'ın Zevk Matematiği'nin etkisi açıkça görülmektedir. Buna karşılık "fayda"yı "herhangi bir şeyin amacımıza hizmet eden soyut niteliği olup bir mal olarak nitelendirmeyi hak eder" şeklinde tanımlamıştır. Fayda kazanmak için başvurulan bir işlemde, fert zorunlu olarak bazı özverilerde bulunur veya bazı zahmetlere katlanır. Jevons'un diliyle : "İsteklerimizi en fazlasıyla fakat en az zahmetle tatmin etmek, arzu edilen şeyin en çoğunu, arzu edilmeyenin en azı ile elde etmek, bir başka deyişle zevki maksimize etmek, iktisadın problemidir".[114]

Şekil–1

Ne fayda ne de zarar bir malın içinde mevcuttur. Ancak her ikisi de insanın gereksinmeleri ile olan ilişkilerden kaynaklanır. Bu nedenle Jevons bir malın marjinal faydasını, o maldan tüketicinin sahip olduğu miktarın azalan bir fonksiyonu olarak düşünmüştür. Mesela X ve Y mallarının marjinal faydaları bu mallardan ne kadarını elimizde bulundurduğumuza bağlıdır:

[114] Jevons, (1879), a.g.e., s.37

Ua = f(X), Ub= f(Y) gibi. X malının (örneğin yiyecek) faydası tüketicinin elinde bulunan X malı miktarına bağlıdır. Burada bir malın miktarı ile faydası arasında böyle bir ilişki kurulurken diğer bütün mallar, analizin dışında tutulmuştur. Ayrıca sözkonusu mal miktarı küçük miktarlar halinde arttırılırsa (Şekil 4) de gösterilen "toplam fayda" eğrisi elde edilir. Buna göre sözkonusu malın miktarı X0'a kadar artırılırsa toplam fayda maksimum olur ve sonra azalmaya başlar. Ancak ufak miktarlar halinde eklenen X malının faydası ise azalır. İlave malın faydasını du/dx şeklinde gösterir ve bu ifadeyi "faydadaki küçük değişmenin X malındaki küçük değişmeye oranı" şeklinde açıklar. Şekildeki "marjinal fayda' eğrisi, X malı miktarı arttıkça, her yeni ilave malın marjinal faydasının azalacağını gösterir.[115]

Jevons, sahip olunan mal miktarı ile marjinal faydası arasında belirlediği bu ters yönlü ilişkiye dayanarak, fayda maksimizasyonunu amaçlayan bireyin davranışını açıklamaya yönelmiştir. Elinde iki ayrı amaç için kullanılması mümkün X malından 5 kadar bir stoka sahip olan birey, bu stoku iki kullanım (x,y) arasında nasıl dağıtmalıdır ki, hem S=x+y koşuluna uyulsun ve hem de elde edeceği fayda maksimum olsun? Jevons bu soruya "Es fayda prensibi" (Equimarginal Principle) adını verdiği bir ilkeyle cevap verir. Buna göre X malı iki kullanım arasında öyle dağıtılmalıdır ki x kullanımına ayrılan ilave birimin sağladığı marjinal fayda, y kullanımına ayrılan ilave birimin sağladığı marjinal faydaya eşit olmalıdır. Jevons'un semholleriyle bu kural şöyle açıklanabilir:

$$\frac{du}{dx} = \frac{du}{dy} \text{ veya } MU_x = MU_y$$

Faydanın büyüklüğünün kendi yaşadığı dönemde ölçülemez olduğunu öne süren Jevons, bu konuda iyimserdir. Bol ve kesin verilere sahip olan iktisadın gelecekte faydayı ölçmeyi başaracağını ümit etmiştir.[116] Ölçüm konusunda böyle düşünmekle beraber Jevons'un bazı çağdaşları faydanın sayısal olarak ölçülemeyeceğini yalnızca malların faydaları bakımından sıralanabileceğini

[115] Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 6. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa–2000, s. 109–110
[116] Savaş, (2000), a.g.e., s.532

ileri sürmüşlerdir. Bu iktisatçılara ordinal faydacılar denmektedir.[117] Diğer taraftan faydanın sayısal olarak ölçülebileceğini ileri süren A. Marshall, W.S. K. Menger ve L. Walras gibi iktisatçıların, tüketici davranışlarını tüketicinin akılcılığı, azalan marjinal fayda ve toplanabilir fayda varsayımlarına dayanarak açıklamışlardır. Bu iktisatçılar faydanın "kardinal" birimlerle ölçülebileceğini ve fayda fonksiyonlarının birbirine eklenebilir (additive) olduğunu farz etmişlerdir. Bu faraziyeye göre bir ferdin çeşitli mal ve hizmetlerden (ABC) elde edeceği toplam fayda da f(A)+f(B)+f(C)+… şeklinde gösterilmiştir. Bunu savunan iktisatçılara da kardinal faydacılar denmektedir.[118]

2.2.2 Üretim Teorisi

Üretim teorisi, malların maliyeti ve arzı ile ilgili analizlerin temelini oluşturur. Ayrıca faktör fiyatlarının nasıl belirlendiğini ve faktörlerin çeşitli kullanım yerlerine nasıl dağıtıldığını açıklamak yönünden de önemlidir. Neo-klasik üretim teorisi iki ana mesele ile uğraşmaktaydı. Birincisi, herhangi bir üreticinin üretim faktörlerini bir araya getirme tarzıyla ilgiliydi. İkincisi ise piyasa koşulları değiştiğinde bir üreticinin gerçekleştirmesi beklenen düzenlemeleri ele almaktaydı. Bu iki meselenin birincisinin hâlihazırdaki analitik aletlerin yardımıyla oldukça kolay bir şekilde çözümlenmesi mümkündü. İş adamları birer birey olarak kazançlarını azamileştirmeye çalışan rasyonel hesapçılar olarak görülmekteydiler. Rekabet koşulları var olduğu sürece kendi ürünlerinin fiyatlarını etkileme hususunda ellerinden bir şey gelmezdi. Böylece karı azamileştirme hedefi maliyeti asgariye indirme teşebbüsünde ifadesini bulurdu. Değişik üretim faktörlerinin, olası çok sayıda farklı bileşiminin arzu edilen çıktı miktarını üretmesi teknik açıdan

[117] Nedir Ne Demek, (Çevrimiçi), http://www.nedirnedemek.com/ordinal_fayda_kuram%C4%B1_nedir, 15 Ocak 2008.
[118] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Kardinal_Fayda_Teorisi, 17 Ekim 2007.

mümkündü. Rasyonel yönetici doğal olarak maliyeti en düşük bileşimi seçerdi.[119]

Marshall'ın iktisada yaptığı en önemli katkının ekonomik analize zaman boyutunu kazandırmış olmasıdır. Zaman boyutu özellikle üretim ve arz miktarı yönünden büyük önem taşır. Marshall bu açıdan dört ayrı zaman dilimini birbirinden ayırmıştır. Bunlar "piyasa dönemi" (market period), "kısa dönem" (short run), "uzun dönem" (long run) ve "çok uzun dönem" (secular period)dur. Bu dört ayrı dönem içinde üretimin, dolayısıyla arzın tabi olduğu koşulları Marshall ayrıntılı biçimde incelemiştir.[120]

Piyasa dönemi, Marshall'dan günümüze kadar gelen tanımıyla üretimin yapılmış ve malların piyasaya mevcut miktarlarıyla gelmiş olduğu hali yansıtır. Piyasa dönemi, üreticinin fiyatlardaki değişmelere cevaben hâsılada herhangi bir düzenlemeye gitmesine imkân tanımayacak kadar kısa süre olarak tanımlıyordu. Bu dönemde, söz konusu malın miktarını arttırmak mümkün olmayıp, malın miktarı da ya satarak ya imha ederek azaltılabilir. Kısa dönemde ise bir malın arzı, üretim için gerekli faktörlerden bazılarının miktarını arttırmak suretiyle çoğaltılabilir, fabrikanın kullanım yoğunluğunda değişikliğe gitme yoluyla hâsılanın düzenlenmesine imkân vermektedir. Daha fazla işçi tutulabilir veya mevcut işçiler daha uzun süre çalışmaya ikna edilebilir ve daha fazla ham madde temin edilebilir. Bütün bu önlemler talepteki artışa cevaben üretimin artırılmasını mümkün kılabilir. Uzun dönemde ise mal arzı, üretim faktörlerinin tümünü arttırmak suretiyle çoğaltılabilir. Bununla birlikte, kısa vadede yapılan düzenlemeler marjinal maliyetin artmasına yol açabilecektir. Talep artışının süreceği beklendiği takdirde maliyetleri düşürmek için firmanın kapasiteyi artırmasına değecektir.

[119] Barber, 2007, a.g.e s.215
[120] Savaş, 2000, a.g.e s.599

Bu düzenlemeyi gerçekleştirmek için gerekli olan zaman dönemi ise uzun vade olarak tanımlanmıştı. [121]

İktisadi zaman uğrakları arasındaki bu mantıksal ayrımlar yeni ve ilginç bir kuramsal olasılıklar dizisine kapı açmıştı. Nihayet, -fabrika ölçeğinin değiştirilip tüm üretim faktörlerinin kullanımının farklılaştırılabildiği uzun vadede maliyet düzeyleri açısından farklı sonuçların ortaya çıkması aklın alabileceği bir şeydi. Örneğin, ölçekteki değişiklikler birim maliyetlerinin yükselmesine, alçalmasına veya sabit kalmasına yol açabilirdi. En ilginç durum, üretim ölçeğinde genişletilmeye gidildiğinde ortalama maliyetin düşmesiydi; bu durum, "ölçek getirilerinin artışı" olarak tanımlanmaktaydı. Klasik iktisatçıların büyük bir bölümü normalde "sabit ölçek getirileri"nin hakim olacağını tahmin etmekteydiler; diğer bir deyişle, üretim biriminin ortalama maliyet üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını düşünmekteydiler.[122]

Mevcut ve hakim ekonomik düzende çeşitli ekonomik malların ve hizmetlerin ne miktarda üretilmesi gerektiğini belirleyen, saptayan ve denetleyen merkezi bir makam yoktur. Bu sistem içinde kişiler, işletme ve kumpanyalar malları ve hizmetleri istedikleri miktarda üretmek kararını fiyat ilişkilerine bağlı olarak alırlar. Şayet tüketicilerin (x) malına karşı talepleri fazla ve bu mal talebe nazaran az miktarda üretilmekte ise, kısa dönemde bu malın her biriminin fiyatı, maliyetinin oldukça üstünde oluşacaktır. Başka bir deyimle kar marjı yüksek olacaktır. Girişimciler yönünden böyle bir fiyat-maliyet ilişkisi, onları üretimlerini arttırmaya sevk eder. Bundan başka fiyat maliyet ilişkisinin üretici lehine olan bu elverişli durumu, başka girişimcileri ve sermaye sahiplerini de (X) malını üretmek için yatırımlara özendirir. Uzun dönem içinde rekabet koşulları altında (X) malının üretimi tüketicilerin toplam fiili taleplerine ayarlanır ve fiyat-maliyet ilişkisi denge noktasında istikrar bulur. Bu oluş, başka bir deyimle uzun dönem içindeki bu ayarlama kuşkusuz

[121] Savaş, 2000 a.g.e., s.599
[122] Akyüz, (1977), a.g.e., s.418-419

ters yönde de meydana gelebilir. Gerçekten, eğer (X) malının üretimi toplam talebin çok üstünde ise, fiyat maliyetin altına düşer. Böyle bir fiyat-maliyet ilişkisi doğal olarak üretimin kısıtlanmasını ve bir kısım işletmelerin piyasadan çekilmelerini gerektirebilecektir. Bu durum, uzun dönem içinde (X) malının arz ve talebi arasında denge kurarak fiyat-maliyet ilişkilerini genel noktasına getirecektir. Sistemin yürümesini sağlayan en önemli olgu kardır. Karın düzeyi üretim etkenlerine sahip kimseleri, bunları üretim için kullanmaya özendirmektedir. Bu halde fiyat-maliyet ilişkilerine bağlı olarak oluşan kar, hem özendirici hem de düzenleyici bir öğe olarak belirmektedir.[123]

Marshall'a göre, yüksek teknolojilerin uygulanmasıyla ortaya çıkan ölçek getirilerinin artışı zorlu bir sorun oluşturmaktaydı. Ölçek ekonomileri, az sayıda büyük üreticinin aynı miktarda çıktıyı çok sayıda küçük firmadan daha düşük maliyetle üretebilmeleri anlamına gelmekteydi. Bu yüzden, tam rekabet piyasasının ön koşullarından biri -yani, aynı ürünleri üreten firmaların sayısının herhangi bir satıcının piyasa gücünü ortadan kaldırmaya yetecek kadar geniş olması koşulu- gerçekleşmemekteydi. Büyüklük rekabet sisteminin temelini gerçekten çökertebilir ve muhafazasını tehlikeye sokabilirdi. Marshall bu hususta şöyle diyordu:

"Bir malın üretiminin artan getiri yasasına gerçekte büyük üreticilere üstünlük sağlayacak şekilde uyması durumunda, söz konusu malın üretimi neredeyse bütünüyle birkaç firmanın ellerine düşecektir; bu durumda normal marjinal arz fiyatı, az önce sözü edilmiş olan planda bağımsız kılınamaz, Çünkü bu plan, kimi tırmanma, kimi gerileme evresinde; kimi yaşlı, kimi genç her boydan oldukça çok sayıda rekabetçinin mevcut olduğunu farz etmektedir. Gerçekte böyle bir malın üretimi büyük ölçüde tekel özelliği arz eder; bu malın fiyatı, her biri alanını genişletmeye çalışan ve nadiren

[123] Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, Beşinci Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s.193

gerçekten normal bir düzeyi hedefleyen rakip üreticilerin arasındaki mücadeleden büyük ölçüde etkilenir."[124]

Ölçek ekonomilerinin mümkünlüğünün hem ekonominin endüstriyel yapısı hem de neo-klasiklerin muhakeme yapısı açısından analitik düzeyde bir arz cetvelinin net ve kesin bir işlevsel tanımının yapılmasını engelledi. Marshall bu karmaşıklığın nedenlerini aşağıdaki satırlarla ortaya koyuyor ve bunu gerçekleştiremeyenleri eleştiriyordu:

"Bazılarının önlerinde gerçekte bir firmanın arz cetveli denen şey vardır; bu şey, firmanın çıktısındaki artışın o firmaya oldukça büyük dahili tasarruflar üzerinde hakimiyet bahşedişini olduğu kadar firmanın üretim masraflarının azalışını da ortaya koyar; ve bu kişiler kendilerinin öncüllerinin, kaçınılmaz olarak, iyi bir çıkış yapan herhangi bir firmanın kendi ticaret sahasının tamamında bir tekel elde edeceği yargısını içinde barındırdığına dikkat etmeksizin kendilerinin matematiklerini cesaretle izlerler. İkilemin bu boynuzundan sakınan diğerleri ise artan gelir yasasına uyan mallar için bir dengenin hiç bir surette mevcut olmadığını ileri sürerler ve yine bazıları, üretilen miktar arttıkça fiyatların düştüğünü gösteren herhangi bir arz cetvelinin geçerliliğini sorgulamışlardır."[125]

Mal arzında olduğu gibi Marshall'ın girdi arz fonksiyonlarında da zaman bir etken olarak dahil edilmiştir. Kısa dönemde bütün üretim girdileri arzı sabittir. Fakat yeniden üretilebilir üretim girdilerinin arzı, uzun dönemde, elde ettikleri getirinin olumlu bir fonksiyonudur: Her çeşit emek, girişim ve örgütleme, ücret haddinin; tasarruf da, faiz haddinin olumlu fonksiyonudur. Ücret haddindeki artışa bağlı olarak emek arzının artışını, sadece işçi sayısı artışı değil, yüksek ücretlerin emek etkinliğini yükseltmesiyle de açıklar.

---

[124] Alfred Marshall, *Principles of Economics,* C.B. Guillebaud, edition Macmillan, London, 1961, cilt:1, s.397

[125] Marshall, 1961, a.g.e. s.459–460

Tasarrufu açıklayan güdüleri ve tasarruf arzını belirleyen çok sayıda etkeni göz önünde tutmakla beraber, faizle ilişkisi konusunda kanısı şöyledir:[126]

"Kapital için faiz haddinin yükselmesi tasarruf hacmini artırmak eğilimindedir. Bu haddeki bir yükselişin tasarruf arzusunu yükseltmesi, aşağı yukarı, evrensel bir kaidedir; çok zaman, tasarruf gücünü de artırır."

Yani, aynı ilke, burada da geçerlidir. Fakat bu ilke, toprak ve diğer tabii kaynaklar için geçerli değildir, getirileri arzı etkilemez. Üretim girdileri fiyatları, arz ve talebin karşılıklı etkisiyle piyasada teşekkül eder; fakat "zaman" dönemlerine göre, arz veya talep, fiyat teşekkülünde daha önemli bir rol oynar. Kısa dönemde, bütün üretim girdilerinin arzı, tıpkı toprak ve tabii kaynaklar gibi, sabittir. Dolayısıyla, fiyatlarının teşekkülünde, talep, hakim etkendir; üretim maliyeti rol oynamaz. Talep fonksiyonu hakim olduğuna göre, girdinin getirisi, toplam ürüne yaptığı katkıyla belirlenir. Aynı girdinin türdeş birimleri arasındaki rekabet yoluyla her birim, marjinal biriminkine eşit getiri sağlar. Talebin düzeyine göre, kısa dönemde, girdilerin her biri, kendi üretim maliyeti üzerinde getiri sağlayabilir; getirisine, rant girebilir. Emek de, kapital de, toprak gibi rant elde edebilir.[127]

2.2.3 Bölüşüm ve Ücret Teorisi

Marshall ve onun neo-klasik çağdaşları için bölüşüm analizi, temelde üretken hizmetleri fiyatlama sorunuydu. Ürünleri fiyatlamayı izahta takip edilenlere benzer yollarla bu sorunun çözümüne çalışılıyordu. Arz ve talebin karşılıklı etkileşimi gerek girdilerin gerekse çıktıların denge fiyatlarını tespit etmekteydi. Bu yaklaşım, her birine kendine has bir bölüşüm payının verildiği temel üretim faktörlerini -toprak, emek ve sermaye- kapsayan üçlü bir sınıflandırma etrafında inşa edilmişti. Bu eşya düzeni içerisinde, ücretler

[126] Marshall, (1961), a.g.e., s.526–523
[127] Kazgan, (1980), a.g.e., s.150

beşeri gayretin karşılığı olarak tanımlanmaktaydılar. Bu tanım, klasik tanımın aksine, ücret ödemelerini işçi sınıfıyla sınırlamıyordu. Maaş gelirleri ve mal sahibinin bizzat çalıştığı kuruluşlarda 'yöneticicik ücreti' olarak anılan ücret de neo-klasik ücret sınıflandırmasında yer aldı. Faiz, sermaye sahiplerine bir 'bekleme' mükâfatı olarak -yani, gelecekteki kazançlar uğruna bugünkü tüketimden vazgeçme şeklindeki fedakârlığın bir ödülü olarak kabul edilmekteydi. Rantlar toprak tarafından sağlanan üretim hizmetleriyle ilgili olduğu halde, tarım toprağına klasiklerin yönelttikleri dikkat geri plana itiliyordu. Neo-klasik dönemde şehir toprağının mevzi değerleri önem kazanıyordu.[128]

Uzun dönemde, toprak dışındaki üretim girdileri; yanı, emek ve kapital, yeniden üretilebilir. Statik şartlarda, emek arzının talebe uyumu, işçinin yetişme ve eğitim maliyetini karşılayacak bir getiri elde etmesini sağlar. Her tür emeğin üretim maliyeti, ücret haddini belirler; rant uzun dönemde giderilmiş olur. Fakat Marshall, ücretin çok girift bir niteliği olduğunu, yükselmesinin çalışma gücünü yükselttiğini de belirtir. Ancak, asgari ücret kanunlarına karşıdır, sosyal sigortaları konu etmez.[129]

Neo-klasik ücret teorisi marjinal prodüktivite kavramına dayandırılmıştır. Ücretin işçinin marjinal verimliliğine göre belirleneceği görüşünün ilk şekillerine Adam Smith'de rastlamak mümkündür. Smith bu görüşünü "emeğin ürettiği, emeğin ücretidir" şeklinde açıklamıştır. Gene neo-klasik ücret teorisinin öncülerinden Thünen özellikle ücretin asgari yaşama haddini geçmeyeceğini savunan klasik görüşe karşı çıkmış ve emeğin verimliliğinin artmasının, ücret artışlarında kendisini göstermesi gerektiğini ileri sürmüştür.[130]

---

[128] Barber, (2007), a.g.e., s.212
[129] Kazgan, (1980), a.g.e., s.150–151
[130] Kumbaracıbaşı, (1976), a.g.e., s.145

Neo-klasik ücret teorisine göre, emeğin fiyatı, işgücünün müteşebbise sağladığı marjinal faydaya göre belirir. Başka bir deyimle, üretime yeni katılan her birim emek üretiminin belli oranda artmasını sağlar. Ancak her yeni emek biriminin üretime katkısı bir önceki emek biriminin katkısından daha azdır. Buna azalan verimler yasası denmektedir. Müteşebbis, işe alınan en son işçinin üretime katkısı verilen ücrete eşit oluncaya kadar, işçi almaya devam eder. İşte, ücreti saptayan üretim sürecine katılan bu en son işçinin verimi veya emeğin marjinal prodüktivitesidir. Diğer işçiler de en son işçinin aldığı ücreti alacaklardır, çünkü son alınan işçi diğerlerinin yerini almaya hazırdır. [131]

Faiz, kapital kullanımı kazanç sağladığı için, kit bir kaynak olan kapitale yapılan ödemedir; kapital talebi kapitalin veriminden, kapital arzı tasarruftan doğar. Faiz, kapital arz ve talebini, piyasada dengeye getiren fiyattır. Kısa dönemde, kapital arzı sabit olduğu için, faize, rant dahil olabilir; kapitalin marjinal veriminin üstüne çıkabilir. Fakat uzun dönemde, kapital, zaman içinde üretim teçhizatı arzındaki değişmelerin etkisiyle, rant ya da artık elde edemez. Her kapital türü, son kapital biriminin toplam ürüne ilave ettiği değere eşit getiri sağlar. Nakdi faiz haddi, reel faiz haddine eşitlenir.[132]

Kar, Marshall'a göre, yöneticinin ücretini; kapital faizini ve iş hayatının getirdiği riziko ve belirsizliğe karşı bir primi kapsar. Firmaların yöneticileri, bir "meslek sınıfı" sıfatıyla yönetme ücreti elde eder. Bu ücreti, yukarda incelenen işçi ücreti ile aynı kanunlara tabi varsayar; yani, kısa dönemde rant elde etse de, uzun dönemde, bu, ortadan kalkar. Yönetici ücreti, uzun dönemde, üretimin normal maliyetinin bir kısmını teşkil eder, malların arz eğrisine dahil olur. Dolayısıyla, uzun dönemde kar da, sadece, "normal kar"dan ibarettir; safi kar mevcut değildir.[133]

---

[131] Kumbaracıbaşı, (1976), a.g.e., s.145
[132] Kazgan, (1980), a.g.e., s.151
[133] Kazgan, (1980), a.g.e., s.151

Bölüşüm paylarının bu yeniden tarifinde klasik ve Marxgil geleneklerin ele almış oldukları karlar kavramı büyük ölçüde gözden kayboluyordu. Daha önceki geleneklerin karlara tahsis ettikleri gelirin büyük kısmı artık yönetim ücreti ve faiz olarak anılmaktaydı. Ortak bir kar kavramına sahip olmamalarına karşı, neo-klasik iktisatçıların büyük kısmı, safi karların (yani, yöneticilik ücreti ve yatırılmış sermayenin kazancının dışında kalan şirket ödüllerinin) geçici bir dengesizliğin veya tekel durumunun belirtisi olarak görülmeleri gerektiğine inanmaktaydı. Bu bölüşüm yaklaşımı, klasik ve Marxgil modellerin etrafında şekillendirilmiş sınıfa dayalı şemanın apaçık bir inkârını temsil etmekteydi. Neo-klasik teori, gelir ödemelerini farklı faktörlerin üretken katkısına bağlayan bölüşüm paylarının işlevsel bir yorumuna dayanmaktaydı. Bölüşüm kategorilerinin tanımlanmasından sonra, piyasadaki arz ve talep güçlerine üretim hizmetlerini tedarik edenlerin mükâfatlarını belirleyen temel olarak başvurulmuştu. Tabii ki üretim faktörlerinin fiyatlarının belirlendiği her piyasanın kendine has niteliklere sahip olduğu teslim edilmişti. Örneğin, farklı beceri ve yetenekleriyle işçi sınıfı büyük ölçüde farklılıklar arz etmekteydi; buna karşın, çeşitli emek türlerinin üretime katkılarındaki farklılıkları ayırt etmek ve ücret farklılıklarını tespit etmek için piyasaya genelde bel bağlanmıştı. [134]

2.2.4 Neo-Klasik Fiyat Teorisi

Marshall'a göre, "talep", talep edilen miktarlarla fiyatlar arasındaki ilişkiyi ifade etmekteydi. Normalde bir müşterinin belli bir malı yüksek fiyatlarla değil de düşük fiyatlarla almaya yanaşacağı beklenirdi. Her malın oldukça farklı fiyat ve miktar bileşimlerinin bulunması tasavvur edilebilir bir şeydi. Marshall bu bileşenleri, dikey ekseni fiyatı; yatay ekseni ise miktarı gösteren bir cetvel şeklinde diyagramatik olarak ifade etmiştir. [135]

[134] Barber, (2007), a.g.e., s.214
[135] Barber, (2007), a.g.e., s.204

Klasik varsayım, ekseriyetle, nüfusun büyük kısmının beğenilerinin zor değişir olduğunu düşünüyordu ki nüfus artışını dizginlemenin geleceği hakkında daha karamsar klasik tahminler bu varsayıma dayanıyordu. Klasik yazarlar, talep edilen miktarların piyasa fiyatlarındaki değişikliklere neden olabileceğini de vurgulamamışlardı. Tüketici tercihlerinin ticari işlemler üzerindeki etkileri çok az dikkat çekmekteydi. Klasikler bakışlarını, analitik programlarının ana meselesi haline getirecek kadar malların 'doğal fiyat'ını etkileyen güçler üzerinde yoğunlaştırmışlardı.

Neo-klasik iktisatta piyasa fiyatlarının belirlenmesi ana mesele halini aldı ve bir fiyat-miktar ilişkileri cetveli olarak, talep kavramı çözüm için son derece önem kazandı. Marshall'ın formülasyonunda böyle bir cetvelin teşekkülü iki aşamada gerçekleşmekteydi. Birinci aşama tüketicilerle ilgiliydi ve azalan marjinal fayda kavramına dayanmaktaydı. Bir tüketici yapacağı satın almalardan tatmin veya fayda elde etmek ister. Bununla birlikte, bir birim maldan elde edilebilir tatmin miktarı edinilen birim miktarıyla yakından ilgiliydi. Her bir birim artışının toplam tatmindeki artışı azaltması beklenebilirdi. Bu yüzden rasyonel tüketici, son üniteye daha önceki ünitelere göre daha az ödemeye meyleder ve onu daha fazla satın almaya ikna etmek için fiyatta bir indirim yapmak kaçınılmaz olurdu.[136]

Marshall'ın düşünce sisteminde fiyat ne tek başına üretim maliyeti tarafından ne de marjinal fayda tarafından belirlenir. Fiyat bu iki unsur tarafından ortaklaşa belirlenir. Çünkü bu iki güç kendilerini bir malın talebinde ve arzında belli ederler. Marshall'a göre, bir malın fiyatı, normal olarak, uzun dönem üretim masrafına eşit olma eğiliminde olacaktır. Yani ilgili dönem uzadıkça ve girişim özgürlüğü varsa, arzı talep değişmelerine göre ayarlamak daha tutarlı biçimde mümkün olacaktır. Bu durumda bir malın fiyatının, üretim maliyetinden çok, kendisine yönelen talep durumunu yansıtacağı üç ayrı hal söz konusu olabilir. Bunlardan birisi, piyasa döneminde fiyatın rekabetçi

[136] Barber, (2007), a.g.e., s.205

biçimde belirlenmesi hali olup, ayrıca açıklanmaya ihtiyacı yoktur. Malın mevcut miktarı önceden üretilip arz edilmiş olduğu için, fiyatı belirlemede talep daha etkin bir rol oynayacaktır. Bu durumda da fiyatın, üretim maliyeti ile bir ilişkisi söz konusu değildir.[137]

Fiyat teşekkülünün talep yönüne getirilen bu yaklaşım, klasisizmin bazı örgütleyici kavrarının hasıraltı olmasına neden olmuştur. Klasik yazarların çoğuna göre, iktisadi değerin ancak elle tutulabilir nesnelere atfedilebileceği tartışılmaz bir şeydi. Neo-klasikler ise tam tersine, iktisadi sistemin hedefinin malların üretimi değil fakat tatminlerin üretimi olduğunu ısrarla ileri sürmüşlerdir. Değerin ölçüsü kamunun satın alacağı şeydi. Maddi mallar kadar hizmetler de aynı sınavı başarıyla geçebilirlerdi.

Bununla birlikte, talep, fiyata ancak kısmi bir açıklama temin etmekteydi. Üreticilerin mal ve hizmetleri satışa hazır hale getirme koşulları da en az bunun kadar önemliydi. Fiyat teşekkül sürecinin bu cephesiyle ilgili neo-klasikler talep eğrisinin türetilmesini benzer bir tarzda geliştiriyordu. Tıpkı tüketicilerin (giderek azalan bir oranda da olsa) piyasanın ticari işlemleri vasıtasıyla fayda elde ettikleri gibi üreticiler, hizmetlerini elde edilebilir kılarken zararlara uğramaktaydılar. Kısacası, maliyet ve özveri gerektiren üretimin, çoğu durumlarda, satışa sunulan miktarın artmasıyla artacağı umulmaktaydı. Bazı insanların işten pozitif tatmin elde edebileceği de fark edilmişti. Bununla birlikte, verimli emek, toprak ve sermaye hizmetleri sunan kişilerin bu hizmetleri sipariş edecek durumda olanların kendilerinin zahmetlerini telafi edecek durumda olmadıkları sürece ortaya çıkacakları beklenmiyordu.

Toprak, emek ve sermaye hizmetlerinin faydalanmaya uygun kılınma koşullarıyla ilgili bu argüman bir diğer açıdan daha güç kazanmaktaydı. Genelde üretimin değişik faktörlerinin, alternatif kullanımlarının mümkün

[137] Savaş, (2000), a.g.e., s.605–606

olduğu varsayılmaktaydı. Bu yüzden, bu hizmetleri satın alacak kişinin onları elde etmek için rekabet etmesi gerekirdi. Örneğin, X firması veya aynı kaynaklara talip olan başka firmalar, daha fazla fiyat vermeye hazır olmadığı takdirde amaçları doğrultusunda daha fazla toprak, emek veya sermaye elde etmeyi umamazdı. Söz konusu husus, 'fırsat maliyeti' -yani, hizmetleri sunanların bir faaliyete yönelip diğer tercihlerden vazgeçtiğinde feragat etmek durumunda olduğu gelir biçimindeki maliyet- kavramıyla daha biçimsel bir şekilde tanımlanmaktaydı.[138]

Bu çalışmalar piyasa arz eğrisinin çizilmesini sağlayacak hammaddeleri temin ediyordu. Firmaların daha fazla miktarda zorunlu üretim girdileri (emek, toprak ve sermaye) elde etmelerinin normalde ancak maliyette bir artışla mümkün olduğu farz edilebildiği sürece, bu firmaların, çıktı arzlarını ancak bu zahmete girmeye onları ikna edecek daha yüksek fiyatların var olması durumunda artırmaları umulabilirdi. Kısacası, firmaların, normalde, ilave çıktı artışı üretimiyle ilgili toplam maliyete ilavenin (marjinal maliyet) artışına yol açan koşullar altında çalıştıkları varsayılmaktaydı, Bu yargıyı, bir üretim girdisinin bir birim artırmakla elde edilen toplam ürüne ilavenin muhtemelen azalacağı görüşü daha da sağlamlaştırıyordu. Arz eğrisinin biçimini marjinal maliyetlerin yapısı belirlerdi. Bununla birlikte, tıpkı kendisini belirleyen koşulların değişmesiyle talep eğrisinin değişmesinin beklendiği gibi üretim maliyetlerindeki değişiklik de arz eğrisini değiştirirdi. Yine, tıpkı özel bir ürüne olan piyasa talebinin tüketici bireylerin taleplerinin birbirine eklenmesi yoluyla ortaya çıkarılması gibi bir piyasa arzı eğrisi de aynı çıktıları üreten firmaların arz eğrilerinin bir araya getirilmesi suretiyle elde edilebilirdi. Bu analizde geliştirilmiş olan maliyetlere yaklaşım, maliyeti emek girdilerine indirgeme çalışmaları sahneden artık tamamen kaldırmıştı. Onların yerini herhangi bir üretim hizmetleri arzında yapılan fedakârlıkların

[138] Barber, (2007), a.g.e., s.209

genel izahatı alıyordu. Maliyetin izahında daha önceleri emeğe atfedilen üstünlük, neo-klasik şemada bütünüyle bertaraf edilmişti.[139]

Marshallgil yöntemin bir diğer analitik sonucundan daha söz etmek gerekiyor. Bu perspektifte klasik tartışmanın büyük ölçüde etrafında dönmüş olduğu ayrım -doğal fiyat ve piyasa fiyatı arasındaki ayrım- buharlaşmaktaydı. Değerin uzun dönemler boyunca değişmez ölçüsünü bulma çalışmaları bir kenara bırakılıyordu. Artık rekabete dayalı bir piyasa süreci içinde belirlenmiş olduğu şekliyle fiyatlar önem kazanıyordu.[140]

2.2.5 Rant Teorisi

Klasiklere göre, rant işlenen arazinin verimliliğinin farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. İlk işlenen arazi parçaları mevcut toprağın en verimli kısımlarıdır. Ancak nüfusun sürekli artışı, verimi daha düşük arazi parçalarının da işletilmesini zorunlu kılar. Tarımsal ürünlerin fiyatı ise, bir yandan arz ve talebe göre, öte yandan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için işletilmesi zorunlu olan en son arazi parçasının (en verimsiz arazi= marjinal arazi) üretim maliyetini örtecek şekilde oluşur. Böylece verimsiz arazilerin yüksek üretim maliyetine göre belirlenen piyasa fiyatı ile verimli arazilerin daha düşük olan üretim maliyetleri arasındaki fark, rantı meydana getirir. Rant, fiyatı yükselten bir unsur değildir. Tersine fiyatın yüksek oluşu rantı yaratır. Rant arazinin verimine göre değişen bir gelirdir, (Diferansiyel rant). Ancak rant toprağın veriminden doğmaktadır; rantın oluşması için verimsiz toprakların işlenmesi zorunludur. Nitekim en son işletmeye alınan araziler rant getirdikleri halde, işlenecek arazi kalmadığı zaman bütün arazi parçalarının rantı vardır.[141]

---

[139] Marshall, (1961), a.g.e., s.419
[140] Barber, (2007), a.g.e., s.212
[141] Uludağ Sözlük, (Çevrimiçi), http://www.uludagsozluk.com/k/david-ricardo/, 21 Ekim 2007.

Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yeni ve verimsiz arazileri işletmek yerine, verimli arazi parçaları üzerinde daha entansif bir üretime de girilse durum değişmez. Çünkü entansif üretimi gerçekleştirmek için yapılacak emek ve kapital harcamaları azalan verimler kanununa göre gittikçe azalan oranlarda etken olabileceklerinden, aynı araziden elde edilecek fazla ürünün üretim maliyeti yükselmiş olacaktır. Senior rantı bir fedakârlığı gerektirmeden elde edilen kazanılmamış gelirler olarak tanımlamıştır. J.S. Mill ise, rant kavramını sanayi üretimine uygulanmıştır. Aynı malı üreten üreticilerden maliyeti düşük olanlar rant elde edeceklerdir, buna üretici rantı denmektedir. Çünkü sanayide de piyasa fiyatı en yüksek üretim maliyetine göre belirlenecektir.[142]

Rant teorisine diğer önemli bir katkı Thünen'in geliştirmiş olduğu üretim yeri rantı kavramıdır. Üretim yeri malların gönderileceği pazardan ne kadar uzakta ise, ulaşım masrafları dolayısıyla maliyet o ölçüde artmış olacaktır. Bu durumda pazara yakın bölgelerde üretim yapanlar için bir yer rantı doğmuş olacaktır. Çünkü piyasada fiyat, ihtiyaçların karşılanmasında malı kullanılan en uzaktaki üreticinin maliyetine göre oluşacaktır.

Neo-klasikler genellikle klasik rant teorisini benimsemişler ve geliştirmişlerdir. Bazı neo-klasik yazarlara göre rant arazinin kıt oluşuna dayanan bir gelirdir. Bu nedenle diferansiyel rantın yanı sıra bir de mutlak rant vardır. Başka bir deyimle her arazi rant vermektedir. Rant, üretilen belli bir malın marjinal faydası ile maliyet unsurlarının yarattıkları fayda arasındaki farktır. Örneğin, arazinin gerçek rantı ile toprağın işlenebilir duruma getirilmesi ve daha sonra üretimin devamı için yapılan kapital harcamalarının verime katkısını ayırmak gereklidir. Başka bir deyimle, rant üretim sırasında toprağın kaybettiği ve kapital kullanılarak tekrar elde edilen değerlerinde mevcut değildir. Arazinin yeniden kullanılmasını sağlayan kapitale düşen hasıla rant değil, faizdir. Bu nedenle rant, yalnız toprağın üretim sırasında

[142] İstanbul Üniversitesi Sözlük, (Çevrimiçi), http://www.iusozluk.net/rant+teorisi.iu, 13 Eylül 2007.

değer kaybetmeyen kısmından doğmaktadır. Öte yandan rantın miktarını saptayan unsurlar toprağın öz verimliliğidir. Çünkü bu unsurlar maliyeti düşüren etkenlerdir. Üretime en son katılan marjinal arazilerin rantı yoktur. Fiyat bu tür arazilerin maliyetine göre oluşur. Maliyetler arasındaki farktan üretim aktörü toprağa düşen kısmın arazi rantıdır.[143]

Neo-klasikler rant ilkesini genelleştirmişlerdir. Neo-klasiklere dahil olmamakla beraber bu gelişmenin öncülüğünü, daha önce de değinilmiş olduğu gibi, J.S. Mill yapmıştır. Emeğin, kapitalin ve müteşebbisin üretim faktörleri olarak prodüktiviteleri değişiktir. Verimlilikteki bu farklar, prodüktivitesi fazla olanların rantı olarak kabul edilebilirler. Bu nedenle toprak rantı dışında, üretici rantı, tüketici rantı, emek rantı, kapital rantı, müteşebbis rantı vb. kavramlardan söz etmek mümkündür. Ancak bunlar geçici durumların sağladığı yararlar oldukları için rant değil rant benzeridirler. Arazi rantı ile ilgili teorik görüşler, özellikle Ricardo'nun teorisi, pek çok iktisatçı ve sosyal bilimciyi toprak reformu konusunda düşünmeye zorlamıştır. Arazi rantının karşılıksız ve kazanılmamış bir gelir olması nedeniyle vergiye dönüştürülerek devlete intikalini savunan düşünürlerden, arazi üzerinden özel mülkiyetin kaldırılmasını isteyenlere kadar, konuyla ilgilenenler çeşitli görüşler etrafında birleşmişlerdir.[144]

[143] Kumbaracıbaşı, (1976), a.g.e., s.147
[144] Kumbaracıbaşı, (1976), a.g.e., s.148-149

2.3 NEO-KLASİK İKTİSADIN TEMEL VARSAYIMLARININ ELEŞTİRİSİ

2.3.1 Neo-Klasik İktisadın İdeolojisi ve Eleştirisi

16. yüzyıldan itibaren doğa bilimlerinde görülen hızlı yükseliş, kapitalizmin gelişimiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Doğal bilimlerin vardığı sonuçlar sanayiye, tarıma ve ulaşıma uygulandığında burjuvazinin de çıkarlarına olan gelişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle bilimin gelişimine destek verilmiştir. Bu sürece paralel olarak, ortaçağa özgü peşin yargılardan ve skolastik düşünceden kurtulmuş bir anlayışın, deneyle karşılaştırma yolunu seçen ampirik bir araştırma yönteminin de benimsenmiş olması, tüm bilimlerin gelişimi için uygun bir ortam hazırlamıştır. Burjuvazi içinden çıkan yeni aydın grup, eski yargılardan ve düşünme biçiminden hızla sıyrılırken bilimler de burjuvaziye sağladığı maddi araçların etkisiyle hızlı bir yükseliş yaşamıştır.[145]

İşte iktisat da, tıpkı doğa bilimleri gibi, kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte doğmuş ve gelişmiştir. Kapitalizm öncesi ekonomik düşünce, yalnızca etik ve normatif bir yapıdadır. Ortaçağda ekonomi düşüncesinin teolojiyle sıkı bağları vardır. Üretim ve bölüşüm ile uğraşmaz. İlk bilimsel ilgilenme, 16. ve 17. yüzyıllardaki merkantilist harekette kendini gösterir. Arkasından gelen Fizyokratlar ve Klasikler ile de bugünkü bilimin temelleri atılmış olur.[146]

Batı düşüncesinde bireye duyulan sonsuz güven ve inanç, kendisini neo-klasik iktisatta bireycilikte bulur. Bireysel özgürlük ve rasyonellik, hem kişinin hem de toplumun refahının güvencesidir. Birey bu şekilde merkeze alındığında, iktisat toplum ilişkilerini dışlayıp insan-nesne ilişkilerine odaklanır. Artık sosyal içerikten yoksun bir disipline dönüşmüş ve sosyal bilim olmaktan çıkmıştır. Bu bilimin sonucu da tamamen kapitalizmin çıkarlarıyla

[145] Oskar Lange, Ekonomi Politik 4, *Ekonomi Politikte Akımlar ve Bilimsel Bilginin Belirlenmesi,* (Çev: Muvatfak Şeref), Istanbul, Ataç Kitabevi, 1968, s.69–72.
[146] Gökmen Tarık Acar, (2005), "Neo-Klasik İktisat Teorisine Metodolojik Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 92

uyumludur. Kapitalizm içinde ücretlerin, emeğin tam karşılığı olduğu sonucuna varılır. Herkes hak ettiğini alır. Bu nesnel bir sonuçtur. En ideal sistem piyasa ekonomisidir ve bu sisteme yapılacak her türlü müdahale toplumun zararınadır.

Genç iktisatçılar ders kitabında eksiksiz biçimde çalışan mükemmel bir ekonomi modeliyle karşılaşır. Bu modelleri tanımlayan bazı varsayımlar vardır ancak bunların gerçekçiliği genellikle tartışılmaz. Mevcut birçok ders kitabının açık hedefi, öğrencilere serbest piyasa ideolojisini empoze etmektir.[147] Amerikan ders kitaplarında bu eğilim daha da güçlüdür. Son derece soyut biçimde piyasa ekonomisi incelenir ve sisteme eleştirel yaklaşım çok kısıtlıdır. Her şey piyasa ekonomisinin üstünlüğünün kanıtlanması için tasarlanmıştır.[148]

Bu süreçte soğuk savaş ideolojisinin de büyük bir rolü vardır. Soğuk savaşın ideolojik bir savaş olması, batıda her şeyin sosyalizme karşı oluşturulmasına neden olmuştur. Tüm kurumlaşmalarla beraber, düşünce de sosyalizme karşı ideolojik bir savaş verme amacını taşımıştır. Bu durum, teoriye ve politika uygulamalarına olduğu kadar ders kitaplarına ve üniversite müfredatlarına da yansımıştır. İktisat bir taraftan komünizme karşı alınan tavrın getirdiği ideolojik baskıyla, diğer taraftan kapitalist ekonomilerin tarihsel süreç içinde karşılaştığı problemlerle biçimlenerek gelişmiştir. Böylelikle sermayenin tarihsel süreç içerisinde karşılaştığı tüm problemler ve bunlara üretilen çözüm önerileri, neo-klasik teorinin bugünkü haline ulaşmasında son derece etkili olmuştur.

Heilbroner ve Milberg'e göre, günümüzde iktisatçıların en büyük problemi, mevcut iktisat sisteminin kapitalizmin sistemi olduğunu görememeleridir. İktisadın diğer sosyal bilimler üzerinde egemenlik

---

[147] Julie A. Nelson, "Standart Mikroekonomiden Geride Ne Bırakılmalıdır?", Post Otistik İktisat, Editör: Kaya Ardıç, Istanbul, IFMC iktisat Dergisi Yayınları, 2004, s.80.
[148] Neva R. Goodwin, v.d, "Economics in Context: The Need for a New Textbook", (Çevrimiçi), http://econwpa.wustl.edU:80/ePS/getlPaperS/01 06/0106002.pdf, 20 Ekim 2007.

kurmasının nedeni de kapitalizmin yapıyı değiştirmesidir. Eski Mısır'ı modern iktisadın verileriyle açıklayamayız. Bu toplumda fayda maksimizasyonu hiçbir işe yaramaz ama günümüz ABD'sini de psikolojiyle açıklayamayız. Çünkü sermaye birikim süreci her yere nüfuz etmiştir ve tüm mekanizma kapitalizme göre işler. İktisat kapitalizm olmadan konuşamaz. Teori ile tarih arasındaki bu bağı kuramamak, egemen iktisadın yeni bir vizyon yaratamamasının nedenidir. Birçok iktisatçı sosyal problemler için kapitalist sistemi veri almayı sürdürür. Bu yüzden de daha geniş bir sosyal bakış açısı yakalayamaz.[149] Kısacası, iktisadın analizi bize yalnızca kısıtlı şartlar altında gerçekleşecek ekonomik ilişkiler hakkında bilgi verir. Sosyal dünyanın bir kısmı yok sayılır ya da ilişkiler yalnızca iktisadi değişkenlere indirgenir. Bu kurgusal dünyada belirli ilişkiler açıklanabilir ama bunun bizim yaşayan, büyüyen ve evrimleşen gerçek ekonomilerimizi yansıttığı söylenemez. Modern iktisat kapitalizm ile birlikte var olmuştur. Dolayısıyla tarihsel olarak görecelidir. İnsanlık tarihinin çok küçük bir kısmında var olmuş olan kapitalizmin evrensel olmayan yapısını inceler ve bundan evrensel kanunlar türettiğini iddia eder.

Egemen iktisada yönelen en güçlü eleştirilerden biri, iktisadın nesnel bir bilim olmadığı ve ideolojik amaçlara hizmet ettiği yönündedir. Bu eleştirilere göre iktisat, kendisini oluşturan tarihsel koşulları nesnel bir gerçeklikmiş gibi sunarak kapitalist sistemi evrensel bir yapıymış gibi göstermektedir. Kapitalizmi bu şekilde algılaması, iktisadın tüm araçlarını ve varsayımlarını da kapitalizme göre biçimlendirmesine neden olmuştur. Kapitalizmi veri almak, ayrıca diğer alternatif sistemleri dışlamayı da getirmiştir. Böylece, metodolojisinden teorik varsayımlarına, önerdiği politikalardan eğitimine kadar her alanda iktisat, kapitalizmi meşrulaştırma ve güçlendirme amacına hizmet eden bir bilime dönüşmüştür.[150]

---

[149] Robert Heilbroner, William Milberg, *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought*, 2.nd. Ed., Cambridge University Press, 1996, s.109-115.
[150] Acar, (2005), a.g.e., s. 87

İktisat bütün yan kollarıyla birlikte, hep neo-klasik bağlamda ele alınmaktadır. Marksist iktisat ya da Keynesgil teori önemsenmemektedir. İktisadi çeşitliliğin anlatılması, yansıtılması konusunda herhangi bir çaba bulunmamaktadır. Ekonomik yaklaşımlardan sadece biriyle ilgili çözümler aranmakta ve sorgulanmaktadır. Araştırmalar ve incelemeler belli bir düşünce doğrultusunda mutlak gerçeklik varmış gibi yapılmaktadır. Karşılaştırma ya da diğer teorilerden yararlanarak analiz yapma önemsenmemektedir. Kavramlara dogmatik boyutlar yüklenmiştir. Öğretimin, ekonomik unsurları çevrelemiş olan belirsizlikleri esas alarak, araştırmacı niteliğiyle çözümlemeler sunması beklenmektedir.

Daha önce bahsedildiği gibi, iktisat biliminde çok farklı yaklaşımların olması gerektiği 2000 de yayınlanan öğrenci bildirisinde yer almıştır. Çoğulculuk ya da çokluk ilkesi ekonomistin kültürünün parçası olmalıdır diye düşünmektedirler. İnsanların herhangi bir konuya çok farklı açılardan bakabilmelerinin ve değerlendirme yapabilmelerinin en önemli gereği çok farklı alanlardan bilgi sahipliğidir. Sürekli gelişen ve karmaşıklaşan dünyada alternatif tanımlarlardan kaçınmak mümkün değildir.[151]

Mevcut iktisat kuramında yapılan değerlendirmelerde çoğulcu anlayışın eksikliği hissedilmektedir. Farklı görüşlerin ortaya çıkabilmesi ve akılcı biçimde değerlendirilebilmesi için alternatiflerin serbestçe rekabet edebilirlikleri önemsenmelidir. Alternatifler teoriler arasında, metotlar arasında, yöntemler arasında, yaklaşımlar arasında, perspektifler arasında modeller arasında ve açıklamalar arasında yaratılmalıdır. Fransız öğrenciler yaklaşımları vurguladıklarında, onların hocaları da çok daha fazla teoriye yöneldiler ve İngiliz öğrenciler de metot ve yaklaşımlara ayrı bir önem vermeye başlamışlardır. İktisadi analizlere tarihi, sosyolojik ve psikolojik yönlerden bakabilme yetkinliğini sağlayacak unsur çoğulculuk ilkesidir.

---

[151] Esther-Mirjam Sent , "Pleas for Pluralism", Post Autistic Review, Issu no.18 , February 5, 2003, (çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue18.htm, 25 Şubat 2007

Mevcut sistemde derslerin genel olarak düşünceye yer vermediği iddia edilmektedir. Üniversitelerin iktisat bölümlerinden mezun olan pek çok öğrenci, eğer kendi çabalarıyla öğrenmemişlerse, neo-klasik iktisattan başka bir iktisadın varlığından haberdar bile olmuyorlardır. Gülten Kazgan'ın bu konudaki görüşü şöyledir: " Rekabetin erdemlerine inanan neo-klasik iktisat, iktisadi düşüncede bütün rekabeti ortadan kaldırdı ve adeta iktisat teorisinde düşünce tekeli kurdu".[152]

Eleştirel yönelimli analizlerin henüz çok güçlü olamaması bir gerçektir. Ama bu gerçeğin arkasında sadece bu analizlerin geliştirdikleri teorik çerçevelerinin yetersiz olmaları yatmıyor. Yetersizliğin temelinde güç ilişkilerinin neden olduğu sınırlamalar özel bir yer tutuyor. En azından formel eğitimin verildiği iktisat bölümlerinde alternatif çerçeveler sunan eleştirel iktisat yaklaşımlarına hemen hemen hiç yer verilmemesi bu ilişkiyi açıkça göstermektedir.[153]

2.3.2 Neo-Klasik Rasyonalizmin Eleştirisi

Rasyonalizm, bilginin kaynağının akıl olduğunu; doğru bilginin ancak akıl ve düşünce ile elde edilebileceği tezini savunan felsefi yaklaşıma verilen isimdir. Buna göre, kesin ve evrensel bilgilere ancak akıl aracılığıyla ve tümdengelimli bir yöntemsel yaklaşımla ulaşılabilir. Dünya hakkındaki mühim olan bilginin sadece deney ötesi yöntemlerle elde edilebileceğini savunur. Akılcılık her bireyin eşit ve değişmez akli ve mantıki ilkelere sahip olduğunun kabulü ile çeşitli a priori ve apaçık hakikatlerin var olduğunu kabul eder. Son zamanlarda, çeşitli dilbilimcilerin bazı dilbilim kavramları hakkındaki yazıları

[152] Gülten Kazgan, "İktisat Nasıl Okutulmalı?", ODTÜ Gelişme Dergisi, 14/1, 1987, s.77
[153] Fuat Ercan, "İktisat Teorisi Üzerine Eleştirel Önermeler", İktisat Dergisi, S.389, 1999, s.92

haricinde, a priori bilginin varlığı sıklıkla reddedilmiş, kabul edilse dahi etki alanı ve konumu daraltılmıştır.[154]

Neo-klasik iktisat kuramının bu en önemli ve en sorunlu varsayımını anlayabilmek için öncelikle akılcılık kavramını açıklamak gerekir. 19. yy.da ortaya çıkmaya başlayan toplumsal bilimler 20. yüzyılın ortalarına kadar çok önemli bir sorunu çözmeye çalışmışlardır: İnsan davranışlarına test edilebilir bir kalıp bulmak. Toplumu temel taşı olan insanın davranışlarını açıklamamızı sağlayacak bir çerçeve ortaya konulmadan toplumsal ilişkileri açıklamaya çalışmak havanda su dövmekten farksızdı. İnsan davranışlarıyla ilgili mevcut yaklaşımlar, iktisatçılara yeterince biçimsel bir araç sağlayamıyordu. Bu yöntemler daha çok içsel varsayımların genelleştirilmesi yöntemine başvuruyor, bu nedenle biçimsel analiz için yeterince nesnel olamıyorlardı. İktisatçılar ise fizik kanunları gibi her yerde ve her zaman geçerli olacak kurallar peşindeydiler. Böyle bir kural bulunabildiği takdirde iktisadi olayların çözümlenmesi çok kolaylaşacaktı.

İktisat teorisinde önemli varsayımlardan biri olan rasyonel tercih (rational choice) terimi, bireysel davranışları ve sosyal yaşamı analiz etmenin belirli bir tarzını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu tarz iki temel ilkeye dayanmaktadır; bunlardan birincisi; birey, rasyonel, yani kazançlarını maksimum, kayıplarını minimum kılmaya çalışan, hesapçı bir varlıktır. İkincisi ise; sosyal yaşam, kişisel amaçlan gerçekleştirmeye yönelik bireysel eylemlerin bir bütünüdür.[155]

Ekonomik çaba, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte büyük bir değişime uğramıştır. Geçmişteki ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılan faaliyetler şimdi piyasada alınıp satılır hale gelmiştir. Yaşamı sürdürmek için zorunlu olan ihtiyaçlar da gelir olmadan sağlanamaz. Artık tüm ekonomik çaba, para kazanma amacına dönüşmüştür. Geleneksel ekonomi, aile ekonomisi içine

---

[154] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C4%B1lc%C4%B1l%C4%B1k, 13 Ocak 2008.
[155] Psikoloji Sayfam, (Çevrimiçi), http://www.psikolojisayfam.com/kavramlar/rasyonel-tercih.html, 5 Ekim 2007.

sıkışıp kalır ama buraya bile reklâmlar gibi yollarla sızmaya başlar. Ticaret ve para ilişkilerinin gelişmesi, kazanma çabasını soyutlaştırarak bu çabaya rasyonel bir karakter vermiş ve bunu ölçülür duruma getirmiştir. Böylece erek ile kullanılan araçları nicelikçe kıyaslama ve bunları para birimleriyle ifade etme imkânı ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler teşebbüsün tüm faaliyetlerini para ile hesaplayabilmesini sağlar ve muhasebe yöntemlerinin ortaya çıkmasına yol açar. Ayrıca kazanma çabasının ereğinin nicel olarak ifade edilmesi, bu amacı azamileştirme isteğini de harekete geçirir. Bu amaç, diğer tüm amaçları ele geçirme aracı olduğu için bunun maksimum yapılması, daha fazla ihtiyacın giderilmesini sağlayacaktır. Böylece kapitalist teşebbüste tarihte ilk defa rasyonellik ilkesi ortaya çıkar. Rasyonellik ilkesi, teşebbüsler arası rekabet buna ittiği için (rasyonel davranmazsanız batarsınız) bir ekonomik zorunluluktur haline gelmiştir.[156]

Kapitalizmin öncesinde böyle bir davranış kalıbı yoktur. Rasyonelliğin biçimlendirdiği davranış, ekonomik ilişkilerdeki belirli bir tarihsel gelişmenin ürünüdür. Yani bu davranış, insanların ekonomik çabalarının evrensel bir karakteri değildir. İçinde bulundukları koşullar onları böyle davranmaya itmiştir. Gerçekte insanlık tarihinde davranışlar çok uzun bir süre geleneksel tarzda sürmüştür. Üstelik zamanımızda bireyin tek davranış biçiminin rasyonellik olduğunu söylemek de mümkün değildir. Rasyonel davranış, yalnızca herkesin rasyonel davrandığı bir ekonomide zorunluluktur. Bu anlamıyla evrensel bir karakteri yoktur.[157]

Lange'a göre kapitalist rasyonelliğin özel (sosyal olmayan) bir karakteri vardır. Özel bir ereğin gerçekleştirilmesini amaçlayan bir davranıştır ve toplumun ekonomik çabasının tamamını kapsamaz. Özel teşebbüslerin her biri kendi karını maksimize etmeye çalışır. Buna karşılık sosyal üretim ve dağılım sürecinin tümünü kapsayan hiçbir erek yoktur. Bu yüzden kapitalizmde rasyonellik ilkesi, yalnızca çeşitli teşebbüslerin tek tek kendi

[156] Lange, (1967), a.g.e., s.13–33.
[157] Acar, (2005), a.g.e., s.103

içlerinde uygulanabilir ama toplumun bütününe uygulanamaz. Buna varmak için üretim araçlarının kişisel değil sosyal mülkiyetinin olması gerekir. Eğer bugün gelişmiş ülkelerde işçilerin sağlık, güvenlik ve benzeri harcamaları artmış ve refah seviyeleri yükselmişse, bu rasyonellik ilkesinden değil, işçi sınıfının gücünden kaynaklanan bir gelişmedir.[158]

Rasyonellik kavramı kapitalist ilişkileri tek yönlü olarak temsil eder. Böylece kıt kaynaklarla karşı karşıya olan rasyonel bireylerin kurumsal ilişkileri kuracağını öngörür. Olaylara bu şekilde bakmak, aslında rasyonel bireyi bu modern toplumun ve kurumların (kapitalizmin) oluşturduğu gerçeğini göz ardı etmektir. Rasyonellik varsayımının tüm eksiklikleri buradan yola çıkılarak açıklanabilir. Burada teori, modern kapitalist toplumun yapısını bize kabul ettirme amacını taşır.

Diğer yandan rasyonellik kesin karaları gerektirir. Ancak hayatta karar verirken asla emin olamayız. Her zaman bir risk faktörü vardır. Temel belirsizliği daha iyi anlayabilmek için risk kavramını biraz daha açmakta fayda vardır. Neo-klasik iktisatçılar temel belirsizlik durumlarını basit birer risk durumu olarak algılarlar. Mümkün olan tüm seçeneklerin değerleri ve gerçekleşme olasılıklarıyla ilgili veri durumuna göre karar vermeye konu olan olayları üç grupta toplayabiliriz:

1) Kesinlik: Seçeneklerin getiri değerleri ve gerçekleşme olasılıkları eksiksiz biliniyorsa ortaya çıkar.

2) Risk: Seçeneklerin getiri değerleri veya gerçekleşme olasılıklarından birisi bilinmiyorsa ortaya çıkar.

3) Belirsizlik: Seçeneklerin değerleri ve gerçekleşme olasılıklarının ikisi de bilinmiyorsa ortaya çıkar.

Bu üç durumdan ilki söz konusuysa seçim yapmayla ilgili bir sorun yoktur. İkinci durumda ortaya çıkan sorunlar istatistik ve diğer matematiksel

[158] Lange, (1967), a.g.e., s.36–38.

yöntemlerin yardımıyla çözülebilir. Ancak üçüncü durumda herhangi bir yöntemle çözüme ulaşılamaz.[159]

Neo-klasik iktisatçılar ikinci ve üçüncü durumu aynı şey olarak düşünmektedir. Hâlbuki risk durumlarıyla belirsizlik durumlarının doğaları kesinlikle farklıdır. Risk durumlarında seçim beklenen getiriler hesaplanarak yapılabilir. Ne var ki, belirsizlik durumunda bu mümkün değildir.

2.3.3 Neo-Klasizmde Bireycilik (Sübjektivizm) Varsayımı ve Eleştirisi

Sosyal bilimlerde iki temel yöntem vardır. Bunlardan birincisi, bireyden yola çıkmaktır ve neo-klasik iktisadın yöntemini oluşturur. Diğeri ise, sosyal yapılardan ve tarihsel koşullardan hareket etmeyi ve bireyi bunların pasif bir yansıması olarak görmeyi gerektirir. Marksist, radikal ve kurumsalcı iktisat da bu yöntemi benimser. Neo-klasik iktisat, bireyin otonom davranışlarının bir sonucu olarak toplumun uyumlu bir biçimde işleyeceğini ve bu durumun herkesin yararına olacağını kanıtlamak amacıyla ortaya koyulmuş bir teoridir. Bireyden yola çıkarak toplumu açıklaması, ‘metodolojik bireycilik’ olarak isimlendirilir.[160]

Neo-klasik teoriye göre toplum, bireyler topluluğu olduğu için iktisadi olaylar bireyden hareketle incelenebilir. Neo-klasikler bu yöntemin iktisadi gerçekliği açıklamak için uygun olan tek yöntem olduğunu iddia ederler. Hatta topluma bir bütün olarak bakan Marksizm ve kurumsalcılık gibi yapısalcı teoriler, “bireyi göz ardı etmekle “ suçlanır. Neo-klasik bireyciliğe yönelen eleştiriler ise, asıl problemin her şeyi bireyden yola çıkarak açıklamaya çalışmak olduğunu iddia eder. Adam Smith, bireyin kendi çıkarlarını korumasının sonucunda, toplumun sanki bir “görünmez el” ile yönetiliyormuşçasına uyumlu bir biçimde çalışacağını iddia etmiştir. Neo-

[159] Dudu, (1923), a.g.m., s.33–34
[160] Acar, (2005), a.g.e., s.42

klasikler de bireyin kendi çıkarını azamileştirmeye çalıştığını ve bunun için rasyonel davranış sergilediğinin ve bunun da sonuç olarak toplumun çıkarıyla örtüşeceğini savunurlar. Her bireyin seçimine dayanan iktisadi model, matematiksel olarak son derece tutarlıdır ama bireyden hareket ederek topluma ulaşmakta ciddi sorunlar vardır.[161]

Bunun nedeni, her bireyin aldığı tatmini toplamakta yaşanan güçlüktür. Kişisel tatmin sübjektif bir olgudur ve bu farklı tatminleri birbiriyle toplayacak nesnel bir araç yoktur. Bir muzu alıp diğerine verdiğinizde sosyal refah değişir ama bunu ölçemezsiniz. İktisatçılar bununla başa çıkabilmek için iki zorunlu koşul geliştirmiştir: Her birey aynı zevklere sahiptir ve her bireyin zevkleri, geliri değiştiğinde de aynı kalır. Birinci varsayım aslında toplumda tek bir kişi olduğu (ya da herkesin aynı olduğu), ikincisi ise tek bir mal olduğu anlamına gelir. Bu da sonuçta gerçek dünyayı çarpıtmaktır.[162]

Keen'e göre egemen iktisatçıların bu noktadaki hatası, birkaç varsayımla bu sorunların üstesinden gelebileceklerine inanmalarıdır. Bu da birçok gerçekdışı varsayımı zorunlu kılmaktadır. Bu gerçekdışı varsayımlar iktisat eğitiminin tüm aşamalarında görülür. İktisat eğitimi öğrencilere 'eğer teori mantıksal kusurlara sahip olmasaydı' sonuçların ne olacağını göstermekle başlar. Öğrenci bunları kabul etmekten başka bir şansa sahip değildir, çünkü temel eğitimde teorinin arka planı "çok zor olduğu için" öğrenciye verilmez. İlerleyen yıllarda kayıtsızlık eğrileri, bireysel talep eğrisinin türetilmesi ve "sosyal kayıtsızlık paftası" ile karşılaşırlar. Engel eğrisi ve Giffen malı, sanki teorinin görünür sonuçlarıymış gibi sunulur. Piyasa talebi ve genel denge, bireyden topluya geçmek geçerliymiş gibi tartışılır. İleri düzey eğitime geçildiğinde, öğrenci bireysel talebin yalnızca çok saçma varsayımlar altında geçerli olduğunu öğrenir ama iktisadi düşüncenin kendine özgü yapısından dolayı bu aşamada artık bu çelişkileri göremez duruma

[161] Bernard Guerrien, *Neo-Klasik İktisat,* Çeviri: Ertuğrul Tokdemir, İstanbul İletişim Yayınları, 1999, s.8–9
[162] Steve Keen, *Debunking Economics: The Naked Emperor of Social Sciences,* Australia, Pluto Pres, 2001, s.24

gelmiştir. Böylece bunları çok küçük problemler olarak algılayıp "rasyonel" iktisadi analize devam eder.[163]

Neo-klasik teoride herhangi bir sosyal olgunun açıklanması için ilk olarak bireyin davranışını sınırlayan gelir ve fiyat dışsal veri olarak alınır. Seçim davranışı içsel, bireyin fayda fonksiyonu ise dışsaldır. Boland fiyatlar ve gelirin ekonominin tümü için dışsal olamayacağına dikkat çeker. Çünkü analizin asıl hedefi bunları açıklamaktır. Yani dışsallık ya da içsellik, seçilen modele göre değişir. Bu nedenle tek bir bireyin seçimini açıklamak, ekonominin bütününü açıklamaktan çok daha kolaydır. Fiyatı ve geliri dışsal kabul ettiğinizde bu değerler kolayca hesaplanır. Ekonominin tamamını açıklamak için ise tüm bireyleri ve diğer fiyatları da açıklamak zorunda kalırız. Herkesin aynı şekilde davrandığı düşünüldüğünde bireysellik diye bir şey kalmaz. Bu durumda iktisatçının asıl yanıtlaması gereken soru belki de, insanlarının seçimlerinin neden farklı olduğu sorusudur. Bireyin fayda fonksiyonu aslında sosyal geleneklerle belirlenir. Bütünsel bir çerçeve çizmek için psikolojiden de yardım almak gerekir. İrrasyonelliğin açıklanması da önemlidir.[164]

2.3.4 Neo-Klasik Rekabet Varsayımı ve Eleştirisi

Klasik ekonomi teorisinde rekabet kavramı üzerinde durulmamış ancak, varlığı sezgi yolu ile algılanan bir kavram olarak kalmıştır. Klasik iktisatçılar, neo-klasikler gibi rekabeti bir piyasa yapısı olarak özdeştirmemiş olsalar da, rekabetin sadece piyasa içinde yer aldığına inanmışlardır. Klasik iktisatçılardan Adam Smith, rekabeti, üretilebilecek mal miktarının sınırlı olmasından dolayı hasımlar arasındaki yarışma gibi görmüştür. Dolayısıyla, Smith tarafından rekabet, firmaların piyasadaki değişikliklere uyum

[163] Keen, (2001), a.g.e., s.27
[164] Boland Lawrance, (2007), "Realism in Economic Model Building", (çevrimiçi), http://www.sfu.ca/~boland/how-to-fd.pdf, 25 Kasım 2007.

sağlarken, kazanç elde etmek için, rakiplerinin işlerini zorlaştırma olarak ifade edilmektedir.[165]

Klasik iktisatçılar rekabeti tam anlamıyla dinamik bir kavram olarak algılamaktan uzaktır. Klasikler, rekabeti sadece üretim faktörlerinin düşük geliri alanlarından yüksek getiri alanlarına yönelmesi durumunda dinamik bir süreç olarak algılamışlardır. Bunun dışında, Klasik yaklaşımda rekabet dar piyasa olgusu dışına çıkmamıştır. Bu anlayış Klasiklerin rekabet kuramlarım geliştirmelerini engellemiştir.

Klasikler tarafından "piyasa süreci" olarak algılanan rekabet, neo-klasikler tarafından "piyasa yapısı" olarak algılanmıştır. Piyasa yapısı olarak algılanan rekabet, neo-klasikler tarafından "Tam Rekabet Piyasası" şeklinde tanımlanmıştır. Tam rekabet piyasası, çok sayıda alıcının ve satıcının bulunduğu, ilgili herkesin piyasa hakkında bilgi sahibi olduğu, piyasaya giriş ve çıkışların serbestçe yapılabildiği, bölünebilen ve homojen bir malın yer aldığı piyasa olarak tanımlanmaktadır.

Neo-klasik anlayışta piyasadaki firma sayısı, rekabeti belirleyen bir unsur olarak görülür. Eğer mevcut piyasada tek bir firma varsa rekabetten söz edilemez. Bu durumda tekelci bir piyasa yapısı söz konusudur. Eğer piyasadaki firma sayısı sınırlı ise aksak rekabetin dolayısıyla da oligopolistik bir yapının var olduğu kabul edilir. Ancak piyasa, üzerinde etkisi olmayacak kadar çok miktarda küçük firmadan oluşuyorsa, burada tam rekabetten söz edilebilir. Bu anlayışa göre, firmaların talep eğrilerinin esnekliği de piyasaların rekabet bakımından farklılığını gösteren bir unsurdur. Eğer firmalar sonsuz esneklikte bir talep eğrisi ile karşı karşıyaysa, tam rekabetin varlığı söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, rekabetin analitik işlevinin

[165] Genç Bilim, Türkiye Öğrenci Portalı, (Çevrimiçi), http://www.gencbilim.com/odev_tez/rekabet+kavrami.odev_tez_makale.13613.php, 12 Eylül 2007.

fiyatları marjinal maliyetler düzeyine indirmesidir. Ancak, maliyetlerin düzeyi hiçbir zaman açıklanmamaktadır.[166]

Marshall'ın vurgulamış olduğu gibi: Üretici teklerinin büyük bir çıktı artışı gerçekleştirmek suretiyle büyük ölçüde artmış 'içsel' ekonomiler (tasarruflar) temin edebileceği pek çok iş sahası mevcuttur; üretici tekinin bu çıktıyı kolayca satabileceği pek çok iş sahası da vardır; bununla birlikte, her ikisini birden yapmasına imkân veren iş sahası çok azdır Bu tesadüfi bir sonuç değil, neredeyse kaçınılmaz olan bir sonuçtur." Bu firmanın kendi özel piyasasının sınırları dışına doğru genişlemesi, rakiplerin rekabetiyle kendisini karşı karşıya getirmesi anlamına da gelmekteydi. Genel piyasanın üreticileri tarafından kendisinin iktisadi gücü sınırlandırıldığından, firma, daha önceleri yararlandığı piyasa korumasından feragat etmiş olurdu.[167]

Rekabetin, klasik iktisattaki fiyatı belirleme işlevi, neo-klasik iktisatta kaybolmuştur. Neo-klasikçi anlayışta firmalar piyasa fiyatını etkileyememekle birlikte, piyasa fiyatını veri olarak aldıklarından Neo-klasikçi tam rekabet piyasasında kuramsal olarak rekabetin bulunmadığı söylenebilir. Klasik ekonomide, en iyiyi belirleme ve fazla stoklardan kurtulmak için firmaların fiyat düşürme faaliyeti olarak kavranan rekabet, Neo-klasiklerin Tam Rekabet anlayışında ortadan kalkar. Klasiklere göre, rekabet sürecinin tek işlevi olan piyasa fiyatını belirleme, Tam Rekabet anlayışında açıklanmayan ve anlatılmayan bir kavram haline gelir.

Yatırım ve teknolojik değişme rekabetin en önemli unsurlarından biridir, Neo-klasiklerin üretim maliyetlerini veri olarak alması, bu unsurların gözardı edilmesine neden olmuştur. Ancak, firmaların sürekli olarak yaptıkları yatırımlarla teknolojilerini yenileme, verimliliklerini artırma ve maliyetlerini düşürme çabası içinde oldukları bilinmektedir. Önemli olan fiyat rekabeti değil, yatırım ve teknoloji rekabetinde başarılı olmaktır. Firmalar yatırım ve

[166] Genç Bilim, Türkiye Öğrenci Portalı, a.g.m.
[167] Marshall, (1961), a.g.e., s.286

teknoloji rekabetinde başarılı olduğu sürece fiyatlarını düşürme olanağına sahip olacaklarından, piyasa paylarını artırabileceklerdir. Piyasada firma sayısı azalsa bile rekabetin varlığı sürekli hissedilecektir. Ancak, bu açıklama Neo-klasik anlayışa ters gelmektedir. Firma sayısının azalması yoğunlaşma oranını artıracağından, rekabetin azaldığını kabul edecektir.

Marshall'ın firma teorisi yaklaşımı iki yönlü bir miras bıraktı. Analizinin bazı bölümleri, tam bir rekabet firmaları rejimi tarafından ortaya çıkarılan denge koşulları hususundaki biçimsel modeller içerisinde geliştirildi. Diğer bölümleri ise çok sayıda küçük firmaların egemenliği altında olmayan bir piyasa yapısında bile tam bir rekabet sisteminin önemli sonuçlarına yakın sonuçlar elde edilebileceğini ileri süren daha kurumsal-yönlü uygulanabilir rekabet doktrinleri için bir sıçrama tahtası temin ediyordu.[168]

Tam rekabet kavramı neo-klasik iktisadın en temel varsayımlarından olmakla birlikte gerçeklikten en uzak varsayımlarından da biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 19. yüzyılda makine üretimindeki artış sebebiyle dünya ticaretinde tam rekabet yönünde bir hareket olmuştur. Bununla birlikte tam rekabetin ayırıcı yanı, satışın açık arttırma ile gerçekleşmesidir. Bu bazı özel ürünleri için hala geçerli olabilir ama ürün farklılaşmasına giden üreticiler için bütünüyle ortadan kalkmıştır. Sanayileşen ülkelerde gittikçe önem kazanan hizmetler için açık arttırma hiçbir zaman var olmamıştır ve bu yüzden ticaret her zaman eksik rekabet koşulları içinde sürmüştür. Üretim faktörleri için de emek piyasasında açık arttırma çoktan tarihe karışmış, finans piyasaları için ise hiçbir zaman kullanılmamıştır. Tam rekabet kavramı yerine ürün farklılaştırmasını koyduğumuzda ise P=MC olarak ifade edilen marjinal maliyet fiyatlaması için herhangi bir beklenti kalmayacaktır. Bu da Pareto optimum noktasına ulaşılmasını engelleyecektir. Böylelikle genel bir denge noktasına ulaşmak imkânsız hale gelecektir.[169]

---

[168] Barber, (2007), a.g.e s.224
[169] Acar, a.g.m., s.3.

Bilindiği gibi tam rekabet piyasasının dört koşulu vardır ki, bunların da gerçek ekonomik hayatta uygulanabilirliği imkânsızdır. Alıcıların, satıcıların ve üretim faktörlerinin tam bir hareket serbestisine sahip olduğunu ifade eden "mobilite" koşulu, gerçek ekonomik hayattaki bazı durumlar nedeniyle aksamakta ve bu da piyasada n taneden daha az firmanın bulunmasına neden olmaktadır. Böylece "atomisite" koşulu da buna bağlı olarak geçerli olamamaktadır. Alıcı, satıcı ve alışverişe konu olan malların birbirinin aynısı olmasını ifade eden "homojenlik" koşulu ise psikolojik ve mekânsal nedenlerle olduğu gibi, pazar payını artırmayı amaçlayan firmaların reklâm ve mal farklılaştırmasına başvurması nedeniyle de uygulamada yerini bulamamaktadır. Son koşul olan "açıklık" ise, alıcı ve satıcıların piyasadaki tüm fiyatları bildiklerini ve piyasaya giriş-çıkışlardan anında haberdar olduklarını ifade eder. Ancak çeşitli zaman ve mekân engelleri nedeniyle, özellikle de mal piyasasında bu koşulun uygulanması çok zordur.[170]

Neo-klasik düzende öngörülen tam rekabet; üretici ve tüketici sayısının aldıkları kararlarla rekabeti engellemeyecek kadar çok sayıda olmasıdır. Bir tek ya da bir grup üretici ya da tüketici, piyasayı etkileyecek kararlar almamalıdırlar. Bir başka deyişle karar birimleri " piyasa gücüne" sahip olmamalıdırlar. Diğer yandan üretici ve tüketici sayısının rekabeti engellemeyecek kadar çok sayıda olabilmesi için, piyasaya giriş ve çıkışların önünde hiçbir engelin bulunmaması gerekmektedir.[171]

[170] Cihan Yüksel, (2004), "İktisat Eğitiminde Metodoloji Sorunu", s.70
[171] Dinler, (2002), a.g.e., s.13

3. BÖLÜM

EGEMEN İKTİSATA YENİ ELEŞTİREL BAKIŞ "POST OTİSTİK İKTİSAT"

3.1 OTİZMİN İKTİSADİ BOYUTU

Otizm; ömür boyu süren beyinsel bir rahatsızlıktır ve "sosyal etkileşimde, sosyal iletişimde kullanılan dilde veya sembolik veya hayali oyunda" gecikmelerle kendini gösteren sinir sisteminde düzensizlik olarak sınıflandırılır. Kişi gördüklerini, duyduklarını, duyumsadıklarını doğru bir şekilde algılayamaz; bu nedenle sosyal ilişkileri ve davranışlarında ciddi sorunlar vardır. Erkeklerde daha yaygın olarak görülür. Otizm ya kendi başına ya da zekâ geriliği, öğrenme güçlüğü, epilepsi gibi diğer gelişimsel bozukluklarla birlikte ortaya çıkabilir.[172]

İktisadın deneysel çalışma yerine ağırlıklı olarak hayali dünyalara kapanmış olması otizmle büyük benzerlik taşımaktadır. Matematiğin kontrol dışı kullanımı da bu hayal dünyası içinde bir araç olarak kullanılmasının sonucudur. İktisadın soyutlamaya yönelmesinin temel sebebinin tıpkı otistikler gibi gerçek yaşamın karmaşıklığıyla başa çıkamaması olduğu iddia edilmektedir. "İktisadi birey" (homo economicus) modeli de otistik insanlar gibi yalnızca kendi çevresiyle sınırlı ürünleri talep eden, diğer insanlarla ilişkiye girmeyen ve onların tercihlerini, taleplerini, amaçlarını önemsemeyen bir insan modelidir. Elbette tercih modelini bu tür gerçek dışı bir yapı üzerine kuran bir iktisat da otistik sonuçlara varacaktır. IMF'nin her ülke için standart reçeteler önermesi de otistik davranışa bir örnektir. Ülkelerin özgün yapılarının farklı reçeteler gerektirdiğini görmezden gelmesi ve değişimi algılayamaması önerilen iktisadi politikaların başarısız olmasına neden olmaktadır. Denge kavramı da tamamen otistiktir çünkü kapitalist ekonominin

[172] Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Otizm, 17 Ocak 2008.

sürekli bir iç değişimi vardır. Bu kurumların karmaşıklığını ya da çelişkilerini yok saymak gerçeklikten uzak durmaktır ve otistik davranış biçimlerine bir örnek olarak gösterilebilir.[173]

Post Otistik İktisat hareketi içinde en çok ilgi çeken ve birçok iktisatçı tarafından yorum ve eleştirilerle genişletilen tartışma, mikro iktisadın varlık sebebinin sorgulanmasıyla ilgili olmuştur. Paris Üniversitesi öğretim görevlilerinden Bernard Guerrien'in "mikro iktisatı sürdürmek için bir sebep var mı?"[174] sorusu üzerine kurulu makalesi tüm Post Otistik İktisat tartışmalarını bir anda yepyeni bir yöne çekmiştir. Guerrien her ne kadar teknik bir analiz yapmak yerine bazı yüzeysel eleştirilerde bulunmakla yetinmiş olsa da "neo-klasik iktisadın en önemli isimlerinden biri [175] olarak tanımlanması, uyanan tepkinin de büyük olması sonucunu getirmiştir. Bu makaleye katkı ya da eleştiri niteliğinde olan diğer çalışmalar da standart mikro iktisadın işlevlerini sorgulayarak tartışmayı daha da derinleştirmişlerdir.

Guerrien'in makalesi şu şekilde özetlenebilir:

Fransa'daki öğrenci hareketi aslında temel olarak mikro iktisadın yöntemlerine ilişkin bir başkaldırı hareketidir. Mikro 1, mikro 2, mikro 3. dersleri ile aşırı miktarda matematik kullanarak kurmaca hane halkları, kurmaca firmalar ve kurmaca piyasalardan bahsetmenin hiçbir faydası yoktur. Tam rekabet kavramı da yalnızca merkezi bir sistemde var olabilir ve bu yüzden piyasa ekonomisiyle hiçbir ilgisi yoktur. Standart mikro ekonominin tüm varsayımları geçersizdir ve bu varsayımlardan ulaşılabilecek sonuçlar etrafımızda gördüğümüz hemen her şeyle çelişmektedir. Özellikle gerçek dünyaya ilişkin problemlerin mikro iktisatçılar arasında tartışması günden

---

[173] James Devine, "Psychological Autism, Institutional Autism and Economics", Post Autistic Review Issue no.16, October 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue16.htm, 4 Aralık 2007.

[174] Bernard Guerrien , "Is There Anything Worth Keeping in Standart Macroeconomics?", Post Autistic Review Issue no.12, March 2002, , (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Eapae_news/review/issue12.htm, 26 Mayıs 2007.

[175] Jacques Sapir, " Response to Guerrien's Essay", Post Autistic Review, Issue no. 13, May 2002 (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/join.htm, 12 Haziran 2007.

güne imkânsız hale gelmiştir. Matematiksel bilgiler tüm çalışmaları kaplamaktadır.[176]

Neo-klasik iktisadın üzerine kurulu olduğu tüketici tercihi teorisi iktisadi aktörlerin davranışlarının rasyonel olduğunu varsayar. Bu görüş karmaşık yaşamları ve toplumları her koşulda rasyonel seçimler yapan oluşumlara indirgemektedir. Fayda maksimizasyonu adı altında tüm tarih, kişilik ve kültür silinmektedir. Bu yüzden bu teori özellikle kolektif davranışlarda çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.[177]

Günümüzde iktisat literatüründe neo-klasik iktisadın "firmanın davranışı" olarak öğrettiği şeyin (artan marjinal maliyeti azalan marjinal gelire eşitleyerek karlılığı maksimize etmek) mevcut firmaların ve ürünlerin en fazla %5'inde uygulandığı sonucuna varan birçok araştırma vardır. Birçok ürünün karşı karşıya kaldığı gerçek maliyet koşullarına ilişkin araştırmalar, vakaların %95'inde ya da daha fazlasında makul bir ürün seviyesi içerisinde marjinal maliyetlerin ya sabit kaldığını ya da düştüğünü ortaya koymuştur. Firmaların gerçek davranışlarına ilişkin araştırmalar da benzer olarak, vakaların %95 ya da daha fazlasında firmaların azalan marjinal geliri hiç hesaba katmadan mümkün olan en yüksek seviyede satışa ulaşmaya çalıştıklarını göstermiştir. Benzer şekilde tüketicilerin bütçe doğrusu ile kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu noktayı hedefleyerek ne satın alacağına karar verdiği bakış açısı da deneysel çalışmalarda trajik biçimde başarısız olmuştur. Buna ilişkin son ve en iyi referans, Sippel 1997, çok iyi dizayn edilmiş kontrollü bir deneyde bu teorinin öğrencilerin davranışlarını tahmin etmekte başarısız olduğu gözleminden yola çıkarak çok dürüst biçimde sonuçta insanların nasıl davrandığına ilişkin bir tanım olarak bu teorinin sınırlarını ekonomistlerin daha fazla dikkate almaları gerektiği sonucuna varmıştır. Bu deneysel başarısızlıklara karşın iktisatçıların standart firma ve tüketici tercihi teorisini öğretmeyi sürdürüyor

[176] Gökmen Tarık Acar, "Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi", s.24

[177] Kurt Jacobsen, " Revolt in Political Science", Post Autistic Review, Issu no.6, May 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue6.htm, 11 Haziran 2007,

olmaları, belki de standart mikro ekonomiye karşı yapılabilecek en güçlü suçlama olacaktır.[178]

Neo-klasik kuramın eleştirilen diğer bir yanı da bireyi toplumdan soyut yaşayan ve diğer bireylerle ilişkisi olmayan bir varlık konumuna indirgemesidir. Mikro iktisat teorisine yöneltilen bu yoğun eleştiriler birçok alanda teorinin ciddi eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Genel kanı mikro iktisadı bütünüyle terk etmek değil yalnızca işe yaramadığı düşünülen kısımlarının terk edilmesi yönündedir. İktisat metodolojisinin önemli ismi Bruce J. Caldwell'e göre "iktisadi akıl yürütme" olarak isimlendirdiğimiz şey büyük ölçüde mikro ekonomiye dayanmaktadır. Öğrencilere mikro ekonomi dersi verirken çok düşük seviyede matematik kullanılabilir. Elastikliği hesaplamak için kullanılan az seviyede cebir dışında tüm kavramlar, -üretim olasılık eğrisi ile arz ve talep diyagramları başta gelmek üzere- grafiksel olarak ele alınabilir. Bu basit araçlar grubuyla öğrencilere dünyanın nasıl işlediğine dair pek çok şey öğretilebilir. Temel olarak, mikro iktisat grafikleri dünya hakkında öyküler anlatmak için kullanılabilir. Örneğin fiyatın belirlenmesini tartışırken arz ve talep diyagramlarının kullanılması çok faydalı olacaktır. Temel ekonomik akıl yürütme ve basit diyagramlar, ekonominin de ötesinde, politik ekonomi diye isimlendirebileceğimiz konularda da hikâyeler anlatmak için kullanılabilir. Sonuç olarak mikro ekonominin biçimsel karmaşıklığı sürekli artan modellere dönüşmesi gerçekten kaygı vericidir ama bu mikro ekonominin işlevsiz olduğu sonucunu getirmez.[179]

Neo-klasik teorinin özü rasyonellik, denge ve yeterli bilgiyi içerir. Bu, kolayca uyarlanabilir bir teorik temeldir ve hem sağ hem de sol merkezli birçok ideolojik yapıya hizmet etmektedir. Teorisyenler neo-klasik yaklaşımı rekabetçi piyasalara olduğu kadar sosyalist planlamaya ve kapitalist tekele

[178] Steve Keen, " Two Perspectives to Guerrien's Question", Post Autistic Review, Issue no.14 June 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 11 Ocak 2008.

[179] Bruce J.Caldwell, "In Defence of Basic Economic Reasoning", Post Autistic Review, Issue no.13, May 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue13.htm, 25 Ağustos 2007.

de uyarlamaya çalışmışlardır. Bireyselci pro-market neo-klasik iktisatçılarımız (örneğin Milton Friedman) olduğu kadar liberal veya sosyal demokrat neo-klasik iktisatçılarımız (Kenneth Arrow, Paul Samuelson gibi) ve aynı zamanda "Marksist" neo-klasik (Oskar Lange, John Roemer ve Jon Elster gibi) iktisatçılarımız da vardır. Günümüzde birçok neo-klasik iktisatçı, özellikle son 20 yıl içinde, neo-klasik temel teorinin bazı sınırlamalarını kabul etmektedir. Örneğin Herbert Simon'un "sınırlı rasyonellik" kavramı bugün kabul edilmektedir. Birçok deneysel iktisatçı, neo-klasik aksiyomlara karşı şüphecidir. Bununla birlikte temel neo-klasik varsayımlar halen ders kitaplarına ve dergilere hükmetmektedir. Neo-klasik teorinin temel fikirleri müfredattan dışlanmamalıdır ama eşlik eden alternatifler de yerleştirilmelidir. Örneğin "rasyonel iktisadi insanı" temel alan psikolojik varsayımlar açık hale getirilmeli ve diğer psikolojik yaklaşımlarla karşılaştırması yapılmalıdır. Oyun teorisinin tekniklerinin üzerinde durulduğu kadar teorinin kavramsal sınırlarının da üzerinde durulmalıdır. Öğrenciler anahtar fikirleri belirlemeye, karşılaştırmaya ve eleştirmeye teşvik edilmelidir. İktisadı yeniden canlandırmanın önemli ilk adımı kavramların ve fikirlerin anlamlarını ve tarihsel evrimlerini daha iyi anlamamızı sağlayabilecek olan iktisat metodolojisine ve iktisadi düşünce tarihine daha fazla yer ve prestij sağlamak olacaktır.[180]

Her şeye rağmen standart teoride rasyonalitenin ve diğer varsayımsal kavramların, piyasa dışı koordinasyon mekanizmalarının olabilirliğini tartışmak üzere iktisat teorisinin diğer sosyal bilimlerle ilişkisini yoğunlaştırma ihtiyacı da açık olarak beliriyor. Süregelen iktisadi krizler en azından kamu müdahaleleri gereğini ve bireysel ile kolektif aktörlerin birlikte düşünülmesi ihtiyacını ortaya çıkarıyor. İktisat biliminde disiplinler arası bir arayışın veya en azından yeni bir disiplinin sahasının tanımının yapılması gerektiğine kuşku yoktur. İktisat bilimi felsefi bir yaklaşımı ve bununla birlikte, ahlak ve morale

[180] Geoffrey M. Hodgson, " Theoritical substance should take priority over technique", Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://ww.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 25 Ağustos 2007.

ait olduğunu iddia ettiği alanları terk ederek, kendine, deneye sunabileceği, sonuçları ampirik testlerle sınayabileceği tarihsel zamanın ve mekansal boyutların ötesinde bir çalışma alanı oluşturmuştur.[181]

[181] Metin Sarfati, "İktisat Bilimi Üzerine Tartışma", İktisat Dergisi (2001), Sayı:415, İFMC Yay., İstanbul, s.10

3.2 POST OTİSTİK İKTİSATIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Post Otistik Hareket Fransa'da Haziran 2000'de, bir grup ekonomi öğrencisinin "otistik iktisat" başlığı altında iktisat öğretisinin dogmatik ve eleştirilemez yapısına, iktisat alanında neo-klasik iktisat teorisinin egemenliğine, matematiğin kontrolsüz bir biçimde amaç olarak kullanılmasına karşı eleştirilerin yayınlandığı bildiriyle başlamıştır. Yayınlanan otistik iktisat bildirisiyle, deneysel ve somut ekonomik gerçekliklerin öncelikli ele alınması, çoğulcu yaklaşımların ekonomik birimlerin karmaşıklığına adapte edilmesi, büyük ekonomik sorunların çözümüne ilişkin çaba sarf edilmesi ve ekonomi otoritelerinden ekonomi bilimini tepkisizlikten ve sosyal sorumsuzluktan kurtaracak reformları başlatmaları istenmektedir.[182]

Post Otistik İktisat savunucularının; iktisat teorisinde aşırı derecede matematikselleşmenin olmasına karşı olmaları, iktisatta matematiğin kullanılmasına karşılarmış gibi algılanması yanlıştır. Çünkü hareketin oluşumundaki etkin öğrenciler, ekonomide matematik biliminin kullanılmasına karşı çıkmamışlardır.[183]

Fransa'da öğrencilerin bildirisinden sonra, iktisat alanındaki bazı öğretim görevlileri de öğrencilere yayınladıkları bildiriyle destek vermişlerdir. Öğretim görevlileri ve iktisat dersini vermekle sorumlu olanlar öğrencilerinin taleplerini destekleyerek kendi analizleri içinde yer vermişler ve bilimsel metotların iktisat alanında önem kazanmasını vurgulamışlardır. Öğretim görevlilerinin bildirisi konunun kamuoyunda tartışılmasını gündeme getirmiştir.

---

[182] Edward Fullbrook, "A Brief History of the Post-Autistic Economics Movement", Post-Autistic Economics, 21 November 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/history.htm, 25 Şubat 2007

[183] James K. Galbraith , "A contribution on the state of economics in France and the world", Post Autistic Economics, Issue no: 4, 29 January 2000, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/texts/Galbraith1.htm, 25 Şubat 2007,

Tartışmalar, 21 Haziran 2000 yılında öğrencilerle yapılan röportaj ve görüşmelerinin ayrıca post otistik iktisat hareketini başlatan öğrencilere sempati duyan akademisyenlerle yapılan mülakatların Le Monde gazetesinde yayınlanmasıyla başlamıştır. Tartışmalar diğer gazete ve dergilerde de devam etmiştir. Yazılı ve görsel medyadaki tartışmaların giderek artması ve öğrencilerin bildirisine onay mahiyetindeki imzaların çoğalması neticesinde dönemin Fransız Eğitim Bakanı Jack Lang tartışmaları, şikâyetleri, itirazları ve istekleri ciddi bir biçimde değerlendireceğini belirtip, gerekli araştırmaların yapılması için komisyon kurulacağını açıklamıştır. Jack Lang komisyon başkanı olarak Jean Paul Fitoussi'yi görevlendirerek konuyla ilgili yani iktisat eğitiminin müfredatı ile ilgili kendisine rapor verilmesini istemiştir. Çünkü önceki aşamalarda da belirtildiği gibi müfredatın analitik düşünceye önem vermediği, neden sonuç ilişkisinin sorgulaması yapılmadan ezberci bir zihniyete yer verdiği ve matematikten yararlanılmak yerine, matematiğin içinde kaybolunmasına sebebiyet verdiği yolunda şikâyetler, itirazlar ve olumsuz düşünceler bulunmaktaydı.[184]

Konunun resmiyet kazanması ve kamuoyu tartışmaları neticesinde hareket ikinci aşamasına ulaşmıştı ve aynı zamanda uluslararası bir boyut kazanmıştır. Eylül 2000'de Post Otistik İktisat hareketinin ilk bülteni yayınlanmıştır. Yayınlanan bülten Fransa'da gerçekleşen olaylarla ilgili olarak bilgi edinmeleri için insanları teşvik etmiş ve cesaretlendirmiştir. Öğretmeler ve öğrenciler iktisat alanındaki akademisyen ve öğrencilere bültenlerini ve internet adreslerini içeren postalar göndermişlerdir. Hareketin ikinci sayısı yayınlandığında, yani Ekim ayında, 36 ülkede yeni abonelere ulaşılmıştır.

Başlangıçta neo-klasik iktisatçılar Post Otistik İktisat hareketini görmezden gelmeyi tercih etmişlerdir. Fakat artık iyiden iyiye reform istendiğinin anlaşılması neticesinde sessiz bir biçimde uzun süre kalınamayacağı anlaşılmıştır. Le Monde gazetesinde Robert Solow ve

[184] Ronnie Morrison , " Post Otistik İktisat" , "Prosperity", February 2001, (çevrimiçi), http://www.prosperityuk.com/prosperity/articles/pae.html, 12 Mayıs 2007

Ollivier Blanchard'ın yeni harekete karşı aleyhte yazıları yayınlanmıştır. Ayrıca diğer muhalif kanattan gelen yeni hareketi engelleme çabaları zayıflığıyla iki taraftaki insanları da şaşırtmıştır. Belirli gazete ve bültenlerdeki makalelerden sonra, yeni hareketi organize eden öğrencilerden Gilles Raveaud, Olivier Vaury, Iona Marinescu yayınlamış oldukları bildiri ve sonrasındaki bültenleriyle kamuoyunda konunun gündeme gelmesini sağlamışlardır. Çok az bir zaman sonra konu Fransız üniversitelerinde de tartışılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeyi, Post Otistik İktisat teorisine ilişkin Fransız basınında yer alan makaleler takip etmiştir. Şubat 2001 de *L'economie politique* yayınladığı sayısının tamamını neo-klasik - post otistik tartışmalarına ayırmıştır. Fransız ulusal basınındaki makale ve mülakatlardan, Bernard Paulre, Olivier Favereau, Yann Moulller-Boutang, Jean Gadrey ve Andre Orleon gibi ekonomistlerin öğrencilerin tarafına geçmiş olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca 200'den fazla akademisyen iktisatçı öğrencilerin yayınladıkları bildiriyi imzalayarak destek olmaya başlamışlardır. Dünya medyalarının dikkatini çekmiş olan post iktisat hareketi, www.paecon.net sitesi ile birlikte uluslararası ilgiyi kendisine doğrudan yöneltebilmiştir. 2001 Kasım'ına girildiğinde Fransız öğrenci liderleri Gilles Raveaud ve Iona Marinescu Leeds de (İngiltere) "Ekonominin Geleceği" konulu uluslararası konferansa katılmışlardır. Bu gelişme Fransa'daki hareketle ciddi bir bağın oluşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda James Galbraith Paris'e giderek hareketin öncüleriyle görüşmüştür. 2001 Haziranda Galbraith Post Otistik İktisat gazetesinin 4. sayısında Solow'un makalesine istinaden cevap yazmıştır.[185]

Aslında tartışılan konu hiç de önemsiz bir konu değildi. Çünkü uzun zamandan beri iktisatta geçerli ve egemen olan neo-klasik iktisat sorgulanıyor ve belki de artık sona ermesi gerektiğine inanılıyordu. Daha önceki bölümlerde anlatılan eleştirilere ilave olarak Neo-klasik İktisat'a göre iktisatta talebin incelenmesi modern fizik yöntemlerine göre olmalı görüşü,

[185] Furkan Evranos, " Neo-klasik İktisat ve Post Otistik İktisat Tartışmaları", (Çevrimiçi), http://www.ekonomist.gen.tr, s. 39, 15 Temmuz 2007

piyasada gerçekleşen sonuç serbest seçimi yansıtır görüşü, kapitalizme alternatif olabilecek herhangi bir sistemin bulunmadığı görüşü, ekonomik etkinlik ve kar maksimizasyonun her şeyin üstünde olması gerektiği görüşü de eleştirilen ve sorgulanan düşünce ve görüşlerdi.[186]

Hareket İngilizce ve Fransızca olarak düzenlenen yeni internet siteleriyle çok daha geniş kitlelere ulaşmayı başarmış ve Reveaud ile Marinescu'nun İngiltere seyahatinde realizm ve ekonomi üzerinde durulmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken hareketin e-mail grubunun üye sayısı 5000'e ulaşmıştı. 100'den fazla ülkede birçok akademisyene ve eserlerine grupta ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Hareketin gazetesine, bültenine destek verenler; James Galbraith, Frank Ackerman, Andre Orlean, Hugh Stretton, Jacques Sapir, Edward Fullbrook, Gilles Raveud, Deirdre McCloskey, Tony Lawson Geoff Harcourt, Joseph Halevi, Sheila C. Dow, Kurt Jacobsen, Paul Ormerod, Steve Keen, Grazia letto-Gilles, Emanuella Biencourt, Le Movement Autisme-economie, Geoffrey Hodgson, Ben Fine, Michael A.Bernstein, Julie A. Nelson, and Jeff Gates.

Tüm bunlar olurken Fitoussi'nin raporu açıklandı. Raporda ekonomik gerçekliklerle, üniversitedeki derslerin yapısal ve içerik olarak entegre edilmesi gereği vurgulanmıştı. İdeolojik yaklaşımların iktisadi gerçekliklerin önüne geçmemesi de vurgulanan önemli noktalardandı.[187]

---

[186] Steve Cohn , "Common Ground Critiques of Neoclassical Principle Texts", Post Autistic Economics Review, Issue no.18, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue18.htm, 25 Şubat 2007,

[187] Edward Fullbrook, "A Brief History of the Post-Autistic Economics Movement", Post-Autistic Economics, 21 November 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/history.htm, 25 Nisan 2007.

3.3 EGEMEN İKTİSATIN OTİSTİK NOKTALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.3.1 Matematiğin Aşırı Kullanımı

İktisadın matematiksel yöntemlere aşırı derecede yer vermesi son dönemde neo-klasik iktisada en çok yöneltilen eleştirilerden biri olmuştur. Matematiğe ilişkin eleştiriler mikro iktisat tartışmalarıyla iç içe geçmiştir ve bu tartışmaları aktaracağımız bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Burada genel olarak matematiğin bir sosyal bilimde ağırlığının ne olması gerektiği sorgulanacaktır. İktisatla matematik arasındaki ilişki ve bu ilişkinin kapsamı son yıllarda çokça tartışılan konulardan biridir. Bu konuda iki uç görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri iktisat biliminde matematiğin tamamen gereksiz olduğunu savunurken, diğer görüş ise neredeyse iktisadı matematiğin bir alt disiplini olarak algılamaktadır. Bu görüşlerin ikisi de doğru değildir. Matematiğin kendine has ayrı bir dili olmakla beraber, matematiğin iktisadi sorunları açıklamada gerekli olduğu ölçüde kullanılması gerekmektedir.[188]

Matematiğin bilimsel bir yöntem olarak vazgeçilmez bir araç olduğu tartışma götürmezdir. Bununla birlikte sosyal bilimlerde matematik kullanımı, fizik gibi doğal bilimlerdeki kadar geniş kapsamlı ve belirleyici olamaz. Birey davranışlarının mutlak bir nedensellik üzerine oturmaması, toplumsal ilişkilerin matematiksel dille ifade edilemeyecek kadar karmaşık ve öngörülemez oluşu, matematiksel olarak ifade edilebilen ilişkilerin de çoğu zaman bireyin yargılama kapasitesini aşacak kadar geniş kapsamlı olması bunun başlıca sebepleri olarak gösterilebilir. Matematiğin bazen "matematikçilerin bile anlamakta güçlük çekeceği" kadar ileri düzeyde ve yoğun kullanımı, iktisadın sosyal dinamikleri incelemedeki yöntemlerinin ciddi biçimde sorgulanmasına yol açmaktadır. Yoğun matematiksel formüller

[188] Acar, a.g.m., s.17

kullanarak bir matematiksel sonuca ulaşmanın fakat bu sonucun farklı ekonomik açılımları hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmamanın hiçbir önemi yoktur.

Matematiğin aşırı kullanımı iktisat tarihimizin son 50 yılı içinde biçimlenmiştir. Neo-klasik iktisadın önemli ismi Alfred Marshall'ın yazdıklarında çok az matematik vardı ve matematiği yalnızca bir yardımcı araç olarak görüyordu. Matematiğin gerekli olduğunu ama bütünüyle matematiğe dayanan soyut bir iktisadın doğru olmayacağını düşünüyordu. İktisadın 100 yıl sonra bu noktaya gelmesinde iki kutuplu dünyanın önemli bir yeri vardır. Özellikle 1948'den sonra çift kutuplu dünya, kapitalist ülkelerde piyasa ideolojisinin üzerinde çok durulması sonucunu doğurmuştur. Ama aşırı matematikleştirmenin tek sebebi bu değildir. Formalizasyon kendini besleyen bir süreçtir. Teknoloji ilerledikçe karmaşıklık ve işgücünde uzmanlaşma artmaktadır. Bu kadar yüksek seviyeli uzmanlaşmaya gerek duyulmasının sonucu olarak akademik çevrelerle de ilişkiye geçilmiştir. Bu yüzden bilginin ticarileşmesi söz konusudur. Bu da üniversiteleri bağımsız bilgi merkezleri olmaktan çıkartarak iktisat yerine işletme gibi doğrudan ticari hedefler güden bölümlere yönelmesine yol açmıştır. İktisat ve diğer sosyal bilimlerin bu ilgi kaybına tepkisi aşırı biçimselleşme şeklinde olmuştur. Matematikleşme de bunun sonucu olarak gelişmiştir.[189]

İktisada doğa bilimleri gibi yaklaşmak ya da onu evrensel doğrulara ulaştırmaya çalışmak, iktisadı tek tipleştirmeye götürür. Bu süreçte matematiği "resmi" bir dil olarak kullanmak iktisadın kendi varsayımları içerisinde sonuçlara ulaşmasını sağlarken toplumsal yaşamdaki iktisadi ilişkileri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Varsayımlar oluşturulurken formüller değil, gerçek yaşamın olasılıkları temel alınmalıdır. İktisadi modellerin matematiksel biçimlerle temellendirilmesi yoluna gitmek, iktisadın

[189] Geoffrey M. Hodgson, "How Did Economics Get Into Such a State?", Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 4 Aralık, 2008.

varmak istediği sonuçları kolaylaştırır. Bu biçimselleştirme, disiplinin ilişkileri tanımlama ve çözümlemedeki eksikliğini örterek kitleler karşısındaki saygın konumunu pekiştirecek 'bilimsel karizmanın yaratılmasını sağlayacaktır ve böylece matematiksel biçimler hakim olduğu için sonucun eleştirelliği de ortadan kalkmış olacaktır.[190]

Prof. Dr. İzzettin Önder'e göre matematiğin kullanılışı ile ilgili olarak problemler bulunmaktadır. Nitekim bir makalesinde: "Matematik, tabiatıyla çok güçlü bir araç, bu doğru, fakat matematik bir araç olmaktan öte, bir amaç haline getirildi. Olayları bilimsel bir görüntüyle bulandırıyor. Oysa her şey matematikle açıklanabilir olmadığı gibi, bu aletin boyutlarını çok iyi bilerek kullanmak gerekli. Fakat bunu her şeyde kullanılabilecek ve kullanıldığı zaman da sosyal boyutu tamamıyla dışlayacak bir hale getirmemek lazım." demiştir.[191]

İktisat biliminde büyüme, enflasyon, faiz, işsizlik, marjinal yatırım, tasarruf ve tüketim eğilimleri gibi makro ekonomi konuları ile tüketici fayda maksimizasyonu, üretici fayda maksimizasyonu, maliyet analizleri gibi mikro ekonomi konularının araştırılmasında, incelemesinde tabi ki matematiksel hesaplamalar kullanılacaktır. Ancak anlatılanlar saf ekonometrik denklemler halinde sıralanılırsa anlaşılabilirliğini ve öğrenciler tarafından yorumlanılmasını zorlaştıracaktır. Denklemler ve matematiksel ifadeler, sözel yorumlamalara yardımcı, aracı nitelikte kullanılmalıdır. Sadece öğrenciler ya da iktisat çevreleriyle ilgili olarak değil, toplumun iktisadi gelişmeleri çok daha rahat anlayabilmesi açısından da önemlidir. İktisatta matematiksel analizin bu gelişim süreci teorik planda mükemmel, ama hayatın gerçekleriyle uyumsuz modeller yaratılmasına yol açmıştır. Bu yönelimin altında iktisadı matematik kadar kesin bir bilim yapma isteğinin yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[190] "Post Otistik İktisat Hareketine Katkı", (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/karincalar.htm, 23 Eylül 2007.
[191] İzzettin Önder, "İktisat Eğitiminin Niteliği", İktisat Dergisi, Sayı.415, 2001, s.12.

İktisat, doğal bilimler gibi bir bilim değildir. Mutlak gerçeklere dayanmaz ve toplumsal yapı değiştikçe iktisadın "değişmez" diye bilinen öğeleri değişmeye başlar. Örneğin "Minimum ücret seviyesinde bir artış, niteliksiz işçilerin istihdamında bir azalışa yol açar" ifadesi her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Kuzey Amerika örneklerinde minimum ücretlerin yükselmesi durumunda en az nitelikli işçilerin istihdamının sabit kaldığı ya da yükseldiği gözlemlenmiştir. Bu tür yanılgıların sebebi; ekonominin, tek bir değişkeninin değişmesi durumunda sonuçta ne olacağını görmemizi engelleyecek derecede karmaşık bir ilişkiler ağından ibaret olmasıdır. İktisadın evrensel kanunları yoktur. Yalnızca çok değişken mekanizmalar vardır.[192]

Elbette bu değişken mekanizmaların mutlak neden sonuç ilişkilerine dayandırılması da mümkün değildir. İktisadın aşırı matematikleştirilmesi ise temelde bunu yapmaya çalışmaktadır. Hâlbuki iktisadi etkinliği belirleyen bireysel ve toplumsal faktörler sürekli bir hareket halindedir. İktisadi dengesizlikleri etkileyen faktörlere bireylerin bilgileri, inançları, çevrelerindekileri algılayış biçimleri ve davranışlarına ilişkin mazeretleri de eklenmelidir. Bu gerçekleşirken bu inançlar, yorumlar ve mazeretler de sürekli olarak değişim geçirecektir. Çünkü bunlar sosyal faktörlerdir. İnsan sürekli öğrenir ve yenilenir. Gelecek hiçbir zaman geçmişin tekrarı değildir. İnsan dünyasında dün gerçekleşmiş olan, bize yarın neler olacağını tam olarak söyleyemez.[193]

Sosyal bilimlerin her zaman biçimsel bir yapı kurmasının gerekli olmadığı çoğu zaman unutulmaktadır. Problemin arkasındaki sosyal ve kurumsal yapının analizinin asıl önem taşıyan şey olduğu iktisat tarihi ile de kanıtlanmıştır. Bireyin tek bir dürtü ile (fiyatlar) harekete geçtiği düşüncesi bizim en evrensel kanunumuzdur ama bireyin aslında "dürtülerle" harekete geçtiği göz ardı edilmektedir. Egemen iktisadın birey davranışına ilişkin

[192] André Orléan, "İktisatta alçakgönüllük", Çev. Gökmen Tarık Acar, Post Autistic Review, Issue no.5, March 2001, (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_orlean.htm, 4 Aralık 2008.
[193] Acar, a.g.m., s.19

evrensel bir kural (yani fayda maksimizasyonu) geliştirdiği iddiası tasfiye edilmelidir. Bireylerin bilgiyi işlemekteki yeteneklerinin sınırları bilinmektedir. Hiç kimse elindeki bilgiyi bütünüyle faydaya dönüştürememektedir. Dolayısıyla maksimum kavramı da aslında havada kalmaktadır. Aktörlerin doğru davranışları ancak kurumsal ve sosyal ilişkiler temelinde analiz edilebilir.[194]

Fransız öğrencilerin başlattığı tartışmada aşırı matematik kullanımına ilişkin eleştirilere verilen yanıt, matematikselleşmenin iktisadın bilimsel niteliğinin bir gereği olduğu şeklindedir. Bir bilimin mutlaka matematik kullanmak zorunda olduğu iddiası ise doğru değildir. İktisadın amacı yaşanan gerçekliği aydınlatmaktır ama matematiğin yalnızca kesinliğe dayanan alanlarda işlevli olabilir. Sosyal gerçeklikte ise çoğu zaman bu kesinlikler yoktur. Bir konunun bilimin ilgi alanına girmesi için mutlak deterministik ilişkilerin var olması gerekmez. Önemli olan olayların arkasındaki yapıların keşfedilebilmesidir. Bilim sebep sonuç ilişkilerini incelerken bu ilişkilerin altında yatan ve net olarak görülemeyen olayları da inceler. Matematiği tek araç olarak görmek bu olayları dışlamak demektir. İşsizlik, yoksulluk ve benzeri sosyal olayları incelerken eğer doğru matematiksel yöntemler varsa elbette bunları kullanmak doğru olacaktır ama bu konuda yapılan araştırmaları bilimsel olarak tanımlamak için matematiksel olması zorunluluğu yoktur.[195]

Nobel Ödüllü iktisatçı Amartya Sen'in Le Monde'a verdiği demeçte matematiğin iktisat bilimi için tek temel araç olmadığını söylemesi, matematiğin iktisattaki yerine ilişkin tartışmaların en ciddi isimlerce takip edildiğinin bir göstergesidir. Bir araç olarak matematiğin önemi ve sağladığı faydalar açıktır. Ancak iddia edildiği gibi bir "araç" olmaktan "tek başına bir amaç olmaya" doğru giden bir matematik, kaçınılmaz olarak iktisadi olayları

[194] Paul Ormerod, "Beyond Criticism", Post Autistic Review, Issue no.7, July 2001, (Çevrimiçi) http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue7.htm, 4 Aralık 2008.
[195] Tony Lawson, "Back to Reality", Post Autistic Review, Issue no.6, May 2001, (Çevrimiçi) http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue6.htm, 4 Aralık 2008.

sosyal, kültürel ve ideolojik temellerinden soyutlayacaktır. Bu yüzden Geoff Harcourt'un ifade ettiği gibi: "Matematik iyi bir hizmetçi ama kötü bir efendidir"

3.3.2 İktisatta Gerçekçilik Sorunu

İktisadın gerçek yaşamdan kopuk olduğu ve düzmece senaryolar üzerinde kurulu bir mantık yürüttüğü iddiası, neo-klasik iktisada yöneltilen diğer bir eleştiridir. Gözlemlenen gerçek iktisadi ilişkilerle neo-klasik teoriler ve bu teorilerin öngörüleri çoğu zaman birbiriyle uyuşmamaktadır. Bunun altında yatan en temel sebebin yukarıda da değinilen "matematikselleştirme" eğilimi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü matematiksel ilişkiler mutlak neden-sonuç ilişkilerine dayanırlar ve iktisadi gerçekliği matematiğin diliyle ifade etmek için belirli basitleştirmelere gitmek, ya da matematiksel dille ifade edilebilecek ilişkiler kurmaya çalışmak ve dolayısıyla gerçekten kopuş yaşamak kaçınılmaz olacaktır.

Dünya ülkelerinde son dönemde yaşanan krizler ya da Fransa'daki işsizlik düzeyi gibi güncel problemlerin analizinde neo-klasik teorinin söyleyebileceği fazla bir şey yoktur. Genel denge teorisi yüksek seviyede merkezi bir ekonomiyi tanımlamaktadır ama bu tür bir ekonomiye neo-klasik iktisatçılar bile inanmamaktadırlar.[196]

Uluslararası firmalar iktisat teorileri hariç her yerde varlıklarını sürdürmektedir. Uluslarüstü sermaye hareketleri için dünya çapında gösteriler yapılmaktadır. Bununla birlikte iktisat eğitiminin bu konuda sağlıklı bir yaklaşımı yoktur. Hatta bir üniversite ne kadar yüksek bir üne sahipse öğrencilerinin bu konuda eğitim alma olasılığının da o kadar az olduğu söylenebilir. Bir firmanın kendi ülkesi dışında üretim yapması ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Bu durum firmaları nerede ve nasıl üretmek ve satmak

[196] Gilles Raveaud, "For Guerrien… and Beyond", Post Autistic Review, Issue no.13, May 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue13.htm, 4 Aralık 2008.

konusunda bazı kararlar almak durumunda bırakırken özel bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu yüzden uluslarüstü sermaye için yeni bir teori oluşturulmalıdır. Bu firmaların faaliyetleri hem mikro hem makro iktisadın birer parçası olmalıdır. Geleneksel firma teorileri yalnızca milli üretimi analiz ettiği için yeterli değildir. Bu konuda neo-klasik iktisadın gerçek ekonomik ilişkilerle uyumlu bir teorisi yoktur.[197]

Sosyal sınıflar arasındaki gelir dağılımını incelerken "Ücretler ve karların seviyesini ne belirler?" sorusuna neo-klasik teorinin vereceği bir yanıt yoktur. Çünkü bu sosyal sınıflar neo-klasik teorinin açıklayabileceği değişkenler değildir. Keynes ve Marx tarafından az çok ele alınan güç kavramı klasik teoride yoktur ve neo-klasik teori tarafından da açıkça reddedilmiştir (tüm aktörler eşittir).[198]

Neo-klasik iktisat sınıf ilişkilerine değinemez, çünkü fiyatların ve mübadelenin sosyal temellerini uzun zaman önce reddetmiştir. Kapitalizmin altında yatan dinamiklerle ya da laik eğilimlerle de başa çıkamaz, çünkü araçları piyasa aktivitesiyle sınırlanmıştır. Ayrıca ekolojik sınırlamalarla da baş edemez çünkü kaynakların sınırsız olduğu temel varsayımı üzerine oturtulmuştur.[199]

Neo-klasik iktisat ekonomik yaşamı piyasa aktivitelerine indirgeyerek analiz için gerekli olan basitleştirmeyi yapmaktadır. Ancak bu basitleştirme, tüm yapının üzerinde yükseleceği temeli oluşturduğu için yaratılan modellerdeki eksikliklerin de sorumlusu olmaktadır. Bilim olma iddiasındaysanız ele aldığınız gerçekliğin bir kısmını basitleştirmek zorundasınız demektir. Aksi takdirde ya hiçbir sonuca ulaşamaz ya da birçok sonuçla karşılaşırsınız. Mantıksal ilişkiler kurarken mutlaka matematiksel bir

---

[197] Grazia Ietto-Gillies, "Economics and Multinationals", Post Autistic Review, Issue no.7, July 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue7.htm, 4 Aralık 2008.
[198] Rotering Frank,"Towards a New Economics", Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 4 Aralık 2008
[199] Rotering, a.g.e.

bağ kurmak gerekir ama ilerledikçe yine karmaşıklık ortaya çıkacak ve yine bir kısım basitleştirmelere gitmek gerekecektir. Neo-klasik iktisat işe bireyle başladığına göre, bireyi mümkün olduğunca basit olarak tanımlamak gerekir. Bunun için gerçekte gözlemlenemeyen bir tercih fonksiyonu belirlenir ve tüm hesaplamalar bunun üzerine kurulur. Gördüğümüz gibi bu analitik bir başarı sağlamaz. Aslında bu durumda tüm yaklaşımı yeniden değerlendirmek gereklidir ama bunun yerine aynı yöntemlere devam edilerek bu çalışmalarda kazanılan ilerleme "bilimsel ilerleme" olarak düşünülmektedir.[200]

Önceki bölümde değinilen "biçimselliğin kendini besleyen bir süreç olması" tam olarak budur. Matematiksel yöntemlerle başarı kazanılamayan bir alanda tüm yöntemi kökünden değiştirmek; tarihsel, sosyolojik ya da politik başka yöntemler denemek faydalı olabilir. Ancak bu başarısızlığın sebebini matematiksel yöntemlerin eksikliğine bağlamak, doğrudan bu yöntemlere verilen ağırlığın da artmasıyla sonuçlanacaktır. Yapılması gereken, tüm biçimsel modelleri bir kenara atmak değil, gözlemlenen dinamik süreçleri tanımlayacak betimleyici modeller kurmaktır. Önemli olan sosyal gözleme uygun modelin yaratılabilmesidir. İktisat fizikten çok biyoloji gibi bir yönteme sahip olmalı, modellemeye girişmeden önce gözlem ve tanımlama yapılmalıdır. Bir hayvanın davranışları a priori prensiplerle belirlenemez. Uzun süreli bir gözlem ve bu gözlemlenmiş gerçekliğe en uygun modelleri yaratmak gereklidir. Yalnızca tahminlerimizin doğrulandığını gözlemleyerek değil işleyen süreci de adım adım doğrulayarak metodumuzu doğrulamalıyız. Bu statik bir gözlem değil, birçok gözlemden oluşan dinamik süreçlerin modellenmesi olacaktır. Vardığımız sonuçların gerçekten genel davranışların karşılığı olduğundan emin olmalıyız.[201]

---

[200] Gilles Raveaud, "Teaching Economics Through Controversies", Post Autistic Review, Issue no.5, March 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue5.htm, 4 Nisan 2007.
[201] Bruce Edmonds, "Against: a priori theory For: descriptively adequate computational modelling", Post Autistic Review, Issue no.10, December 2001, (Çevrimiçi) http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue10.htm, 4 Nisan 2007.

3.3.3 Mikro İktisadın Gerekliliği

Neo-klasik iktisadın üzerine kurulu olduğu tüketici tercihi teorisi iktisadi aktörlerin davranışlarının rasyonel olduğunu varsayar. Bu görüş karmaşık yaşamları ve toplumları her koşulda rasyonel seçimler yapan oluşumlara indirgemektedir. Fayda maksimizasyonu adı altında tüm tarih, gelenek, kişilik ve kültür silinmektedir. Bu yüzden bu teori özellikle kolektif davranışlarda çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.[202]

Günümüzde iktisat literatüründe neo-klasik iktisadın "firmanın davranışı" olarak öğrettiği şeyin (artan marjinal maliyeti azalan marjinal gelire eşitleyerek karlılığı maksimize etmek) mevcut firmaların ve ürünlerin en fazla %5'inde uygulandığı sonucuna varan birçok araştırma vardır. Birçok ürünün karşı karşıya kaldığı gerçek maliyet koşullarına ilişkin araştırmalar, vakaların %95'inden fazlasında makul bir ürün seviyesi içerisinde marjinal maliyetlerin ya sabit kaldığını ya da düştüğünü ortaya koymuştur. Firmaların gerçek davranışlarına ilişkin araştırmalar da benzer olarak, vakaların %95'inden fazlasında firmaların azalan marjinal geliri hiç hesaba katmadan mümkün olan en yüksek seviyede satışa ulaşmaya çalıştıklarını göstermiştir.[203]

Benzer şekilde tüketicilerin bütçe doğrusu ile kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu noktayı hedefleyerek ne satın alacağına karar verdiği bakış açısı da deneysel çalışmalarda trajik biçimde başarısız olmuştur. Buna ilişkin son ve en iyi referans, Sippel 1997, çok iyi tasarlanmış kontrollü bir deneyde bu teorinin öğrencilerin davranışlarını tahmin etmekte başarısız olduğu gözleminden yola çıkarak çok dürüst biçimde sonuçta insanların nasıl davrandığına ilişkin bir tanım olarak bu teorinin sınırlarını ekonomistlerin daha fazla dikkate almaları gerektiği sonucuna varmıştır. Bu deneysel başarısızlıklara karşın iktisatçıların standart firma ve tüketici tercihi teorisini

---

[202] Kurt Jacobsen, "Revolt in Political Science", Post Autistic Review, Issue no.6, May 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue6.htm, 4 Aralık 2007.
[203] Keen, (2002), a.g.m.,

öğretmeyi sürdürüyor olmaları, belki de standart mikro ekonomiye karşı yapılabilecek en güçlü suçlama olacaktır.[204]

Neo-klasik teorinin temel kavramları fayda ve kar maksimizasyonudur. Modern teorik iktisadımızın kurucuları bunları ekonomik kararların temelinde yatan özellikler olarak görmüşlerdir. Hall ve Hinct'in 1939'da yaptıkları bir araştırma ise neredeyse hiçbir firmanın fiyatlama politikasının neo-klasik teorinin öngördüğü gibi olmadığını ortaya koymuştur. Kar ve fayda maksimizasyonu eksiksiz bilgi gerektirir ve geleceğe ilişkin de tam bilgi gereklidir. Ayrıca karar ile sonuç arasındaki zaman farkı ikisinin farklı zaman dilimlerinde ve çevrelerde gerçekleşmelerine yol açar. Karar anındaki maksimizasyon sonuçtaki maksimizasyon anlamına gelmez, çünkü dünya sürekli bir değişim içindedir. Üstelik hiç kimsenin neo-klasik anlamda bir ekonomik aktör olması da beklenemez. Bireyin bu tür bir varlık olarak tanımlanması ahlaki anlamda da insan varlığına aykırıdır. Maksimizasyon prensibine gerek de yoktur. İlk defa Avusturya iktisatçıları tarafından ortaya atılmış olan "sıfır kayıp" kuralında bireyler arasında serbest mübadelenin gerçekleşmesi için şu üç koşulun bulunması yeterlidir. 1) Bir bireyde başkasına bir şey karşılığı verebileceği malın bulunması ve diğerinin de almak istemesi, 2) İkisinin de bu durumdan haberdar olması, 3) Bunu yapacak güce sahip olmaları. Bu varsayım geleceği mükemmel görüş ön koşuluna dayanmaz. Birey, optimum olmasa da, tercih edilir davranışlarda bulunur. Bir iktisadi aktivite için zorunlu koşul bireyin refahının düşmemesidir. Bu yaklaşımda denge de yoktur, yalnızca ulaşılan belirli konumlar vardır.[205]

Standart mikroekonomiyi reddetmek için çok iyi matematiksel sebepler de vardır. "Rasyonel" olduğu iddia edilen bireyin birçok ekonomik aktivitede rasyonel davranması mümkün değildir. Standart (iki ürün arasında tercih yapan) tüketici modeli, analizi daha basit bir görünüme sokmaktadır. Fakat

---

[204] Keen, (2002) a.g.e.,

[205] Katalin Martinas, "Is the Utility Maximization Principle Necessary?", Post Autistic Review, Issue no.12, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue12.htm, 11 Ocak 2008.

gerçek dünyada yalnızca iki ürün ile yaşayan bir tüketici yoktur. Göz önünde tutulacak her bir ilave ürün fazladan bir eksen gerektirecek (üç ürün için üç eksen, dört ürün için dört...) ve her bir eksen, tüketicinin karşı karşıya kaldığı tercihlerin sayısını da arttıracaktır. Tipik bir batılı tüketicinin aylık olarak satın aldığı her bir ürünün ve bu ürünlerin alt birimlerinin sayısına yakın bir noktaya geldiğimizde tercihlerin sayısı da basit "rasyonel" fayda maksimizasyonunun imkânsız hale geldiği bir noktaya ulaşmaktadır. Örneğin 10 alt birim içeren (10 çeşit deterjan, 10 çeşit ekmek vb.) 30 değişik ürünlük bir grupta göz önünde tutulması gereken kombinasyonların sayısı 10^{30} olacaktır (bu sayının daha iyi kavranması için, evrenin yaşının 10^{18} saniye olduğunu söyleyebiliriz). Bu "boyutluluk laneti" bilgisayar biliminde çok iyi bilinen bir olgudur ve bu tür problemlerde eksiksiz bir maksimizasyon yaklaşımının da imkansız olduğu iyi bilinmektedir.[206]

Mikro iktisattaki (bütün temel ders kitaplarında görülen) temel eksikliklerden biri de fiyatların belirlenmesi mekanizmasıdır. Fiyat, arz ve talep eğrileri, iktisadi aktörlerin davranışlarıyla belirlenirler ama bu davranışları belirleyen faktör yine fiyattır. Dolayısıyla eğer neo-klasik ya da birey temelli bir teori kurmakta kararlıysak mutlaka fiyatı belirleyen bir kurumun varlığını ve aktörlerin birbirleriyle ilişkili olduklarını (pazarlık yaptıklarını) varsaymamız gerekecektir. Eğer herkesin davranışını fiyatlarla belirleyen (price taker) aktörler olarak görürseniz mantık olarak fiyatların açık arttırma biçiminde belirlenmesi gerekecektir. Ancak bundan sonra arz ve talep eğrilerine dayalı bir ilişkiden bahsedilebilir. Mutlaka fiyatı belirleyen bir kurum gereklidir ve bu tür bir aktörü analize soktuğunuz anda da tamamen farklı bir teori ortaya koyulmuş olur. Neo-klasik teorinin kurucuları da bu eksikliğin farkındaydılar. Jevons bundan "trading bodies" kavramıyla kurtulmaya çalışmıştır. Walras ise fiyatların yüksek sesle telaffuz edilerek duyurulduğunu varsaymıştır. Bu problemden her zaman yapıldığı gibi "piyasa güçleri" ya da "arz ve talep kanunları" ile kurtulmak mümkün değildir. Mikro

[206] Keen, (2002) a.g.e.,

iktisat kitaplarında genellikle önce geleneksel tüketici seçimi teorisi kurulur ve davranışları fiyatlar tarafından belirlenen aktörlerin var olduğu düşünülür. Bundan yola çıkmadan bütçe doğrusu çizmek mümkün değildir. Bunun arkasından da ticaret (mübadele) konusuna girilir. Sorun da tam olarak bu noktada başlar: Ticarette karşılıklı çıkarlar söz konusudur ama bu çıkarlar fiyatı belirlemeye yetmez. Bu fiyat belirleme işleminde pazarlık kavramını ortaya atmak gereklidir ve yalnızca iki kişi olduğu zaman sorun yoktur ama her iki tarafta da birden fazla kişi olduğunda rekabet kavramı işin içine girer ve işler karmaşıklaşmaya başlar. Bu konuda mikro iktisat kitaplarında her aktör için fiyatın "veri" olduğu kabul edilir ve aktörler tek başlarına fiyatı etkileme gücüne sahip değildir. Bu noktada yine aynı soru karşımıza çıkmaktadır: Bu fiyatı kim belirliyor?[207]

Neo-klasik iktisadın diğer bir varsayımı da aktörlerin zevklerinin ve tercihlerinin sabit olmasıdır. Varsayıma göre çok büyük miktarda bilgi, aktörler tarafından hiç sorunsuz analiz edebilmektedir ama aynı aktörler tercihlerini değiştiremezler. Diğer insanların tercihleri yalnızca fiyatları etkilediği zaman bireyimizi de etkiler. Bu görüş sadece başka insanlar istiyor diye bir oyuncak isteyen çocuğun davranışını açıklamaz. Hâlbuki gerçek dünyada bu tür davranışlar çok fazladır. Bir Hollywood filminin başarısında bazen bu tür etkenlerin çok fazla yeri olabilir. Geleneksel teori ise iki bireyin birbirlerinin davranışlarını etkilemesini yalnızca fiyat mekanizmasına indirgemektedir. Sabit tercih varsayımının kaldırılması gerçek dünyayı anlamak için birçok analitik araç verecektir. Son zamanlara kadar bu ilişkileri biçimlendirmenin teknik açıdan mümkün olmadığı söylenebilirdi ama metodoloji son zamanlarda birey davranışlarının birbirine etkisini anlayabilecek konuma gelmiştir. Bu yaklaşım teorilerin çok daha bilimsel test yöntemlerini de olanaklı kılacaktır.[208]

---

[207] Bernard Guerrien, "Once Again on Microeconomics", Post Autistic Review, Issue no.16, October 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue16.htm, 25 Ağustos 2007.

[208] Ormerod, a.g.e.

3.3.4 İktisatta Çoğulculuk Sorunu

İktisat bütün yan kollarıyla birlikte, hep neo-klasik bağlamda ele alınmaktadır. Marksist iktisat ya da Keynesgil teori önemsenmemektedir. İktisadi çeşitliliğin anlatılması, yansıtılması konusunda herhangi bir çaba bulunmamaktadır. Ekonomik yaklaşımlardan sadece biriyle ilgili çözümler aranmakta ve sorgulanmaktadır. Araştırmalar ve incelemeler belli bir düşünce doğrultusunda mutlak gerçeklik varmış gibi yansıtılmaktadır. Karşılaştırma ya da diğer teorilerden yararlanarak analiz yapma önemsenmemektedir. İktisadi kavramlara dogmatik boyutlar yüklenmiştir.

Daha önce bahsedildiği gibi, iktisat biliminde çok farklı yaklaşımların olması gerektiği 2000 yılında yayınlanan öğrenci bildirisinde yer almıştır. Ayrıca akademisyenlerin öğrencilere destek olmak için yayınlamış oldukları bildiride de birçok farklı teoriye odaklanmanın gereği vurgulanmıştır. Çoğulculuk ya da çokluk ilkesi ekonomistin kültürünün parçası olmalıdır diye düşünülmektedir. İnsanların herhangi bir konuya çok farklı açılardan bakabilmelerinin ve değerlendirme yapabilmelerinin en önemli gereği çok farklı alanlardan bilgi sahipliğidir. Sürekli gelişen ve karmaşıklaşan dünyada alternatif tanımlarlardan kaçınmak mümkün değildir.[209]

Mevcut iktisat kuramında yapılan değerlendirmelerde çoğulcu anlayışın eksikliği hissedilmektedir. Farklı görüşlerin ortaya çıkabilmesi ve akılcı biçimde değerlendirilebilmesi için alternatiflerin serbestçe rekabet edebilirlikleri önemsenmelidir. Alternatifler teoriler arasında, metotlar arasında, yöntemler arasında, yaklaşımlar arasında, perspektifler arasında modeller arasında ve açıklamalar arasında yaratılmalıdır. Fransız öğrenciler yaklaşımları vurguladıklarında, onların hocaları da çok daha fazla teoriye yöneldiler ve İngiliz öğrenciler de metot ve yaklaşımlara ayrı bir önem

[209] Esther-Mirjam Sent , "Pleas for Pluralism", Post Autistic Review, Issu no.18, February 5, 2003 (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue18.htm, 25 Ocak 2008.

vermeye başlamışlardır. İktisadi analizlere tarihi, sosyolojik ve psikolojik yönlerden bakabilme yetkinliğini sağlayacak unsur çoğulculuk ilkesidir.

Mevcut sistemde derslerin genel olarak düşünceye yer vermediği iddia edilmektedir. Var olan iktisadi sorunlara önerilmiş tüm yaklaşımlar arasında sadece bir tanesi sunulmaktadır. Bu yaklaşım da her şeyi saf aksiyomatik (kendiliğinden doğru kabul edilen) bir süre sonra sanki bunlar iktisadi doğrularmış gibi - açıklama eğilimindedir. Post Otistik İktisat ileri gelenleri bu dogmatizmi kabul etmemektedirler. İşsizlik, eşitsizlik, mali pazarların yeri, serbest ticaretin avantajları ve dezavantajları, küreselleşme, iktisadi gelişme gibi büyük iktisadi sorunları çevreleyen belirsizliği uyum sağlayabilecek yaklaşımlar talep edilmektedir. Ayrıca neo-klasik olmayan teorilerin müfredat içine alınması öncelikli konu olarak ele alınmalıdır. Eleştirel yönelimli analizlerin henüz gündemi belirleyecek bir güce sahip olamaması bir gerçektir. Ama bu gerçeğin arkasında sadece bu analizlerin geliştirdikleri teorik çerçevelerinin yetersiz olmaları yatmıyor. Yetersizliğin temelinde güç ilişkilerinin neden olduğu sınırlamalar özel bir yer tutuyor. En azından formel eğitimin verildiği iktisat bölümlerinde alternatif çerçeveler sunan eleştirel iktisat yaklaşımlarına hemen hemen hiç yer verilmemesi bu ilişkiyi açıkça göstermektedir.[210]

3.3.5 Neo-Klasik İktisatta Fiyat Mekanizması

Fiyat, üretici ve tüketicinin karşılaştığı piyasada oluşur. Fiyat mekanizması da denilen piyasa mekanizması, düzgün çalıştığı sürece temel ekonomik sorunların, en sağlıklı bir şekilde çözümünün sağlanacağı ileri sürülmektedir. Hangi tür malların ne miktarda üretileceği, mevcut sermaye, emek ve doğal kaynakların hangi üretim kesimlerinde kullanılacağı, tüketim biriktirim ve yatırımlar için ayrılacak paranın miktarı serbest fiyat

[210] Ercan Fuat, (1999), "İktisat Teorisi Üzerine Eleştirel Önermeler", İktisat Dergisi, S.389, s.92

mekanizması içinde kararlara konu olmaktadır. Arz ve talep ancak serbest bir fiyat sistemi içinde işleyebilir. Komünist-sosyalist ekonomilerde klasik anlamda fiyat mekanizması kurumu mevcut olmadığından, kısa ve uzun vadeli planlar yolu ile fiyat mekanizmasının işlevi yerine getirilmeye çalışılır.

Fiyat kurumu genel olarak kişilerin ekonomik uğraşılarının uyumunu sağlar. Fiyat, fiyatın anlatımının bir aracı olan para aracılığı ile ekonomik sorunların devlet karışımı olmaksızın, başka bir deyimle bir merkezi plana gerek kalmaksızın çözülmesini mümkün kılar. Diyelim ki tüketiciler fiyatının yüksekliğinden ötürü (A) malı yerine (B) malını yeğlemeye başlamışlardır. Bu takdirde şu durum belirecektir. Daha ucuz olduğu için (B) malına karşı olan talebin çokluğu, bu malı üreten alanda yatırımların ve doğal olarak istihdam hacminin de artmasını da mümkün kılacaktır. (A) malını üreten kesim, tüketicilerin isteklerine uymak, başka bir deyimle fiyatının yüksekliğinden ötürü azalan talebini çoğaltmak için fiyatlarını ayarlamayı gerekli görecek ve karını da, marjinal kar düzeyi dolayında tutmaya çalışarak, talebini arttırmaya çaba gösterecektir. Fiyatlar, ekonomik kararların alınmasına esas olan bilgiyi, yani piyasa durumunu, bu kararları alacak kişilere sağlamaktadır.

Bununla beraber fiyat mekanizması kurumunun, kendisinden beklenen işlevi yerine getirebilmesi için ekonominin rekabet koşulları içinde işlemesi, başka bir deyimle rekabetçi niteliğe sahip olması gerekir. Yukarda belirtmeye çalıştığımız gibi, eğer piyasa, rekabet koşullarından yoksun bulunur, bir malın alıcı ve satıcısı tekel durumuna gelirse, fiyatlar üzerine etki yapabilecek bir yeteneğe, bir güce ulaşabilir. Böyle bir durumda fiyatlar aynı zamanda değişime de çok açık değildir. Arz ve talep, azalıp çoğalmalarına hemen yanıt vermez. Oysa fiyat esnekliği, değişen arz ve talep karşısında üretim kaynakları veya etkenlerinin tahsislerinin ayarlanabilmesi bakımından önemli bir role sahip bulunmaktadır. Fiyatlardaki katılık bu işlevin yerine getirilmesine engel olmaktadır. Bu durum, fiyatların kamu makamları tarafından, daha çok sosyal amaçlarla saptandıkları zamanlarda da kendisini göstermektedir. Savaş yıllarında ve öteki olağanüstü durumlarda hükümet makamlarının

kurdukları fiyat denetim mekanizmaları da, fiyat kurumunun, rekabetçi bir piyasa kolaylığı içinde görevini yerine getirmesi, başka bir deyimle üretim etkenlerinin akılcı tahsislerinde bir düzenleyici rol oynaması tabiatıyla söz konusu olmamaktadır.[211]

3.2.6 Neo- Klasizmde Eksiksiz Bilgi Sorunsalı

Eksiksiz bilgi varsayımı teknolojiye ilişkin tam bilgi varsayımıdır. Bu varsayım genellikle açık biçimde ifade edilmemekle birlikte "veri" olarak ele alınan teknolojinin içinde her zaman vardır. Bu varsayımın yokluğu durumunda firmaların optimum boyutta olmasının ve piyasadaki firmaların tam rekabeti sürdürmek için doğru sayıda olmasının hiçbir garantisi yoktur. Eşitsiz teknolojik bilgi, bazı firmaların bu üstünlüklerini kullanarak piyasayı sömürmesine yol açabilir. Örneğin çok büyük miktarlarda üretim yapabilen bir firma piyasayı kontrol altına alır ve tam rekabet yok olur. Eşit bilgi varsayımı belki küçük firmalardan oluşan endüstriler için bir oranda geçerli olabilir ama günümüzde birçok sektörde firma boyutları birbirinden çok farklıdır ve teknoloji seviyesi de firmadan firmaya değişmektedir.

Eşit bilgi varsayımı teknolojik değişimin tüm firmaları eşit olarak etkilediğini varsaymaktadır ama ilerlemelerin tarihine baktığımız zaman yeniliğin genellikle tek bir firmada başladığı daha sonra diğer firmalara aşamalı olarak yayıldığı görülmektedir. Örneğin Philips firması araştırma-geliştirme konusunda yapabildiği büyük miktarda harcamalar sayesinde Compact Disc teknolojisini ilk geliştiren firma olmuştur. Bu özelliğiyle de rakiplerine karşı büyük bir üstünlük elde etmeyi başarmıştır. [212]

Piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi, alıcıların ve satıcıların aynı (simetrik) bilgiye sahip olmaları halinde mümkündür. Oysa ekonomilerin

---

[211] Cahit Talas, (1997), *Ekonomik Sistemler*, Beşinci Basım, Ankara: İmge Kitabevi, s.166
[212] Acar, a.g.m., s.4

geliştiği, mal ve hizmet çeşitlerinin arttığı günümüzde karar birimleri (üreticiler ve tüketiciler) birbirinden farklı (asimetrik) bilgiye sahiptirler. Karar birimlerinin farklı bilgilere sahip olmaları, ekonomik etkinliğin gerçekleşmesini önlemektedir. Devlet, bu şekilde eksik ve farklı bilginin önüne geçebilmek için kalite, sağlık ve güvenlik alanlarında standartlar oluşturup yasal düzenlemeler yapmaktadır (özellikle ürünlerin üzerine ürünün nitelikleri ile ilgili bilgilerin yazılması zorunluluğu vb. gibi).[213]

3.2.7 Neo- Klasizmde Bölüşüm Sorunu

Kapitalist sisteme bağlı ekonomistler, gelir dağılımı olayını, çok sade biçimde bir kuramsal örnek alınarak denilmektedir ki, belli üretim mallarına ve hizmet sunma olanaklarına sahip her kişi belirli bir dönem içinde ürettiği mal ve hizmetleri ortak olan bir fona yani toplam üretime katar. Herkes getirmiş olduğu mal ve hizmetler karşılığında ve ölçüsünde istediği, gereksinim duyduğu mal ve hizmetleri bu fondan sağlar. O halde, bu işleyiş içinde sosyalist düşüncenin kabul etmiş olduğu herkese gereksinimine göre ve herkesten yeteneğine göre ilkesi söz konusu değildir. Kapitalist sistem ya da bir Pazar ekonomi içinde herkes toplam üretime, hâsılaya katkısı ölçüsünde bir pay sahibi olacaktır. Biliyoruz ki, kapitalist sistem içinde üretim malları genel olarak özel kişilerin kumpanya, şirket ve korporasyonların mülkiyetindedir. Şu halde, yukarda ulusal fon diye adlandırılan toplam üretim, hâsıla, kişilerin çalışmalarının yarattıkları değerlerden, üretim araçlarına malik olanların üretici çalışmalarının sonuçlarından oluşur. İşte, her kişi bu toplam üretimin doğmasına katkısı ölçüsünde bir pay, hisse almaktadır. Böyle olunca, daha çok pay alabilmek için kişi daha çok çalışmak, daha etkili olmak gereksinimini duyar. Kapitalist sistemin bu dağılım ve bölüşüm ilkesi kişiyi böyle olmaya özendiren, mecbur eden bir öğedir.

---

[213] Zeynel Dinler, (2002), *Mikro Ekonomi,* 14. Basım, Bursa: Etkin Kitabevi Yayınları, s.23

Bu gelir dağılımı kuramı içinde bir ekonomik mala, bir üretici araca sahip olan kimsenin sağlayabileceği gelir, uzun dönemde ve rekabet koşulları altında, başka bir deyimle serbest piyasa ekonomisi içinde arz ve talep durumu tarafından belirlenmek eğilimindedir. Öyle ki, sonunda, sağlanan gelir, söz konusu olan üretici aracın marjinal verimliliğine eşit olur. Ancak bu dağılım kuramının modele uygun bir biçimde işleyebilmesi için, serbest piyasa, eş bir deyimle, tam rekabet koşullarının bir arada bulunmasına gereksinim vardır ve rekabet koşulları altında, başka bir deyimle serbest piyasa ekonomisi içinde arz ve talep durumu tarafından belirlenmek eğilimindedir. Öyle ki, sonunda sağlanan gelir, söz konusu olan üretici aracın marjinal verimliliğine eşit olur. Ancak, bu dağılım kuramının modele uygun bir biçimde işleyebilmesi için, serbest piyasa, eş bir deyimle, tam rekabet koşullarının bir arada bulunmasına gereksinim vardır ve rekabet koşulları altında, başka bir deyimle serbest piyasa ekonomisi içinde arz ve talep durumu tarafından belirlenmek eğilimindedir. Belli bir ölçü içinde de olsa, gelir dağılımı, kapitalist sistemler içinde de başıboş ve herkes ne alabilirse alsın biçiminde değil, bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasal düşüncelerin etkisi altında kalarak oluşmaktadır. Ama ne var ki, kapitalist sistemde, gelirin kişiler arasında eşit olarak dağılımı söz konusu olmamaktadır. Çünkü mademki kapitalist sistemin kurumlarına karşı yapılmakta olan edimsel ve yasal karışımlar, aslında ve genellikle bu kurumları yok etmeyi düşünmemektedir, bunun doğal sonucu gelirin, yukarda değindiğimiz üzere, eşit olmayan dağılımıdır. Kapitalist sistemin dağılım felsefesinin temel kuralı budur. Geliri, ürettiği malın maliyeti ile bu malın pazardaki satış fiyatının arasındaki farka bağlı olan kişi, talebin yüksek olması durumundan daha çok, az durumunda daha az bir gelir sağlayacaktır. Yeni bir malı piyasaya süren kişi veya firma aynı malı üretecek rakiplerinin rekabetine uğrayıncaya kadar yüksek bir gelir sağlama olanağı elde edecektir. Serbest piyasanın, pazarın bu tür sayısız görünümleri hem gelir eşitsizliğini hem de gelirin yüksek ya da düşük olmasını arkasından getirmektedir.[214]

[214] Talas, (1977), s.175

SONUÇ

Sosyal bilimlerin ve özellikle iktisat biliminin kendi konularını oluşturan insan ve topluma ilişkin amacı gerçekleştirmekten uzak hale gelerek matematikle analoji kurması ve özellikle II. Dünya Savaşı döneminde iktisadın yoğunlaşan bir formalizasyon sürecine girmesi, neredeyse matematiğin bir alt disiplini gibi görülmesine neden olmuştur. Matematikle olan bu etkileşim hâkimiyet ilişkisine dönüşerek beraberinde metodolojik tekel ilişkisini ortaya çıkarmıştır.

Paris'te 2000'den beri başlayan "öğrenci ağırlıklı" akademik başkaldırı da aslında Batı kapitalizminin son iki yüz yıl içinde üretip sahneye koyduğu iktisat öğretisine karşı bir harekettir. Bu öğreti Batı kapitalizminin öğretisi haline gelmiştir. Bu öğreti batı kapitalizminin eleştirilmesine olanak tanımaz, bu bozuk düzeni "veri olarak benimser", kapitalizmi "fen bilimleri determinizmi içinde sunar". Böylelikle kapitalizmi meşrulaştırmaya çalışır, onun eleştirilmesini önler. Ekonominin ve toplumun mükemmel uyumunun ancak serbest piyasa işleyişiyle mümkün olacağını savunanlar, piyasaların işleyişi üzerine yapılan her konuşmayı çağdaşlığa, özgürlüğe ve demokrasiye yapılan bir müdahale olarak göstererek, bu önerilerin sahiplerini gericilik ve cahillikle suçlamaktalar.

Bu anlamda Fransa'daki iktisat öğrencilerinin yayımladığı bildiride şu hususlar vurgulanmıştır:

- Kurgusal iktisat eğitimine, elitist ve anlaşılmaz bir hale gelen iktisadın toplum üstü bir bilim olmaktan çıkarılmasına,
- Model dogmatizmine,
- İktisada doğa bilimleri gibi yaklaşılmasına ve yoğun matematik kullanımına,
- İktisadın beşeri bilimlerle olan bağlantısının koparılmasına karşı çıkılması.

Fransız öğrencilerin bu tespitleri iktisat biliminde ve eğitiminde gelinen noktadan duyulan rahatsızlığı ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Öyle ki bu süreç iktisadın kurumsal ve tarihsel yönünün ihmal edilmesine yol açmış ve iktisat sınırlandırıcı varsayımlarla oluşturulmuş matematiksel modeller ile açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu matematiksel modellerde öncelikli amaç iktisadi olgunun kendisini açıklamaktan çok, modelin içsel tutarlılığını sağlama yönünde olmuştur.

Öte yandan iktisat bilimindeki bu seyir iktisatçıların kendi araştırma alanı olan iktisadi alandan uzaklaşmasına ve diğer toplum bilimlerini de besleyemeyen bir hal almasına neden olmuştur. Bu durum hem akademik hem de iktisat öğretimi düzeyinde sorgulanmaya başlanmıştır. Her ne kadar (kaos ve oyun teoremi gibi) diğer disiplinlerdeki matematiksel gelişmeler neo-klasik iktisat kuramının temellerini aşındırsa da iktisatçıların matematiksel modellerle elde ettikleri tespitleri sözele dökerek paylaşmamaları iktisat ve iktisatçılarla bağlantı kurmak isteyen diğer toplum bilimcilerin önüne set çekmektedir.

Matematiğin iktisadı gerçekçi olmayan varsayımlara yönelttiğine ilişkin eleştirilerin arka planında neo-klasik iktisat asıl hedef alınmıştır. Ders programlarında ağırlıklı olarak neo-klasik iktisadın ve buna bağlı olarak da matematiksel modellerin öğretilmesi öğrencilerin de tepkisine yol açmıştır. Nitekim Fransa'da 2000 yılının Haziran ayında bir grup iktisat öğrencisi tarafından internet üzerinden yayınlanan ve otistik iktisat hareketi olarak adlandırılan bildiride neo-klasik iktisadın ve buna bağlı matematiksel modellerin öğretilmesine ilişkin tepki ortaya konulmuştur. Ancak burada önemli olan neo-klasik iktisadın dışlanması değil alternatiflerinin yanına yerleştirilebilmesidir.

Öte yandan oyun teorisinin tekniklerinin üzerinde durulduğu kadar teorinin kavramsal sınırlarının da üzerinde durulmalıdır. Yani önemli olan teorik yaklaşımlarda çoğulculuğun hayata geçirilebilmesidir. Ancak çoğulculuk talep etmek yalnızca gerçekçilik gereksinimi ile uyumlu bir metodoloji geliştirilebildiği sürece anlamlıdır. Tüm gerçekçi metodolojik

anlamlar kavranılmaz ise çoğulculuk tersine dönebilir. Bu nedenle çoğulculuğun da sınırlarının olduğu göz ardı edilmemelidir.

İktisat bilimi bir dizi modellerden oluşmuştur. Bu modellerin büyük bir kısmı matematik terimleri ile yazılmıştır. Üretim miktarı, fiyat, istihdam gibi sayısal özellikleri olan karmaşık durumların analizi yapılmak istendiğinde matematik kaçınılmaz bir araçtır. Yani iktisadi alandaki kavramların matematikleştirilmesi karşılaştırmalı çözümlemede daha kesin ve açıklayıcı yargılara ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak iktisat durağan bir bilim değildir ve iktisadi değişkenler arasındaki ilişkilerde yalnızca matematiksel kuralların alınması yeterli değildir. Analizlerde davranışsal ve kurumsal unsurların da dikkate alınması önemli bir husustur.

İktisadın matematiksel oldukça daha bilimsel olacağı ve kendinden beklenen yol göstericiliği kurduğu matematiksel modellerle sağlayacağı savıyla koşullara uymayan matematiğin yoğun kullanımı toplum bilimlerini dışlayacaktır. Bu nedenle iktisadi alandaki neden sonuç ilişkilerinin ne ölçüde nicelleştirilmesi gerektiğinin saptanmaya çalışılması yerine iktisatta matematiğin kullanılmasındaki uygunluğun belirlenmesinde kavramsal araçların matematikle ifade edilip edilemeyeceği tespit edilmelidir.

Bu anlamda egemen iktisat görüşüne yönelik olarak son dönemde yapılan bu tartışmalar artık eksikliklerden ve çelişkilerden arındırılmış yeni bir iktisadın biçimlendirilmesine yönelmiştir. Bu tartışmalar aynı zamanda yeni, tarafsız ve gerçeklerle örtüşen bir iktisat teorisinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Uluslararası boyutta yaşanılan gelişmeler, yeni bir iktisat anlayışının geniş katılımlı tartışmalarla ve konsensüsle oluşturulacağı izlenimini vermektedir. Her kesimden görüşlerin dikkate alınması ilerde olası ideoloji tartışmalarını engelleyecektir. İktisat da dahil olmak üzere sosyal bilimler önemli bir dönüşüm yaşamaktadır.

Oluşturulmak istenilen teori olması gerekeni ya da arzu edileni değil, olanı ve gerçekte yaşanılanı ele almalıdır. Örneğin tam rekabet, eksiksiz bilgi, genel denge gibi gerçek dışı varsayımlardan arındırılmış, geleceğe ilişkin belirsizlikleri dışlamayan bir teori olmalıdır. Piyasada fiyatın nasıl belirlendiğini, ekonomik ilişkilerin zaman içinde nasıl bir değişimden geçtiğini, rekabet ilişkilerinin gerçek dinamiklerini, teknoloji, girişimci faktörlerin önemini, ekonomik ilişkilerin sosyal temellerini doğru biçimde görebilmeli, modellerini de bu gerçekçi temel üzerinde oluşturmalıdır. Oluşturulmak istenilen teori ister post-otistik olarak nitelendirilsin ister başka bir şey, matematiği iyi bir araç olarak benimsemeli ve öne sürdüğü tezlerin matematiksel denklemlerin arasında kaybolup gitmesine izin vermemelidir.

Gerçekten de yeni bir teorinin oluşturulması geniş bir zaman dilimini kapsayacak ve gelecekteki gelişmelere göre yönünü belirleyecek bir çalışmadır. Bununla beraber mevcut teoriye yöneltilen eleştiriler bize başlangıçta almamız gereken tavrı gösterebilir. Post Otistik İktisat Bültenine katkıda bulunanların dikkat çektiği noktalar bize eksiksiz bir iktisat teorisinin nasıl olması gerektiği konusunda ışık tutacaktır.

Bu yeni teori her şeyden önce gerçekçi olmalıdır. Düzmece senaryolar üzerinde değil, gerçek dünyanın gerçek sorunları üzerinde çalışmalıdır. Bu teori tam rekabet, eksiksiz bilgi, genel denge gibi gerçekdışı varsayımlardan arındırılmış, geleceğe ilişkin belirsizlikleri dışlamayan bir teori olmalıdır. Piyasada fiyatın nasıl belirlendiğini, ekonomik ilişkilerin zaman içinde nasıl bir değişimden geçtiğini, rekabet ilişkilerinin gerçek dinamiklerini, güç ilişkilerini; teknoloji, bilgi, girişimci faktörlerinin önemini, ekonomik ilişkilerin sosyal temellerini doğru biçimde görebilmeli, modellerini de bu gerçekçi yapı üzerine kurmalıdır.

Süregelen iktisadi krizler en azından kamu müdahalelerinin gereğini ve bireycilik ile kolektif aktörlerin birlikte düşünülmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. İktisat biliminde öğrencilerin de önerdiği gibi disiplinler arası

bir arayışın veya en azından yeni bir disiplinin sahasının tanımının yapılması gerekmektedir. İktisat bilimi sınırlarını genişletmeli toplumların gelişme dinamiklerini tüm boyutları ile kavrayacak bir amacı hedef almalıdır. İktisat toplumların çok geniş bir bölümünü ilgilendiren; işsizlik, büyüme, enflasyon, devalüasyon, cari açıklar, ödemeler dengesizliği, ihracatın ve ithalatın sürdürülebilir dengede devamı, stagflasyon ve resesyon gibi konularda yeni çözüm önerileri geliştirmeli ve teoriler ortaya koymalıdır.

Bu teori matematiği iyi bir araç olarak benimsemeli ama matematiğin büyüsüne kapılmamalıdır. Toplumsal ilişkilerin denklemlerle ifade edilemeyecek dinamiklerini "bilimselleşme" adı altında göz ardı etmemelidir. Matematik; iktisat teorilerini zorlaştırmak ve anlaşılması zor hale getirmek yerine, teorilerin ve görüşlerin ardındaki karmaşık anlamları aydınlatmalıdır. İktisat bilimi, toplumun gündeminde olan problemlere çözümler aramalı ve yapay gündemlerle araştırma, inceleme gayretini baltalamamalıdır.

Bu teori değişik teorileri rakip olarak değil tamamlayıcı olarak görmeli, farklı iktisadi okulların görüşlerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi bir yöntem olarak benimsemelidir. Felsefi karşılaştırma ve tartışmayı teşvik etmeli, deneysel kanıtlama için daha çok çaba harcamalı ve tarihsel bir bakış açısını korumalıdır. Eleştiriye ve sürekli ilerlemeye mutlaka açık hale getirilmelidir. Hukuk, sosyoloji, psikoloji, tarih ve diğer bilimlerle işbirliği içine girmeli dünyayı daha iyi tanımlamak için bu bilimlerin araçlarından da yararlanmalıdır.

Son olarak yeni bir iktisat teorisi sermayenin çıkarlarını değil toplumsal refahı ve adaletli bölüşümü savunmalıdır. İnsan ilişkilerini ve sınıfsal çatışmalar gerçeğini görmezden gelmemeli, toplumsal güç ilişkilerinin bilincinde olmalı, kapitalizmin küresel ilişkilerini ve özellikle uluslara üstü sermayenin stratejilerini doğru biçimde tanımlamalıdır. Toplumsal problemler, işsizlik, yoksulluk sorunlarıyla başa çıkabilen; kültür, cins, sosyal kurumlar ve çevre faktörlerini göz ardı etmeyen *insan merkezli* bir teori olmalıdır.

Bana göre iktisat, insanı emek gücünden ötürü sadece üretim faktörü olarak görmemeli, varlığının yegâne nedeninin, insanlığın var oluş tarihinden itibaren nasıl daha iyi yaşayabiliriz, nasıl daha adaletli bir biçimde kazandıklarımızı bölüşebiliriz ve kimler için üreteceğiz sorularının cevaplarını bulmak olduğu bilinciyle, insanların özlem ve beklentilerini karşılamayı amaç edinmelidir. Mevcut ve hâkim teori olan neo-klasik iktisadın insanı sadece üretim faktörü olarak gören anlayışının yerine toplumsal problemleri, işsizliği yoksulluğu en büyük sorun olarak gören ve bu sorunu çözmeye çalışan, sosyal dengeleri göz ardı etmeyen insan merkezli, insan odaklı anlayışın yapılandırılması esasına dayalı teori oluşturulmalıdır. Toplumların beklentilerinin karşılanması, iktisat politikalarının saygınlığını ve kabul görülürlüğünü arttıracağı fikrini savunurken bir yandan da bugün olumsuz gibi görünen gerçeklerin saklanmaması ve açıklanması ilkesiyle hareket eden iktisat biliminin eleştirilerinin azalacağı kanısını taşımaktayım.

Post Otistik İktisat Hareketi'nin iktisat teorisi haline gelmesi ve iktisat kitapları arasında yerini alması belli bir süre gerektirecektir. Oluşacak olan teorinin farklı teorileri analiz etmesi, farklı görüşlerini karşılaştırması en ideal yöntem olarak benimsenmelidir. Tartışmayı ve felsefi düşünebilmeyi teşvik etmelidir. Hukuk, psikoloji, tarih ve felsefe gibi disiplinlerle işbirliği içinde olarak, eleştiriye ve sürekli ilerlemeye açık bir yapı oluşturulmalıdır.

İktisat eğitimini daha verimli, günün şartlarına uygun, gerçeklerle barışık, ideolojilerden arındırılmış ve popüler hale getirmek amacıyla şu öneriler yapılabilir:

1. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın amaç iktisat derslerini daha zevkli, daha anlaşılır hale getirmek ve öğrencilerin motivasyonunu artırmak olmalıdır. İktisat dersinin (tıpkı diğer dersler gibi) sadece tahtayı ve kürsüyü kullanarak öğretilemeyeceğinden, böyle bir yöntemin öğrenciler tarafından sıkıcı bulunduğu göz önünde bulundurulmalı ve dersin başka araçlarla desteklenmesi ve zenginleştirilmesinin önemi vurgulanmalıdır.

2. Dersin başında eğitmenin ve öğrencilerin yükümlülükleri açıkça ortaya konulmalı, dönem içinde her iki taraf da neler yapması gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Böylece motivasyonu sağlamak kolaylaşır. Öğrenci açısından önemli olan her şeyin kendisinde başlayıp kendisinde bittiğinin bilincine varmasıdır. Zaman sınırsız değildir, bu yüzden tasarlayarak, planlayarak hareket etmek önemlidir.
3. Bilgisayar destekli eğitim uzun zamandır pek çok alanda kullanılmasına rağmen iktisat eğitiminde yeni yeni kullanılmaya başlanmıştır. Grup çalışması, internet, web siteleri, elektronik tartışma tahtası gibi araçların kullanımının öğrenciler ve eğitmen arasındaki etkileşimi kolaylaştırdığı ifade edilmelidir.
4. Grup çalışmasının öğrencileri daha eleştirel düşünmeye, farklı düşünceleri rahatlıkla ortaya koymaya, kendi yorumlarını oluşturmaya ve daha yaratıcı cevaplar bulma becerisine yönelttiği belirtilmelidir. Bu çerçevede yapılan ödevler, hazırlanan raporlar arşivlenerek daha sonraki çalışmalarda, derslerde kaynak olarak kullanılmaları sağlanabilir. Bu arşiv öğrencilere ders çalışma ve sınavlara hazırlanmada fayda sağlayabilir.
5. Elektronik ortam sayesinde eğitmenin yokluğunda da ders devam edebilmektedir ya da benzer şekilde sınıftaki derslere katılamayan bir öğrenci dersi bilgisayardan katılarak takip edebilmektedir. Bu çalışma, öğrencilere ve eğitmene, öğrenmek ve öğretmek için istedikleri yer ve zamanı kullanma şansı sağlar. Ama geleneksel yöntemde katılımcılar aynı anda, aynı yerde olmalıdırlar. Elektronik tartışma ortamının esnekliği katılımın miktarını ve kalitesini artırır.
6. Yapılan çalışmalar, araştırmalar öğrencilerin sadece tahtanın, ders kitabının, kürsünün ve sınıf ortamının kullanıldığı, eğitmenin doğruları bilen tek kişi olarak otorite kurduğu, öğrenciye söz hakkı tanımayan, derse katılma fırsatı vermeyen klasik iktisat eğitim sistemini sıkıcı bulduklarını göstermektedir. Öyleyse, eleştirel düşünme ve sorgulamaya dayanan, öğrenci merkezli bir iktisat eğitimi ile öğrencilerin derse katılımları ve başarı durumlarının klasik iktisat eğitimine kıyasla daha yüksek seviyeye gelmesi beklenmektedir.

7. Sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinler iktisadın çok önemli tamamlayıcısı durumundadırlar. Özellikle, psikoloji, deneysel iktisadın alt yapı taşlarından biri halindedir. Lisans düzeyinde deneysel iktisat aslında mikro iktisat öğretmek için kolay bulunamayacak malzemelerle doludur. Disiplinler arası bir eğitim öğrencinin birbiriyle ilgili çeşitli konular arasında bağlantı kurması, birbiriyle çelişen tamamen farklı konuları sentez haline getirmesi açısından fayda sağlamaktadır.[215]
8. Lisans düzeyinde staj yapma zorunluluğu getirilmeli ve öğrenciler ekonominin uygulama alanları olan işyerlerinde staj yaparak kendilerine öğretilen bilgiler ile uygulama alanları arasındaki bağları da bizzat yaşayarak gözlemlemelidirler.
9. Eğitim programları, neo-klasik iktisadın hâkimiyetindeki bugünkü tek yanlı yapısı yerine neo-klasik iktisadın yanında farklı diğer yaklaşımların da öğretildiği daha zengin bir içeriğe kavuşturulmalıdır. Ders programları içinde kalkınma iktisadı, iktisat tarihi ve iktisadi düşünceler tarihi gibi konulara önemli bir yer verilmelidir. Bunun gibi, iktisat öğrencilerinin hukuk, siyaset bilimi, sosyal tarih, çalışma ekonomisi, sosyoloji ve özellikle lisansüstü programlarda iktisat yöntembilimi konularında temel bilgiler edinmesi ve Türkiye ekonomisine yönelik tartışmalarla en baştan tanışmaları sağlanmalıdır. [216]
10. Mikro-makro ayrımına son verilmelidir. Sosyal etkileşim prensiplerine dayanan bir davranış teorisini içeren tek bir makro iktisat var olmalıdır.
11. Deneysel çalışmaların özellikle üzerinde durulmalıdır. Matematik, karmaşık formüllerin ardına gizlenmiş basit fikirleri değil, basit yapıların ardındaki karmaşık anlamları aydınlatmalıdır.
12. İktisat eğitimi tüm ekolleriyle birlikte bir bütün halinde verilmelidir. Büyük düşünürler, özellikle de Smith, Marx, Keynes, Veblen ve Schumpeter mutlaka öğretilmelidir ve bunlar birer dogma olarak değil, bir keşifler silsilesi olarak sunulmalıdır.

---

[215] Jill L. Caviglia-Harris, "Introducing Undergraduates to Economics in an Interdisciplinary Setting", Journal of Economic Education, Summer 2003, Volume:34, p.195.
[216] A.g.e., Türkiye Bilimler Akademisi Raporu, Yönetiçi özeti, s. 12

13. Neo-klasik soyutlamalar gerçek çözümler sağlamadıkları için kaldırılmalı, toplumsal güç ilişkileri ise teorimizin merkezinde bulunmalıdır.
14. İktisat bilim felsefesi ve arka plandaki görüşler net bir biçimde ortaya konabilecek bir dersle verilebilir.
15. Ayrıntılardansa önce resmin tamamını gösterip daha sonra özele geçilebilir. Bu sayede öğrenci ne yaptığının, amacının ne olduğunu anlamakta zorlanmaz.
16. Yaşanan ekonomik gerçekler ve ekonomi gündemiyle iktisat teorisinin nasıl bağdaştırılacağına yönelik uygulamalı tartışma dersleri konulabilir.

Bir öğretiye karşı çıkmanın iki önemli açılımı olmalıdır. Birincisi, iktisat tarihinin, bir kültür konusu olmanın ötesinde, bugünü anlama ve yorumlamanın bir aracı olarak ele alınması kaçınılmazdır. İkinci olarak, iktisadî doktrinler tarihinin, salt doktrinlerin ortaya çıktığı dönemlerin anlaşılmasının bir aracı olarak değil, aynı zamanda, ilgili dönemlerin nasıl bir ideolojik aracı olduğunun bilinci ile ele alınması gerekmektedir. Tarihin bizi koşullandırmasına izin verilmemelidir. Egemen iktisat görüşünü haklı diğer öğretileri haksız veya marjinal olarak ele almamak çoğulcu ve katılımcı iktisadı desteklemek gerekir. Tarihin veya teorilerin kutsallaştırılmaması, eleştiri süzgecinden acımasızca geçirilerek ve geliştirilen teorik yapılarla test edilerek dikkate alınması önemlidir.

Tüm bu soruları üst üste koyduğumuzda kaçınılmaz olarak şöyle bir sonuca gidiliyor: Ekonomide hâkim kesimler gerçek işleyişi toplumun gözünden kaçırabilmek için bir tür perdeleme aracı oluşturmaktadır. İşte aynen yazılı ve görüntülü medya gibi, üniversite adı verilen yükseköğretim kurumları da toplumdaki hakim güç olan sermayenin hakimiyetine alınmakta ve bunun bir ve en etkili uygulama alanı olarak da neo-klasik iktisat öğretisi, bu hali ile "otistik bilim" olarak, "otistik insan" yetiştirmek amacıyla genç kafalara enjekte edilmektedir.

Hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomiler için kesinlikle neo-klasik iktisat öğretisi gözden geçirilerek, gerek içerik, gerek kullanılan terminoloji, gerekse bireyi pasifleştirici kalıplamaları açılarından ciddi değişime uğratılmalıdır. Ekonomi ile siyaset iç içe gelişmektedir. Tüm gerçek dünyayı kapsayacak, oluşumları gerçek yüzü ile açıklayacak ve ileriye yönelik gerçekçi tahminler yapmada kullanılabilecek, çok daha gerçekçi iktisat öğretilerine gereksinim olduğu açıktır. Üniversitelerde tüm iktisat ekollerine aynı ağırlıkta yer verilmelidir. Kantitatif yöntemler, anlatımları gizemleştirerek olguları gizleyici ve bireyi pasifize edici biçimde değil, kesinlikle açıklayıcı ve bireyi sorgulayıcı olmaya yönelik olarak kullanılmalıdır. Kısacası, iktisat öğretisi, kapitalist sömürüyü perdeleyici bir araç olmaktan çıkartılarak, tam tersine, sistemin işleyişini açıklayıcı bir öğreti yöntemi ve disiplini haline dönüştürülmek üzere tartışmalı ve yeniden düzenlenmelidir.

KAYNAKCA

KİTAPLAR

Alfred Marshall. (1961). *Principles of Economics.* C.B. Guillebaud, edition Macmillan, London. cilt:1.

Barber WILLIAM. (2007). *İktisadi Düşünce Tarihi.* çev: İhsan DURDU Metropol Yayınları.

Bernard Guerrien. (1999). Neo-Klasik İktisat. Çeviri: Ertuğrul Tokdemir, İstanbul İletişim Yayınları.

Clayton Mark (1997). *How Teachers Can Reduce Cheating's Lure.* Christian Science Monitor 43.

Dinler Zeynel. (2000). *İktisada Giriş.* 6. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

Dinler, Zeynel. (2002). Mikro Ekonomi. 14. Basım. Bursa: Etkin Kitabevi Yayınları.

Jevons, W. Stanley. (1879). *The Theory of Political Economy.* Macmillan and Co, 2. ed. London,

Kazgan, Gülten. (1980). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi.* Remzi kitabevi, İstanbul.

Onur Kumbaracıbaşı. (1976). *Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi.* Kalite Matbaası, Ankara.

Oskar Lange. (1968). Ekonomi Politik 4. *Ekonomi Politikte Akımlar ve Bilimsel Bilginin Belirlenmesi.* (Çev: Muvatfak Şeref). İstanbul. Ataç Kitabevi.

Robert Heilbroner. ve William Milberg. (1996). *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought.* 2.nd. Ed. Cambridge University Press, s.109–115.

Savaş, Vural. (2000). *İktisatın Tarihi.* Siyasal Kitabevi. 4.bs. Ankara.

Screponti, E. ve Zonogni, S. (1993). *An outline of History of Economic Thought.* Clerandon Pres", Oxford.

Schumpeter, Joseph A. (1972). *History of Economic Analysis.* London: Georgr Allen-Unwin Ltd.

Steve Keen. (2001). *Debunking Economics: The Naked Emperor of Social Sciences.* Australia, Pluto Pres.

Talas, Cahit. (1997). *Ekonomik Sistemler.* Beşinci Basım, Ankara: İmge Kitabevi.

Yılmaz AKYÜZ.(1977). *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme.* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

DERGİLER

Candan Esin ve HANEDAR Avni Önder. (2005). *İktisat Neden Bir Kapalı Kutudur? Hâkim İktisadın Değer Yargısı – Sınama İlişkisi*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilinler Fakültesi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi IV Ekim. Ankara, s.2

Dudu Hasan. (1923). *Neo-klasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi.* Aydınlanma Dergisi, s. 27

Durusoy Serap. (2008). *İktisat biliminin yeri ve yöntemi neden sorgulanıyor?* Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:5. Sayı:1. s.14–16

Ercan Fuat (1999). *İktisat Teorisi Üzerine Eleştirel Önermeler.* İktisat Dergisi, Sayı:389, 1999, s.92

Greenlaw, S.A. (1999). *Using groupware to enhance teaching and learning in undergraduate economics.* The Journal of Economic Education, 30, s.33.
İzdeş Özge. (2001). *Nasıl Bir İktisat Eğitimi.* İktisat Dergisi. Sayı:415. İFMC Yay. İstanbul. s.40.
Kazgan Gülten. (1987). *İktisat Nasıl Okutulmalı?* ODTÜ Gelişme Dergisi, 14/1, s.77
Nelson Julie A. (2004). *Standart Mikroekonomiden Geride Ne Bırakılmalıdır?* Post Otistik İktisat. Editör: Kaya Ardıç, Istanbul, IFMC iktisat Dergisi Yayınları. s.80.
Önder İzzettin. (1998). *İktisat Öğretisi Üzerine.* İktisat Dergisi: 376. s.5–8
Önder İzzettin. (2001). *İktisat Eğitiminin Niteliği.* İktisat Dergisi, Sayı.415, 2001, s.12.
Özveren Eyüp. (1999). *Kadro Dergisi Ekseninde Bir Kurumsal Yenileşme Örneği olarak İktisat Fakültesi.* ODTÜ, Gelişme Dergisi, sayı 26, s.3–4.
Parish, T.S. (1999). *The essential elements of motivation for students and teachers.* s.649. (Çevrimiçi), http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-499936_ITM, 02 Ocak 2008
Ruben Ester Biton. (2001). *İktisat Öğretiminin Sorunları.* İktisat Dergisi Sayı:415. İFMC Yay. İstanbul, s.37.
Sarfati Metin. (2001). *İktisat Bilimi Üzerine Tartışma*. İktisat Dergisi. Sayı:415, İFMC Yay. İstanbul, s.5.
Şenses F. (1986). *Başlıca Sorun Alanları Açısından Türkiye'de İktisat Eğitimine Toplu Bir Bakış.* İktisat Dergisi Ocak, s.13–14
Tuckman, B.W. (1998). *Using tests as an incentive to motivate procrastinators to study.* The Journal of Experimental Education: 66, s.141–148.

KURUM YAYINLARI

Aban. Ernur Demir. (1998). *Fayda Teorisi ve Rasyonel Seçimler.* T.C. Merkez Bankası, Ankara 1998 s. 44–45
Ankara Üniversitesi. (1954). *Ankara Üniversitesi Rehberi.* Ankara, Akın Matbaacılık.
Aysıt Tansel, (2005). İktisat Eğitimi ve Bilimsel Aşırma Üzerine. Türkiye Ekonomi Kurumu Ulusal İktisat Eğitimi Sempozyumu. 2005, s.119
Berkes, Niyazi (1972). *Ekonomik Tarih ile Teori İlişkileri Açısından Türkiye'de Ekonomik Düşünün Evrimi.* Ankara, ODTÜ, s.39–55
Çakır Coşkun, (2004). *Türkiye'de İktisat Eğitimi: Tarihsel Bir Perspektif.* I. Uluslararası İktisat Eğitimi Konferansı, Bildiri Özeti, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
Görün Fikret, (1979). *Çağdaş İktisadın Bazı Sorunları.* İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar İçinde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını: 33. s.45

İlkin Selim (1972). *1920–1961 Döneminde Türkiye'deki iktisat ve Ticaret Eğitimi ile İlgili Kuruluşların Gelişimi Tarihi Üzerine bir Deneme.* Türkiye'de Üniversitelerde Okutulan İktisat. Üzerine (Der: F.Görün), Ankara, ODTÜ, s. 3–38.

İstanbul, İ.Ü. Rektörlüğü Basımevi, Malche Albert (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor.* İstanbul, T.C.Maarif Vekilliği.

Ökçün, Gündüz (1968). *Türkiye İktisat Kongresi.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, s.262.

SBF (1978). *Siyasal Bilgiler Fakültesi.* SBF Yayınları, No. 424. Ankara.

Tokgöz Erdinç (2004). *Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu.* Ankara. Türkiye Ekonomi Kurumu.

Tunçsiper Bedriye ve Sürekçi Dilek, (2005). *İktisada Giriş Derslerinde Öğrencilerin Öğrenme Güçlüklerinin Belirlenmesi.* Türkiye Ekonomi Kurumu Ulusal İktisat Eğitimi Sempozyumu 2005, s.184

Türkiye Bilimler Akademisi Raporu, Yönetici özeti. *İktisat Öngörü Çalışması 2003–2023.* s. 11

Tüzün Gürel (1979). *İktisat ve Matematik Üzerine.* İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar, Der. Fikret Görün, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını: 33, s.59–65

Uygur Ercan ve Erdoğlu Oya S. *Avrupa ABD ve Türkiye'de İktisat Eğitimi.* Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını. s.91

SÜRELİ YAYINLAR VE MAKALELER

Acar, Gökmen Tarık. (2005). *Neo-Klasik İktisat Teorisine Metodolojik Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım.* Yüksel Lisans Tezi, İstanbul,

Acar, Gökmen Tarık. *Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi*, (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/g_acar.pdf, s. 2-3, 10 Ocak 2008.

Acar, Gökmen. *Tarihsel Koşullar Açısından Neo-klasik İktisadın Ortaya Çıkış Süreci.* (çevrimiçi), http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/g_acar4.doc, 15 Şubat 2007.

Aktan Coşkun C. (Çevirimiçi), http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/neo-klasik-iktisat.htm, 15 Ocak 2008.

Aslan, Zuhal. *Üniversitelerde İktisat Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Değişim Gerekli mi?*

Boland Lawrance, (2007). *Realism in Economic Model Building.* (çevrimiçi), http://www.sfu.ca/~boland/how-to-fd.pdf. (çevrimiçi), 5 Kasım 2007.

Bulutay T. (2003). *Bilim ve İktisat.* İktisat İşletme Finans: 211. s.5–50

Caldwell, Bruce J. *In Defence of Basic Economic Reasoning.* Post Autistic Review, Issue no.13, May 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue13.htm, 25 Ağustos 2007,

Cohn, C.L. (1999). *Cooperative learning in a macroeconomics course.* College Teaching, 47, s.51.

Cohn, Steve. *Common Ground Critiques of Neoclassical Principle Texts.* Post Autistic Economics Review, Issue no.18, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue18.htm, 25 Şubat 2007,

Çakır, Coşkun ve Akar, Şevket Kamil (1997). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (1936).* (çevrimiçi), http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/tarihce.htm, 25 Aralık 2007.

Edmonds, Bruce. *Against: a priori theory For: descriptively adequate computational modelling.* Post Autistic Review, Issue no.10, December 2001, (Çevrimiçi) http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue10.htm, 4 Nisan 2007

Esther-Mirjam Sent. *Pleas for Pluralism.* Post Autistic Review, Issu no.18 , February 5, 2003, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue18.htm. 25 Şubat 2007.

Evranos, Furkan. *Neo-klasik İktisat ve Post Otistik İktisat Tartışmaları.* (Çevrimiçi), http://www.ekonomist.gen.tr, s. 39, 15 Temmuz 2007

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1946). *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı.* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını.

Fullbrook, Edward. *A Brief History of the Post-Autistic Economics Movement.* Post-Autistic Economics, 21 November 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/history.htm, 25 Nisan 2007.

Galbraith, James K. *A contribution on the state of economics in France and the world.* Post Autistic Economics, Issue no: 4, 29 January 2000, (Çevrimiçi),http://www.btinternet.com/~pae_news/texts/Galbraith1.htm, 25 Şubat 2007,

Genç Bilim, türkiyr Öğrenci Portalı, (Çevrimiçi), http://www.gencbilim.com/odev_tez/rekabet+kavrami.odev_tez_makale.13613.php, 12 Eylül 2007.

Grazia Ietto-Gillies. *Economics and Multinationals.* Post Autistic Review, Issue no.7, July 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue7.htm, 4 Aralık 2008.

Guerrien, Bernand (1999). *Neo-Klasik İktisat.* Çev.: Ertuğrul Tokdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, s.13-14,

Guerrien, Bernard. *Is There Anything Worth Keeping in Standart Macroeconomics?* Post Autistic Review Issue no.12, March 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Eapae_news/review/issue12.htm, 26 Mayıs 2007,

Guerrien, Bernard. *Once Again on Microeconomics.* Post Autistic Review, Issue no.16, October 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue16.htm, 25 Ağustos 2007.

Hodgson, Geoffrey M. *Theoritical substance should take priority over technique.* Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://ww.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 25 Ağustos 2007.

Hodgson, Geoffrey M. *How Did Economics Get Into Such a State?* Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 4 Aralık, 2008.

İktisatlılar Vakfı, (Çevrimiçi), http://www.iktisatlilar.org/ocakfakulteninkurulusu.htm, 10 Şubat 2008.

İktisatlılar Vakfı, (Çevrimiçi), http://www.iktisatlilar.org/ocakfakulteninkurulusu.htm, 15 Ocak 2008

İstanbul Üniversitesi Sözlük, (Çevrimiçi), http://www.iusozluk.net/rant+teorisi.iu, 13 Eylül 2007

Jacobsen, Kurt. *Revolt in Political Science.* Post Autistic Review, Issu no.6, May 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue6.htm, 11 Haziran 2007,

James, Devine. *Psychological Autism, Institutional Autism and Economics.* Post Autistic Review Issue no.16, October 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue16.htm, 4 Aralık 2007.

Jill L. Caviglia-Harris. *Introducing Undergraduates to Economics in an Interdisciplinary Setting.* Journal of Economic Education, Summer 2003, Volume:34, p.195.

Kazgan, Gülten. *İktisat ve Etik.* http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/iktisat ve_Etik.doc, s.3

Keen, Steve. *Two Perspectives to Guerrien's Question.* Post Autistic Review, Issue no.14 June 2002, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 11 Ocak 2008,

Kökdemir D. (1999). *Psikolojiye giriş ve genel psikoloji derslerinin içeriğinin değiştirilmesi hakkında eleştirel bir yaklaşım*. Türk Psikoloji Bülteni. 13, s.28–31.

Kumcu, Ercan. (2005). *İktisat eğitimi üzerine düşünceler 3-4-5.* Hürriyet Gazetesi

Lawson, Tony. *Back to Reality.* Post Autistic Review, Issue no.6, May 2001, (Çevrimiçi) http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue6.htm, 4 Aralık 2008.

Leon, Walras. *The History of Economic Thought Website.* (Çevrimiçi), http://cepa.newschool.edu/het/profiles/walras.htm, 6 Haziran 2003.

Martinas, Katalin. *Is the Utility Maximization Principle Necessary?* Post Autistic Review, Issue no.12, Çev.Gökmen Tarık Acar, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue12.htm, 11 Ocak 2008.

Marx, Karl. (1979) *Grundrisse.* Çev: Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, 1.baskı, İstanbul.

Morrison, Ronnie. Post Otistik İktisat. *Prosperity.* February 2001, (çevrimiçi), http://www.prosperityuk.com/prosperity/articles/pae.html, 12 Mayıs 2007.

Nedir Ne Demek, (Çevrimiçi), http://www.nedirnedemek.com/ordinal_fayda_kuram%C4%B1_nedir, 15 Ocak 2008

Neva, R. Goodwin, Oleg, Ananyin, Frank Ackerman and Thomas E. Weisskopf. *Economics in Context: The Need for a New Textbook.* http://econwpa.wustl.edU:80/ePS/getlPaperS/01 06/0106002.pdf, 19 Ekim 2004.

Orléan, André. *İktisatta Alçakgönüllük.* Çev. Gökmen Tarık Acar, Post Autistic Review, Issue no.5, March 2001, (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_orlean.htm, 4 Aralık 2008.

Ormerod, Paul. *Beyond Criticism.* Post Autistic Review, Issue no.7, July 2001, http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue7.htm, 4 Aralık 2008.

Post Otistik İktisat Hareketine Katkı. (Çevrimiçi), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/karincalar.htm, 23 Eylül 2007

Psikoloji Sayfam, (Çevrimiçi), http://www.psikolojisayfam.com/kavramlar/rasyonel-tercih.html, 5 Ekim 2007.

Raveaud, Gilles*. Teaching Economics Through Controversies.* Post Autistic Review, Issue no.5, March 2001, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue5.htm, 4 Aralık 2007.

Raveaud, Gilles. *For Guerrien… and Beyond.* Post Autistic Review, Issue no.13, May 2002, http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue13.htm, (Çevrimiçi), 4 Aralık 2008.

Rotering, Frank. *Towards a New Economics.* Post Autistic Review, Issue no.14, June 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/%7Epae_news/review/issue14.htm, 4 Aralık 2008

Sapir, Jacques. *Response to Guerrien's Essay.* Post Autistic Review, Issue no. 13, May 2002, (Çevrimiçi), http://www.btinternet.com/~pae_news/join.htm, 12 Haziran 2007.

Şimşek, Salih ve Cicioğlu Şükrü. *İktisat Eğitimine İlişkin Temel Sorunlar ve Öneriler.* s.17

The History of Economic Thought Website. *The Neoclassicals – Introduction.* (Çevrimiçi),http://cepa.newschool.edu/het/essays/margrev/ncintro.htm, 30 Mart 2008.

The Neoclassicals – Introduction. The History of Economic Thought Website, http://cepa.newschool.edu/het/essays/margrev/ncintro.htm, (Çevrimiçi), 6 Haziran 2007.

"The Neoclassicals – Introduction", The History of Economic Thought Website, (Çevrimiçi), http://cepa.newschool.edu/het/essays/margrev/ncintro.htm, 6 Eylül 2007.
Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/, 25 Ekim 2007
Uludağ Sözlük, (Çevrimiçi), http://www.uludagsozluk.com/k/david-ricardo/, 21 Ekim 2007.
Uzun, Erman, Karakuş Türkan, Kurşun Engin ve Karaaslan Hasan. *Öğrenci Gözüyle Aşırma (İntihal) Neden ve Çözüm Önerileri.* s.1–2
Yavuzyiğit, Hikmet (1999). *Mülkiye Tarihi.* 1859–1999, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayını.
YÜKSEL, Cihan (2004). *İktisat Eğitiminde Metodoloji Sorunu.* s.70
YÜKSEL, Cihan, (2004). *Devlet Sosyalizmi, Gerekçeleri ve Liberalizmin Eleştirisi.* Türkiye Üniversite Öğrencileri Bağımsız İktisat Kongresi. Ankara: Bizim Büro Basımevi, s.70
Weintraub, E. Roy. *Neoclassical Economics.* The Concise Encyclopedia of Economics, (Çevrimiçi), http://www.econlib.org/library/Enc/NeoclassicalEconomics.html, 30 Mart 2008
Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C4%B1lc%C4%B1l%C4%B1k, 13 Ocak 2008.
Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Otizm, 17 Ocak 2008.
Wikipedia(Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Kardinal_Fayda_Teorisi, 17 Ekim 2007
Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/Neoclassical economics, 13 Mayıs 2007.
Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/plagiarism, 10 Ocak 2008
Wikipedia, (Çevrimiçi), http://en.wikipedia.org/wiki/Neoclassical economics, 10 Ekim 2007